

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**Historické krajinné struktury - vizuální preference
pro jednotlivé znaky a charakteristiky**
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. Kristina Janečková, Ph.D.

Diplomant: Lenka Česalová

2015

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Mgr. Lenka Česalová

Ochrana přírody

Název práce

Historické krajinné struktury – vizuální preference pro jednotlivé znaky a charakteristiky

Název anglicky

Historic field patterns – visual preferences for individual features and characteristics

---

Cíle práce

Cílem práce je určit vizuálně dominantní znaky a charakteristiky pozůstatků středověkých plužin na Prachaticku. Dále pak stanovit preference různých skupin uživatelů dané krajiny pro tyto znaky a charakteristiky a faktory, které tyto preference ovlivňují.

Metodika

Hlavní typy vizuálně signifikantních znaků pozůstatků středověkých plužin budou určeny pomocí podrobného terénního průzkumu. Vizuální preference budou určeny pomocí dotazníkového šetření, data budou statisticky zpracována.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran textu, obrazové přílohy

Klíčová slova

vizuální preference, paměť krajiny, historická kulturní krajina, plužina,

---

Doporučené zdroje informací

BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. 1. vyd. Praha : Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4.

ČERNÝ, Ervín. Zaniklé středověké osady a jejich plužiny : Metodika historicko-geografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny. 1. vyd. Praha : Academia, 1979. 167 s. ISBN neuvedeno.

GOJDA, Martin. Archeologie krajiny : Vývoj archetypů kulturní krajiny. 1. vyd. Praha : Academia, 2000. 238 s. ISBN 80-200-0780-6.

KOMÁREK, Stanislav. Příroda a kultura : Svět jevů a svět interpretací. 1., rozšíř. vyd. Praha : Academia, 2008a. 307 s. ISBN 978-80-200-1582-2.

LÖW, Jiří; MÍCHAL, Igor. Krajinný ráz. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy : Lesnická práce, s. r. o., 2003. 552 s. ISBN 80-86386-27-9.

RADKAU, Joachim. Die Ära der Ökologie : Eine Weltgeschichte. München : Verlag C. H. Beck, 2011, 782 s. ISBN 978-3-406-61372-2.

SKLENIČKA, Petr. Základy krajinného plánování. 2. vyd. Praha : Naděžda Skelničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

Ing. Kristina Janečková, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 1. 4. 2015

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan

V Praze dne 07. 04. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně pod vedením Ing. Kristiny Janečkové, Ph.D., a že jsem uvedla všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpala.

V Praze 19. 4. 2015

.....

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat Ing. Kristině Janečkové, Ph.D. za vedení diplomové práce, zvláště za její trpělivost a věnovaný čas.

V Praze 19. 4. 2015

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vztahem člověka ke krajině, jeho estetickým vnímáním a hodnocením. Estetické vnímání krajiny je v současné době jednou z hlavních interakcí člověka s krajinou.

Práce je zaměřena na hodnocení kulturní krajiny v oblasti jižních Čech, v okrese Prachatice, v místech, kde se zachovaly relikty původního zemědělského hospodaření zvané plužiny. V rámci sociologického průzkumu bylo provedeno dotazníkové šetření, při kterém se zjišťovaly preference v estetickém vnímání určitých vybraných prvků, které se nacházejí v této krajině. Nasbíraná data byla dále zpracována, vyhodnocena a porovnána s literaturou.

Výsledky průzkumu například potvrdily, že lidé vnímají negativně v krajině sloupy el. vedení, nevhodnou nezapadající vesnickou zástavbu. Naopak velmi kladně bylo hodnoceno zemědělské obhospodařování lánů plužin a velmi pozitivně byly vnímány všechny typy přírodních cest. Z výzkumu vyplynulo, že většina místních obyvatel má silný osobní vztah ke své krajině a místu, ve kterém žijí.

Klíčová slova:

vizuální preference, paměť krajiny, historická kulturní krajina, plužiny.

Summary

This thesis is focused on the relationship between the man and the landscape, the man's esthetic perception of the landscape and his evaluation. The man's esthetic perception of the landscape is currently one of the main human interactions with the landscape.

This work focuses particularly on the evaluation of the cultural landscape in southern Bohemia, in the Prachatice district, in places where the relics of the original farming called "pluziny" have been preserved. In the sociological survey, a questionnaire has been done in which preferences in the esthetic perception of certain selected elements found in this countryside have been investigated. The collected data were further processed, evaluated and compared with similar surveys.

For example, survey results confirmed that people perceive negatively landscape with power poles and inappropriate rural build-up area. On the contrary agricultural management of tracts of plough land was evaluated positively. All types of natural paths were very positively perceived. The research showed that most locals have a strong personal relation to their countryside as well to the place where they live.

Key words:

Visual preference, Memory of landscape, Historical cultural landscape, "Pluziny".

OBSAH

1	ÚVOD	11
2	CÍL PRÁCE	13
3	LITERÁRNÍ REŠERŠE	14
3.1	HISTORICKÝ VÝVOJ KRAJINY A VLIV LIDSKÉ ČINNOSTI NA KRAJINU	14
3.1.1	<i>Krajina pravěkých zemědělců.....</i>	14
3.1.2	<i>Zásah Římanů do krajiny v Evropě .....</i>	17
3.1.3	<i>Středověk v Evropě.....</i>	18
3.1.3.1	Raný středověk.....	18
3.1.3.2	Vrcholný středověk	19
3.1.3.3	Příchod Slovanů a středověká kolonizace našich zemí.....	21
3.1.4	<i>Renesance v českém prostředí .....</i>	25
3.1.5	<i>Baroko a spiritualita barokní doby.....</i>	26
3.1.6	<i>Osvícenství .....</i>	27
3.1.7	<i>Průmyslová revoluce .....</i>	29
3.1.8	<i>Období po 1. světové válce .....</i>	30
3.1.9	<i>Období po 2. světové válce .....</i>	31
3.1.10	<i>Současnost .....</i>	32
3.2	GENEZE SÍDLA A PLUŽINY.....	33
3.2.1	<i>Typy sídel středověkých osad.....</i>	33
3.2.2	<i>Plužina její definice a klasifikace .....</i>	36
3.3	ANALÝZA ESTETICKÉHO VNÍMÁNÍ A CÍTĚNÍ ČLOVĚKA K PŘÍRODĚ A KRAJINĚ V EVROPSKÝCH DĚJINÁCH	40
3.3.1	<i>První přírodní národy a nástup neolitického zemědělství .....</i>	41
3.3.2	<i>Řecká a římská antická kultura .....</i>	43
3.3.3	<i>Středověk .....</i>	45
3.3.4	<i>Renesance .....</i>	47
3.3.5	<i>Baroko a osvícenství.....</i>	49
3.3.6	<i>Romantismus a první ochrana přírody.....</i>	52
3.4	ZAČÁTKY OCHRANY KRAJINNÉHO RÁZU.....	55
3.5	SOUČASNÁ OCHRANA KRAJINNÉHO RÁZU A HISTORICKÝCH KRAJINNÝCH STRUKTUR.....	56
3.6	HODNOCENÍ KRAJINY	59
3.7	TYPOLOGICKÉ ČLENĚNÍ KRAJIN ČESKÉ REPUBLIKY	59
4	CHARAKTERISTIKA VYBRANÉHO ÚZEMÍ.....	62
4.1	JIHOČESKÝ KRAJ.....	62
4.2	OKRES PRACHATICE	63
4.3	CHARAKTERISTIKA BIOGEOGRAFICKÉHO REGIONU.....	64
4.3.1	<i>Poloha a základní údaje Českokrumlovského bioregionu .....</i>	65

4.3.2	<i>Horniny a reliéf Českokrumlovského bioregionu</i>	66
4.3.3	<i>Podnebí</i>	66
4.3.4	<i>Půdy</i>	67
4.3.5	<i>Biota</i>	67
4.4	HISTORIE MĚSTA PRACHATICE.....	69
4.5	PRACHATICE V SOUVISLOSTI SE ZLATOU STEZKOU.....	70
4.6	HODNOCENÉ VYBRANÉ LOKALITY.....	73
4.6.1	<i>Frantoly</i>	73
4.6.2	<i>Jelemek</i>	76
4.6.3	<i>Kralovice</i>	78
4.6.4	<i>Lažišťka</i>	80
4.6.5	<i>Nebahovy</i>	82
4.6.6	<i>Zdenice</i>	83
5	METODIKA PRÁCE	86
5.1	SOCIOLOGICKÝ PRŮZKUM.....	86
5.2	SESTAVENÍ DOTAZNÍKU.....	86
5.3	POŘÍZENÍ FOTOGRAFIÍ.....	88
5.4	VYBRANÉ DVOJICE FOTOGRAFIÍ.....	89
6	VÝSLEDKY PRŮZKUMU	93
6.1	PŘEHLED ÚDAJŮ O RESPONDENTECH Z VYPLNĚNÝCH DOTAZNÍKŮ.....	93
6.2	ZPRACOVÁNÍ SEBRANÝCH DAT.....	94
6.3	VYHODNOCENÍ PREFERENCÍ JEDNOTLIVÝCH SNÍMKŮ.....	94
6.4	VYHODNOCENÍ JEDNOTLIVÝCH DVOJIC SNÍMKŮ.....	96
6.4.1	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 1</i>	96
6.4.2	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 2</i>	98
6.4.3	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 3</i>	100
6.4.4	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 4</i>	102
6.4.5	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 5</i>	104
6.4.6	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 6</i>	106
6.4.7	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 7</i>	108
6.4.8	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 8</i>	110
6.4.9	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 9</i>	112
6.4.10	<i>Vyhodnocení dvojice fotografií č. 10</i>	114
6.5	STATISTICKÁ ANALÝZA DAT.....	115
6.6	VÝSLEDKY CHÍ TESTU.....	116
6.7	SIGNIFIKANTNÍ VÝSLEDKY.....	118
6.7.1	<i>Porovnání dle vzdělání respondentů - dvojice č. 5</i>	118
6.7.2	<i>Porovnání dle vzdělání respondentů - dvojice č. 7</i>	119
6.7.3	<i>Porovnání dle místa trvalého bydliště - dvojice fotografií č. 9</i>	120

7	DISKUSE.....	122
7.1	KOMPLEXNÍ VYHODNOCENÍ BEZ SOCIO-DEMOGRAFICKÝCH FAKTORŮ	123
7.2	VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ NA ZÁKLADĚ SOCIO-DEMOGRAFICKÝCH FAKTORŮ (KATEGORIÍ)	125
7.3	VYHODNOCENÍ ESTETICKÉHO VNÍMÁNÍ KRAJINY RESPONDENTY	126
8	ZÁVĚR.....	129
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	131
10	PŘÍLOHY	140

1 ÚVOD

Krajina je životní prostor, ve kterém se člověk od nepaměti pohybuje a pracuje. Je to místo, se kterým se člověk potřebuje identifikovat, porozumět mu a naplnit ho významem. Výrazné stopy v krajině zanechaly již první zemědělci, důležitou roli v ní hrály pohřební a kultovní rituály. V krajině byly položeny první základy uchopitelných vztahů člověka k jeho prostředí. Každá krajina má svou identitu a paměť vyplývající z místních podmínek. Jejimi součástmi jsou prvky, které ji přeměňují v krajinu kulturní. Těmito prvky mohou být sídla, domy, cesty a jiná stavební díla, která vytváří obydlenou kulturní krajinu, její osy, centra a ohniska. Jejich podoba a struktura charakterizuje rozličná dějinná údobí a chápání vztahu člověka k jeho životnímu prostoru (Hendrych, 2000).

V české odborné literatuře bývá problematika současné krajiny diskutována v poslední době velmi často. Příčinou je především rostoucí hospodářský tlak na krajinu, který v mnoha případech překračuje její možnosti. Často dochází ke ztrátě kulturní identity krajiny a ke ztrátě historické paměti jejích obyvatel (Kolejka, 2013). Krajina i místo mají paměť, jež má složku přírodní a kulturní. Přírodní paměť je dána substrátem, reliéfem a klimatem. Kulturní paměť je dána obhospodařováním, posvěcováním a znesvěcováním krajiny (Cílek, 2010).

„Nepochybně spolu s posunem od sepětí k odloučení člověka vůči krajině, založeném na odcizení vztahů člověk – krajina, se v mnoha částech Evropy tento přechod děje ve významu od života ‚s‘ k životu ‚bez‘ krajiny, založeném na oslabení lidských funkčních a mentálních vazeb na krajinu (Löw, Míchal, 2003).“

Podoba současné české kulturní krajiny se tvořila postupně v průběhu dějin. Naše krajina v sobě nese významné stopy kulturního a historického vývoje, které vytvářejí její jedinečnost. Česká kulturní krajina je dnes všeobecně chápána a přijímána jako nedílná součást našeho kulturního dědictví. To vše je důvod, proč se neustále obracíme k historii našeho venkova, protože během ní byla vytvořena naše sídelní síť, tvář našich vesnic a uspořádání krajiny. Jde o dílo našich předků, na které bychom měli citlivým způsobem navázat a měli bychom tedy znát důvody, proč a jak to vše co nás obklopuje, vlastně vznikalo. Pochopit a vybrat co bylo dobré nebo naopak špatné a co vlastně tvoří tu specifickou hodnotu českého venkova. Výsledky práce našich předků nás mohou poučit, jak se v citlivém prostředí našeho venkova a jeho krajiny chovat (Sýkora, 1998). Současná společnost by si měla uvědomit, že reálné pozůstatky po životě našich předků, zachované dodnes

v krajině, představují jakéhosi prostředníka mezi světem a životy dávno minulými a námi samotnými (Gojda, 2000). Jedním z příkladů takových pozůstatků jsou i středověké polní struktury zvané plužiny, které spoluvytvářejí jedinečný krajinný ráz naší země.

Naše krajina byla v raném středověku jen řídko osídlena, teprve v době velké kolonizace ve 13. století došlo k poměrně rychlému zakládání četných osad na úkor lesních ploch. Středověká kolonizace patřila k obdobím, která v minulosti nejvýrazněji formovala kulturní krajinu naší země. V historické době stěží nalezneme etapu s podobnou intenzitou rozšiřování osídleného území a kultivace dosud neobdělané půdy (Černý, 1979). Středověk uzavřel starou zástavbu do pevně rozměřených celků a podřídil ji pravidelně strukturovaným půdorysům. Osadil rozsáhlá území městy a vesnicemi, ustálil směr a průběh cest mezi nimi. Krajina se stala předmětem soukromého vlastnictví. Vrcholně středověké uspořádání krajiny Českých zemí je jedním ze zdrojů, z nichž je odvozena její současná podoba, což bychom měli mít neustále na paměti (Sádlo et al. 2005). K cenným znakům středověké zemědělské krajiny patří právě již výše zmíněné plužiny. Právě plužina pomáhá vytvořit obraz o struktuře středověkých sídel a jejich zemědělském zázemí.

Středověké osady a jejich plužiny se v průběhu historie různě měnily. V období válek nebo hladomoru zaniklo mnoho sídel, ale k největšímu úbytku plužin došlo zřejmě až při scelování pozemků prováděném v minulém století v rámci socializace zemědělství. Naštěstí část plužin si své původní členění zachovala a dnes jsou jedním z charakteristických znaků Jihočeského kraje v okolí Prachatic.

2 CÍL PRÁCE

Tato práce se skládá ze dvou částí - literární rešerše a průzkumu estetického vnímání vybraných vizuálních prvků nacházejících se v české historické kulturní krajině.

Cílem této práce bylo nalézt rozdílnosti v estetickém vnímání a citění historické kulturní krajiny u různých skupin populace a získat informace o tom, jak vnímají a posuzují vybrané krajinné prvky muži a ženy, lidé různých věkových skupin, odlišného vzdělání, místa bydliště. Pokusit se objasnit důvody, které vedou k různým preferencím určitých prvků v kulturní krajině.

Předmětem vizuálního hodnocení byly rozdílné antropogenní prvky, které nějakým způsobem souvisely nebo zasahovaly do krajiny, ve které se uchovaly cenné středověké polní struktury zvané plužiny. V rámci výzkumu byly v krajině posuzovány různé typy cest, sloupy el. vedení, umístění el. ohradníku na pastvině, preference staré nebo nové vesnické zástavby.

Výzkum byl proveden prostřednictvím jednoduchého dotazníku, jehož součástí bylo deset dvojic fotografií pořízených v Jihočeském kraji ve správním obvodu města Prachatice v okolí malých obcí, kde se dochovaly středověké polní struktury zvané - plužiny. Respondenti posuzovali různé druhy cest; dále, zda na ně působí rušivě umístění el. vedení nebo el. ohradníků ve volné krajině, zda se jim líbí více stará nebo nová vesnická zástavba.

3 LITERÁRNÍ REŠERŠE

3.1 Historický vývoj krajiny a vliv lidské činnosti na krajinu

Je důležité si uvědomit, že dějiny společnosti jsou přirozeným pokračováním a trvalou součástí dějin přírody. *„Dějinný příběh krajiny lze vyprávět na mnoho způsobů. Dějiny žádného období nelze považovat za definitivní nejen proto, že se prohlubují poznatky, ale také proto, že každá doba klade dějinám nové otázky“* (Löw, Míchal, 2003).

3.1.1 Krajina pravěkých zemědělců

O vlivu člověka na krajinu v předhistorických dobách jsou k dispozici pouze nepřímé důkazy, které byly získané paleoekologickým a archeologickým výzkumem. Z těchto výzkumů je zřejmé, že pravěký člověk velice dobře rozlišoval vlastnosti prostoru, ve kterém se pohyboval a na němž byl závislý. Člověk žil na našem území již mnoho let před příchodem prvních rolníků a pastevců, živil se lovem a sběrem rostlinných produktů. Byl odkázán na to, co mu v daných oblastech v určité době příroda poskytovala, takže v případě nedostatku musel hledat obživu v jiných krajinách nebo trpět hladem. Nezakládal trvalejší sídliště a byl závislý na rozmarech přírody stejně jako skupiny jiných živočichů. Přes své schopnosti zůstával nedílným článkem přírodních ekosystémů, které v této době nebyl ještě schopen měnit ke svému prospěchu (Ložek, 2011).

Postupný proces změn přirozené krajiny byl započat mladší dobou kamennou čili neolitem (ve střední Evropě asi 5300-4300 př. Kr.). Do větší části Evropy přišla zřejmě nová populace. Beranová (1980) uvádí, že první zemědělství vzniklo na Předním východě v oblasti tzv. Úrodného půlměsíce. Což je území na jihu, zhruba od hranic Egypta přes Palestinu a Jordánsko, dále na sever přes Libanon a Sýrii až k Černému moři, na západ až do střední Anatólie. Na východ sahala tato oblast přes Kavkaz ke Kaspickému jezeru a po obou svazích pohoří Zagros k Perskému zálivu. Na tomto území rostly planě obilniny a žila ta zvířata, která mohla být pro člověka k dobrému užitku a jejichž ochočení a posléze domestikace nebyly příliš obtížné. Kolonizace nových území je v určitém období primitivního zemědělství naprostou nezbytností, protože jistější způsob obživy vede ke vzrůstu populace. Přitom přirozená úrodnost půdy v průběhu deletrvajícího zemědělského využívání slábne a je nutno hledat další úrodné plochy. Část obyvatelstva se stěhuje v rodném kraji, další část odchází čas od času i do značně

vzdálených oblastí, někdy je nezbytné, aby se vystěhovaly i celé kmeny (Beranová, 1980).

Krajina v Evropě se začala měnit nejen vlivem změny klimatu, k němuž došlo po skončení doby ledové, ale i chováním člověka. Přestalo se putovat za obživou a člověk se usadil. Vytvářely se malé venkovské osady. Většinu teritoria evropského mírného pásu pokrývaly smíšené dubové lesy. Nižší a střední polohy se hodily k zemědělskému využití. Neolitičtí osadníci začali praktikovat žárové zemědělství s lesním přílohem. Před založením požáru se pravděpodobně nejprve odstranil nižší porost a kůra vzrostlých stromů. Zrní se selo do velmi úrodné půdy, která byla prosycena dřevěným popelem. Nejvýše po dvou bohatých sklizních, výnosy poklesly a pole se ponechávalo ladem, aby se živiny v půdě obnovily. Tímto způsobem docházelo v neolitu ke zmenšování plochy původních lesů. Další obnově lesa bránila rovněž lesní pastva dobytka, který spásal mladé výhonky (Gojda, 2000). Tak byla pravděpodobně narušena původní celistvost smíšeného lesa. Vytvářela se síť odlesněných ostrůvků, jejichž velikost se pohybovala v rozmezí 5 - 10 km². Jádrem těchto sídel byly vlastní obytné areály, k nimž dále patřila pole, pastviny, les využívaný k pastvě, případně k těžbě dřeva, místa určená k pochování zemřelých. Tyto sídelní areály byly poměrně hustě rozmístěné po krajině, vzdálenost mezi obytnými jádry se odhaduje na jeden až tři kilometry. Vesnice byly umístěny v blízkosti vodních toků. Odhaduje se, že díky vysokým výnosům, mohla rodinu uživit sklizeň obilí z plochy dokonce menší než jeden hektar (Gojda, 2000).

Zemědělská kolonizace našich zemí spadá do 5. tisíciletí př. n. l. a je charakterizována kulturou s lineární keramikou. Nositelé této kultury, která vytvářela dějiny střední Evropy v 5. tisíciletí př. n. l., nebyli původními obyvateli našich zemí, ale kolonizátory. Přišli a přinesli s sebou nový způsob výroby a obživy, nový způsob myšlení, náboženství a společenské organizace (Beranová, 1980). První rolníci zabrali nízké teplé kraje, do značné míry se kryjící s oblastí dnešní teplomilné květeny a vyhledávali okrsky s hlubšími hlinitými půdami, především na spraši. Pěstovala se pšenice, ječmen, hrách, čočka, vzácněji proso, výjimečně oves a žito, dále len, mák a boby. Z domácích zvířat byl chován především hovězí dobytek, ovce, kozy, méně vepří (Beranová, 1980). Památky kultury lineární keramiky nejsou nacházeny jen na území dnešních černozemí, nýbrž i na jeho periferii, pokud do ní zasahovaly vhodné substráty. Toto prvotně kultivované území zůstalo více méně souvisle osídlené až do současnosti (Ložek, 2011).

K další významné změně ve způsobu obdělávání půdy došlo ve střední Evropě na přelomu mladší a pozdní doby kamenné (eneolitu, asi 4300 - 2200 př. Kr.). Bylo zavedeno orné zemědělství a využita tažná síla zvířat. Zavedení nového způsobu obdělávání bylo převratné pro dosavadní způsob života. Osady se nemusely přemisťovat a pole byla stálá. Obdělávalo se pomocí křížové orby asi po dobu dvou let. Potom byla pole ponechána ladem jako travnatý příloh, na kterém se pásal dobytek. Les byl sice vytlačován dále od obydlí, ale získal jiný význam. Poskytoval totiž píci (větvíčky a listí, které se sbíraly v letním období a sušily), kterou se přikrmoval dobytek v zimním období (Gojda, 2000). Skladba pěstovaných plodin byla stejná jako v neolitu. Eneolitické období položilo základy pravěkému ovocnářství. Kromě jablek, která byla nejoblíbenější, jsou v nálezích zastoupeny slívy, třešně, hrušky a vlašské ořechy (Beranová, 1980).

Doba bronzová (ve střední Evropě asi 2200-750 př. Kr.) je u nás spojená s únětickou kulturou. Tato kultura nově pronikla do prostoru Blanského lesa, ale i výše do předhoří Šumavy (např. Boletice). Čechy osídluje lid českofalcké kultury mohylové. Rozmach kolonizace vrcholí v mladé a zejména pozdní době bronzové, kdy na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. Kr. a v první polovině 1. tisíciletí dosahuje rozsah pravěkého osídlení svého vrcholu. Dochází k propojení starosídelní oblasti středních Čech s později osídlenými okrsky na jihu země, osídleno je dokonce i Chebsko. V této době byla budována opevněná výšinná hradiště, z nichž některá leží v okresech dnes již opět neosídlených a zalesněných. Například hradiště v brdské oblasti jako Plešivec u Jinců, Hradec, Žďár u Rokycan, Hradišťany v Českém středohoří aj. (Ložek, 2011).

Doba železná začíná dobou halštatskou a pokračuje dobou laténskou. Model krajiny ve starší době železné (750-500 př. Kr.) je znám teprve krátce. Bylo zjištěno, že při celkové rozloze mikroregionu 2400 hektarů mohla společnost asi 80 rodin (tj. cca 320 lidí žijících ve 20 osadách) žít libovolně dlouhou dobu, aniž by vyčerpala své potravinové zdroje a přitom nenarušila ekologickou rovnováhu krajiny. Odlesněná část krajiny zahrnovala pouze 25 % území. Pro tehdejší komunitu bylo důležité udržet velkou plochu lesa, a to z ekonomických důvodů. Dřevo bylo důležitým materiálem, topilo se s ním a především byla důležitá píce pro zimní přikrmování. Dokud lidé nezačali přikrmovat senem z udržovaných luk, které vyprodukují stejné množství biomasy na dvacetkrát menší ploše než les, museli udržovat velké zalesněné plochy (Gojda, 2000).

Změna nastala ke konci starší doby železné, v období nástupu Keltů. Nastal rozvoj specializovaných řemesel a zemědělství. Byly nalezeny např. železné kosy. Keltové byli i schopnými horníky a často pronikli do oblastí, které jinak nebyly příznivé rozvoji pravěkého rolnictví. V úrodných oblastech došlo k dalšímu prosvětlování krajiny. Krajina začala být čím dál více protkávána sítí cest. Stoupala spotřeba palivového dřeva. Dominantou této krajiny byla mohutná opevněná hradiště městského typu tzv. oppida, jejichž staviteli byli právě Keltové, nositelé laténské kultury (Gojda, 2000).

V době laténské byla zemědělská výroba v našich zemích v podstatě stejná jako na ostatním keltském a Kelty ovlivněném území. Keltské zemědělství v pozdní době laténské bylo velmi svébytné. Ovlivnilo rozsáhlou část Evropy, ale do oblastí, kde tehdy sídlili Slované, se patrně nedostalo. V době laténské v Čechách hrála velkou roli orba celiny pomocí oradla zlepšeného železnou radlicí. Typické keltské zemědělství zmizelo v době kolem zlomu letopočtu nebo na začátku 1. tisíciletí nového letopočtu. Stalo se součástí vyspělé zemědělské kultury římských provincií. Tato zemědělská kultura se formovala na základě více etnických a kulturních složek, byla jejich syntézou. Velký rozvoj keltského zemědělství a významné keltské technické vynálezy (kolesný předek u rádlu, žací stroj) byly uskutečněny až v rámci římsko-provinciálního zemědělství (Beranová, 1980).

3.1.2 Zásah Římanů do krajiny v Evropě

V oblastech, kde se usadili Římané natrvalo, se krajina velmi změnila (1. – 5. století). Půda byla rozměřena na pravidelné dílce. Toto rozdělení půdy mělo své praktické důvody: hospodaření muselo být maximálně efektivní, aby bylo zajištěno plynulé zásobování armády. Stát vybíral z každého hektaru půdy daně. Příznačné pro tehdejší krajinu byly římské venkovské vily, ve kterých hospodařili bohatší farmáři. Byly to plně soběstačné hospodářské jednotky, na jejichž pozemcích se pěstovaly různé plodiny. Používaly se meliorace a další technologie. V některých místech je patrné římské rozčlenění pozemků až do dnešní doby (Gojda, 2000). Pro tuto dobu je dále charakteristické budování velkého množství komunikací (silnic), které měly sloužit k rychlým přesunům vojsk a transportu zboží. V provinciích začaly postupně vyrůstat z kamene konstruované tábory legií. Kolem těchto táborů se začaly soustřeďovat civilní osady s rodinami vojáků a s obchodníky. To byl základ pro první města. Římská kolonizace dobytých území tak dala evropské krajině nový rozměr a vzhled, který někde přetrval až

do současné doby. Impozantním pozůstatkem této historie je například Hadriánův val (Gojda, 2000).

Oblast dnešního Slovenska, zejména jeho jihozápadní část, učinila díky vlivu a poznatkům z římských provincií velký krok vpřed, takže zemědělství na jihozápadním Slovensku se velmi přiblížilo úrovni zemědělské výroby v sousedních římských provinciích. Zato oblast nynějších Čech v době římské upadala. Na našem území se střídaly různé germánské kmeny. Germáni, s nimiž přišly naše země nejčastěji do styku, náleželi k západní větvi, kde bylo nejvýznamnější plemeno svébské (Beranová, Kubačák, 2010).

Na našem území v průběhu doby železné, docházelo postupně k ústupu osídlení z méně příznivých oblastí, což vyvrcholilo právě v době římské a v době stěhování národů, kdy zůstala osídlena opět jen starosídelní oblast. Staří Slované přicházeli pravděpodobně z lesní bažinaté oblasti východní Evropy. Slovanské kmeny pronikaly na území dnešních Čech a Moravy pozvolna. Prvotní slovanské osídlení se váže na nejúrodnější níže položené kraje. Až během středověku jsou postupně kolonizovány rozsáhlé oblasti (Löw, Míchal, 2003).

3.1.3 Středověk v Evropě

Ve středověku způsob života v těsném sepětí s krajinou pomalu vymizel, ať již to bylo ze strachu před divokou přírodou nebo ze strachu lidí před sebou samými. Loupeživí rytíři a bandy loupežníků při cestách byly neustálým nebezpečím té doby. Závislost poddaných vazalů na svém panstvu a na jejich ochraně charakterizovala tehdejší společnost. Krajinu tak zabydlovala zdmi opevněná sídla a města, podobná těm, která stavěli i Římané v dobytých divokých a odlehlých krajích (Hendrych, 2000).

3.1.3.1 Raný středověk

Na jih a západ od našich hranic se po stěhování národů začala na troskách Římské říše formovat nová kultura. Po celé další značně různorodé období byla společnost uspořádána podle feudálního zřízení, jehož základy se vytvořily v Byzantské (Východořímské), ale hlavně pak ve Franské říši (Löw, Míchal, 2003). Středověk, v evropských oblastech se dělí na dvě části: raný a vrcholný středověk. V raném středověku (cca 5. – 12. století) ve střední Evropě a zvláště v oblastech, kde nepůsobila civilizace antického Říma, se krajina podobala krajině pravěkých komunit. Východní část střední Evropy, stejně jako krajiny dále na východ,

v počátcích středověku nenavázaly na dědictví antické civilizace. Staří Slované znovu přinesli na naše území polokočovné žárové hospodářství. Slovanské obyvatelstvo jen zvolna měnilo své zvyky a teprve okolo roku 700 si slovanské kmeny na našem území zakládají trvalá sídla, patrně jako důsledek přechodu na přílohové hospodářství (Löw, Míchal, 2003).

Poměrně řídké osídlení a dostatek volné půdy ponechávaly prostor zemědělskému hospodaření, které se nazývá přílohové nebo někdy také trávoplní. Oseta byla vždy jen část vykloučené půdy, zatímco další část odpočívala do té doby, než se obdělávaná část vyčerpala. Pak byla oseta dosud odpočívající půda. Pro obdělávání byla tak vždy k dispozici čerstvá, odpočatá půda a ornice dlouho obdělávaná měla při značných lhůtách odpočinku možnost znovu načerpat dostatek živin. Pole se vlastně neustále stěhovala po katastru vsi a záviselo na rozhodnutí hospodáře, které pozemky v běžném zemědělském roce obdělá. Tento způsob hospodaření vyžadoval značný energetický vklad především na začátku, v době, kdy byla zemědělská půda poprvé vydobývána zvláště z lesních porostů. Přílohové hospodářství bylo základem obživy. Trvalé usazení v rodových vsích, pevné vymezení zemědělských pozemků a cest položilo trvalý základ naší krajiny v úrodných sprašových oblastech a v subrecentních nivách 1. dubového a 2. bukodubového vegetačního stupně. K zvýraznění hran pozemků pak druhotně vedlo naorávání mezí ve svažitých polohách a hlavně erozní a sedimentační procesy (Löw, Míchal, 2003).

Pro raný středověk byl charakteristický románský sloh. Románské umění se rozvíjelo zvláště v oblastech, které byly nejvíce vzdáleny byzantskému vlivu: Ve Francii, Španělsku, Anglii. Zjednodušeně lze románskou architekturu označit za postup „vybírání“ zdí v méně staticky zatížených místech. Tento princip vedl později až ke klenutému skeletu gotiky. Chrám je brán jako „Boží dům“, tedy svět, kde opravdu platí boží pravidla. Kostely zvenčí mají nepřístupný až pevnostní charakter. Podobný vzhled mají i raně středověké kláštery. Románský sloh přišel do našich zemí až ve 12. století. Svého vrcholu dosáhl na počátku 13. století a postupně přerostl ve sloh gotický (Löw, Míchal, 2003).

3.1.3.2 Vrcholný středověk

V etapě vrcholného středověku (cca 13. - 15. století) došlo ke změnám, které jsou dodnes základem našeho pojetí kultury, způsobu sídlení a získávání vědomostí (zakládání univerzit). Strukturální změny středověkého osídlení se šířily

z evropského západu směrem na východ. Vznikla tzv. pozemková šlechta, která si založila svá sídla ve vsích. Narostl počet kostelů budovaných při vesnických aristokratických sídlech. Venkovské krajině začaly dominovat knížecí a soukromé církevní stavby pozemkové šlechty, později přeměněné na síť farních kostelů. Byly založeny řádové domy a kláštery se staly středem svých údelů (Gojda, 2000).

Toto období se vyznačuje gotickým slohem, který vznikl ve Francii. Asi nejcharakterističtější stavbou tohoto slohu byla katedrála. Vysoké klenby katedrál, podepřené složitou soustavou opěrných pilířů, vysoká barevná okna, to vše vyjadřovalo spontánní obracení se k Bohu. Gotický sloh se výrazně projevoval i ve světských stavbách například u panovnických sídel, radnic, strážních věží, hradů dokonce i u měšťanských domů. Do našich zemí přišla gotika přes německé (cisterciácko – burgundské) prostředí a svého vrcholu dosáhla ve formě tzv. vladislavské gotiky na konci 15. století (Löw, Míchal, 2003).

Vedle velkých změn uvnitř starých sídelních oblastí se započalo s doosídlováním okrajových méně úrodných oblastí. Tato kolonizační aktivita probíhala zejména ve 13. a 14. století a došlo nakonec k osídlení i pahorkatin a vrchovin v podhůří horských hraničních pásů. Do té doby nedotčené lesy začaly ustupovat úsilí kolonizátorů. Nově zakládaná sídla měla pravidelný, stabilizovaný půdorys, většinou s návsí uprostřed. Kolonizace změnila tvář našich hor, nově vznikly rozsáhlé louky a pastviny na úkor lesů. Změnil se způsob hospodaření. Každý rolník musel v pravidelných termínech odvádět vrchnosti feudální rentu. Pole dostala podobu dlouhých lánů. Nastoupil vícepolní (trojpolní) systém obhospodařování půdy s uplatněním úhoru (jednoletého přílohu). Došlo ke koncentraci vesnic. Pozůstatkem kolonizace z této doby v současné krajině jsou i několik kilometrů se táhnoucí vesnice při některém z místních vodních toků. Místy jsou zachovány i mezní pásy, které se táhnou kolmo na osu údolí nebo vesnice a vymezují plužinu jednotlivých usedlostí (Gojda, 2000).

Zemědělská revoluce, kterou v období středověku zažila Evropa, měla podobný historický dopad jako tzv. průmyslová revoluce v 19. století. Zemědělství se mohlo rozvíjet díky novým zdrojům pohonu, jako byl vodní a větrný mlýn. Došlo k rozmachu hornictví, používání pluhu s koňským zápřahem, zavedení trojpolního systému a zkvalitnění výživy obyvatelstva. Obecné rozšíření některých nových technik sice trvalo celá staletí, ale mělo nedožrnný dopad. Zemědělství se přesunulo do oblastí úrodnějších, ale těžších půd v údolích řek. Zvýšená produkce potravin vyvolala demografickou explozi, zejména ve Francii a v Nizozemí. Rostoucí počet

obyvatel dal vznik novému typu pracovní síly, která v nově zakládaných nebo rozšiřujících se městech nalezla uplatnění v nových oblastech výroby, zejména v hornictví a tkalcovství, na něž se některá města specializovala. Někteří historikové se domnívají, že růst měst a jejich činnosti uvedl následně do chodu celou evropskou ekonomiku (Davies, 2005).

Na druhé straně si nelze nevšimnout, že Evropa ke konci vrcholného středověku řešila mnoho problémů. Do prvního okruhu potíží náleželo soupeření mezi duchovní a světskou mocí, dále krystalizace stavovského systému v důsledku politických aspirací měšťanstva i nižší šlechty, dočasné vyčerpání možností evropského zemědělství a klesající těžba drahých kovů. Do druhého okruhu problémů lze zařadit obnovený zápas s islámem, jenž pod vedením osmanských Turků zahájil v polovině 14. století expanzi na Balkán, a nástup hladomoru a ničivých epidemií, které podstatně snížily počet evropského obyvatelstva (Čornej, 2011).

3.1.3.3 Příchod Slovanů a středověká kolonizace našich zemí

Období stěhování národů, kterým Evropa procházela od konce 4. století, nelze vysvětlovat jenom krizí sociálně ekonomické struktury římské říše. Část severní a severozápadní Evropy se vylidňovala jednak proto, že barbary lákalo bohatství římských provincií, ale také proto, že půda a pastviny se tehdejší způsobem germánské zemědělské výroby vyčerpaly a ztratily důležité nerostné látky. Velká dřívě germánská území zůstala pustá. Dočasně vylidněná byla zřejmě i některá území na Moravě a na Slovensku a to z důvodu přesunů germánských kmenů, které opustily původní zemědělský způsob života a staly se „vojsky na pochodu“. Slované osídlili nejprve východní, jihozápadní a severozápadní Slovensko a pak pronikli na Moravu. V Podyjí patrně narazili na část germánských Langobardů, ale to je nezastavilo. Nejpravděpodobnější směr, kterým do Čech přišli, souhlasí s pozdější tzv. trstenickou stezkou, známou ve vrcholném středověku jako nejvýznamnější spojnicí Čech a Moravy. Slované se pravděpodobně setkali se zbytky germánských obyvatel a někde mohlo dojít ke krátkodobému soužití, ale tyto závěry se nikdy bezpečně neprokázaly (Beranová, Lutovský, 2009).

Slované dorazili s keramikou tzv. pražského typu na severní a východní Moravu, na západní Slovensko a také do Čech před rokem 535 a osadili kraje s optimálními přírodními podmínkami. Do Čech měla z jihovýchodu, z Podunají rovněž směřovat i tzv. druhá vlna slovanského osídlení. S druhou vlnou se spojuje

zdobená a obtáčená keramika tzv. podunajského typu. V Čechách se nově příchozí obyvatelé natolik rozšířili a pevně usadili, že už v první třetině 7. století byli považováni za dědičné a tradiční držitele země, jak o tom svědčí například historické údaje o Sámově říši (Beranová, Lutovský, 2009).

Koncem 9. a v 10. století se zřetelně zahušťovalo dosavadní osídlení a nakonec začala vznikat nová sídliště jako např. na Kralupsku, Slánsku, Litoměřicku a Žatecku. Osídlení se však nadále vyhýbalo vyšším polohám na vrchovinách a horách a jen velmi málo se počínalo zachycovat při jejich okrajích nebo v případě Českého středohoří i v nich. V podstatě byly osazeny celé zemědělsky příhodné oblasti. Jednalo se o prvopočátky vnitřní kolonizace. Následoval dlouhodobý proces s rozdílnou dynamikou v různých regionech. V 11. století byly nejúrodnější půdy obsazeny a zůstaly jen méně kvalitní pozemky. Proces se v 11. a 12. století stupňoval a vrcholil před velkou kolonizací jiného charakteru ve 12. – 13. století (Beranová, Kubačák, 2010).

Kolonizace doposud neobdělávaných půd byla záležitostí celoevropskou. Podíleli se na ní jak domácí zemědělci, tak cizinci, kteří hledali lepší a bezpečnější životy. Na počátku 13. století byla v Čechách již poměrně rozsáhlá sídelní síť a k dalšímu osídlení zůstaly jen omezené zóny, které se soustřeďovaly především po obvodu Čech, které byly obklopené horami, ale některé ležely i v jádru země. Změny, které proběhly především až v době kolem poloviny 13. století, prostupovaly celým systémem. Netýkaly se jen sítě osídlení, ale i vnitřního charakteru sídelních jednotek. V době kolonizace české i moravské krajiny ve 13. – 15. století dospěla stavební kultura k vyhraněným rozdílům městských a vesnických typů. S vnější středověkou kolonizací se ve vesnickém stavebnictví projevilo šíření tzv. „franských dvorců“ a hrázděných staveb (Löw, Míchal, 2003).

Se získáváním nových území úzce souvisel vznik feudální aristokracie, opírající svoji moc o soukromé vlastnictví, které rozšiřovala zejména kolonizací. K tomu přistupovala kolonizační aktivita mnišských řádů - nejprve benediktýnů, později cisterciáků, dále premonstrátů a jiných (Beranová, Kubačák, 2010).

Feudální majitelé půdy sami osidlování své půdy neřídili. Vše měli na starosti najímaní odborníci tzv. lokátoři. Hlavní kritéria lokace byla: dostatečný prostor pro plůžinu, dostatek vody pro ves a příhodná půda. Lokátoři rozměřili pozemky pro založení nových osad podle jednotných schémat na jednotlivé pozemkové díly, tzv. lány, které byly následně nabízeny potenciálním kolonistům. Lokátor měl za své

služby dohodnutý plat nebo se mohl stát doživotním, ale i dědičným představeným obce (rychtářem nebo fojtem). Lokátor získal největší výměru půdy a někdy i mlýn nebo kovárnu. Lokalizace podle výše uvedených pravidel mnohdy probíhala velmi náhodně a často se nepodařila. Odhaduje se, že z takto založených vsí jich zanikla téměř jedna třetina (Löw, Míchal, 2003).

Na počátku 14. století tvořilo poddanské zemědělské obyvatelstvo většinu obyvatel v našich zemích. Tato struktura se začala formovat ve 13. století. Důvodem bylo tzv. zákupnické právo „emfyteuse“ (německé právo, *ius theutonicum*, *purkrecht*). Jednalo se o to, že mezi pozemkovou vrchností a poddaným se vytvořil určitý smluvní poměr, zaručující poddanému nerušené držení jeho statku a k němu příslušné půdy tzv. rustikálu. Za to musel odvádět každoročně z přidělené půdy peněžité úroky. Tato nová forma se uplatňovala v nově zakládaných kolonizačních vesnicích, kde se usazovali cizí obyvatelé. Starší české zvyklosti tento smluvní vztah mezi pánem a poddaným neznaly a zde se mluvilo o právu českém. Emfyteuse se uplatňovala u nově založených kolonizačních vesnic, které byly většinou zakládány na pozemcích církevních vrchností a na větších panstvích světských feudálů. Při vysazení nové vesnice se na počátku muselo složit vrchnosti za každý lán přidělený k budoucí obci tzv. podací (*Anleit*, *arha*), tj. poplatek za propůjčení půdy, což bylo někdy podobně, jako splácení úroků, na určitou dobu odsunuto. Poddaní dostali lhůtu, odtud také názvy početných „Lhot“ v našich zemích. Zvyklost počátečního poplatku přenášely vrchnosti často i na dávno existující osady, které měly být převedeny na německé právo. Pokud poddaní nezaplatili, museli odejít a vrchnost si našla nové zájemce (Beranová, Kubačák, 2010).

Středověké vesnice byly různě velké. Malé vsí tvořilo jen několik hospodářství (selských gruntů). Velké vesnice byly tvořeny i několika desítkami lánových usedlostí. Ty se velikostí blížily poddanským městečkům. Orná půda netvořila jeden souvislý blok. V pozdním středověku byl dominantním systémem obhospodařování půdy, jak již bylo výše uvedeno, tzv. trojpolní systém, založený na cyklickém obdělávání pozemků. Půda každého rolníka se nacházela v různých částech pluziny vesnice a obdělávala se tak, že určitý kus půdy byl oset nejdříve ozimem, příští rok jaří a třetí rok zůstal ležet ladem. Půda, která odpočívala, sloužila jako pastvina, přičemž byla zároveň hnojena trusem dobytka, který se na pluzině pásal. Doba, kterou mohl rolník z pracovní doby obětovat na cestu na pole a zpět, se ustálila na cca 1,2 km od vsi. Kruh o poloměru 1,2 km pevně vymezil plochu,

kteřou mohlo hospodářství obdělávat. Tím byla stanovena úživnost plužiny a nepřímě i velikostní limit vesnice (Löw, Míchal, 2003). S tím souvisí tzv. metoda analýzy dostupnosti, která vychází z předpokladu, že poloha lidských sídel (obytných areálů) je v prostorovém vztahu k poloze polí. Touto metodou se poprvé zabýval německý ekonom Johann Heinrich von Thünen v knize „*Der isolierte Staat*“, ve které předložil teorii optimální lokace zemědělských usedlostí. Podle této teorie ekonomické výnosy klesaly se vzrůstajícími náklady na dopravu, proto bylo důležité situovat zemědělské usedlosti tak, aby byly co nejbliže k území s nejvyšší intenzitou užívání (Thünen, 1910).

Komplikovaná skladba půdy a její společné užívání vyžadovalo spolupráci všech členů obce. Často docházelo ke sporům, které řešil rychtář. Plužinu netvořila jen orná půda, ale patřily k ní rovněž pastviny. Velkou roli hrála obecní pastvina, jejímž vlastníkem byla celá venkovská obec. Společná pastviště byla nazývána dráhy nebo obec. Pod drahami se rozumí i obecní průhony pro hnaní stád. Obec představovala určitou hospodářskou jednotku. Kromě rychtáře zde byl i starosta a venkovští koňšelé. Tyto vesnické samosprávní orgány ovšem silně závisely na vrchnostenské autoritě (Beranová, Kubačák, 2010).

Výsledkem středověké kolonizace byla hustá síť sídel vzdálených od sebe asi 2,5 km, obklopených v 3. dubobukovém a nižším vegetačním stupni traťovými plužinami. V oblastech pozdní středověké kolonizace v 4. bukovém (i 5. bukovém) vegetačním stupni plužinami délkovými a záhumenicovými. Je důležité upozornit na jednu skutečnost, která by mohla zdůvodnit úspěšnost kolonizace v dnes nepříznivých a mnohdy opuštěných polohách a úspěšný nástup trojpolního systému. Ve 13. a 14. století došlo v Evropě a tím i v našich zemích k významnému oteplení. Což například potvrzuje i úspěšný pokus Karla IV. s výsadbou burgundských odrůd vína v Čechách. Příznivě klimatické období končí na našem území souběžně s husitskými válkami (Löw, Míchal, 2003).

Pozdní středověk je v českých zemích spjat s husitskými válkami. Husitství, český pokus o reformaci náboženství, mělo však na krajinu velmi nepříznivé následky. Celkový stav obyvatel se snížil skoro o třetinu. Husitství je spojováno s rozpadem organizačních struktur, ničením sídel, odchodem rolníků z vesnic a rozpadem pravidelného zemědělského cyklu. Hospodářství bylo rozvráceno a obchod stagnoval. Byla zničena velká část kulturních památek. V zemědělství nastaly velké změny. Úbytek pracovních sil vedl k návratu k přílohové a někde dokonce žárové hospodářské soustavě. Většina sídel včetně jejich plužin sice

zůstala, ale jejich hospodářská základna byla podlomena. Obrat nastal až od 70. let 15. století, když začali feudálové zakládat a podporovat poddanská města a městečka, rozvíjet vlastní režijní výrobu a těžit z rozvoje tržní směny (Löw, Míchal, 2003).

3.1.4 Renesance v českém prostředí

Renesance vznikla v Itálii jako idealizovaný a dobovými názory pozměněný obraz antiky, který se s novým architektonickým slohem vracel k odkazům antického Říma. Rysem renesanční architektury byla snaha po harmonické vyrovnanosti stavby i jejích jednotlivých prvků. Do českých zemí dorazila renesance s výrazným zpožděním a byla navíc především záležitostí šlechty a bohatších měst. Většina staveb měla středověký půdorys s renesančním průčelím. Renesanční duch se spíše projevil v hospodářském využívání krajiny (Löw, Míchal, 2003).

České zemědělství bylo v předbělohorské době velmi příznivě ovlivněno českým humanismem a velice slibně se rozvíjelo. Po husitských válkách rozsáhlé církevní državy přešly do rukou světských feudálů a částečně i měst. Královský majetek v Čechách a z části i markraběcí na Moravě se zmenšil. Tím se vytvořily podmínky k větší koncentraci statků mocnějších feudálů. Postupným vytvářením velkostatku jako hlavní zemědělské výrobní a správní jednotky, byl dán ve druhé polovině 16. století základ určitému dualismu. Zemědělská výroba se začala postupně rozvíjet souběžně ve dvou různých pracovních prostředích, jednak jako velkovýroba na velkostatkách a dále jako malovýroba v selských hospodářstvích. Zavádělo se jednoduché hospodářské účetnictví, nové metody správy velkostatků a vedení vlastního hospodářství. Došlo k rychlému rozvoji měst, obchodu, řemesel, hornického a sklářského podnikání. Začal se rozšiřovat znovu zemědělský půdní fond zvláště kultivací lesní půdy. Tento proces se nejvýrazněji projevil v oblasti východní Moravy a v západních Karpatech, kde byl nedostatek půdy pro obilnářství. Zde docházelo od konce 15. století k pasekářské neboli kopaničářské kolonizaci zemědělským obyvatelstvem z údolních vesnic. Podobně tomu bylo i v jiných oblastech českých zemí. Tato kolonizace se doplňovala i s tzv. kolonizací valašskou neboli pasteveckou. Valaši měli svoji vlastní samosprávu a své samostatné postavení si udrželi až do třicetileté války. Rozšiřování zemědělské půdy kultivací lesů byl velmi náročný proces, a proto velkostatky tuto půdu raději pronajímaly poddaným za platy, které byly přínosem do panské pokladny (Beranová, Kubačák, 2010).

V předbělohorském období se rozšířilo pěstování zeleniny. Pěstovalo se: zelí kapusta, jedlá řepa, cibule, česnek, mák, mrkev, kopr, špenát. Chmel se pro potřeby pivovarů pěstoval téměř všude. Rozvíjelo se mlynářství, myslivost, rybníkářství, včelařství. V období českého humanismu působili první naši zemědělstí odborníci, kteří byli autory hospodářských řádů a instrukcí. V české literatuře bylo nalezeno mnoho dokladů o chovu hospodářských zvířat, chovu ryb, ovocnářství a poznatky z mnoha dalších zemědělských oborů. Předbělohorská doba byla zlatým věkem českého zemědělství (Beranová, Kubačák, 2010).

3.1.5 Baroko a spiritualita barokní doby

Evropa se rozdělila na státy katolické a protestantské. Vznikaly velké absolutistické monarchie: Francie, Rakousko, Prusko, Rusko. Velkou část Evropy zasáhla třicetiletá válka (1618 – 1648), která velmi postihla české země. Naše země byly mnohokrát rabovány katolickými i protestantskými vojsky. Třicetiletá válka znamenala zhroucení představ o moudrosti lidstva a víry v ideje humanismu. Odezvou byl návrat k hledání nadpozemského smyslu života. Z toho vyrostl barokní mysticismus jako návrat k ideám křesťanství. Nový barokní sloh vznikl jako reakce na zhroucení světa renesance v třicetileté válce. Barokní sloh vznikl na území Itálie a je reprezentován jmény jako Bernini, Boromini, Caravaggio apod. Velmi rychle se rozšiřuje na sever od Alp, do dnešního Německa, Belgie, Rakouska, Polska, Maďarska a k nám (Löw, Míchal, 2003).

Po třicetileté válce proběhla rozsáhlá rekatolizace veškerého obyvatelstva. Návsi, rozcestí cest, celá krajina byly doslova zaplaveny kapličkami, kříži, sochami světců, křížovými cestami. To vše mělo oslovit venkovský lid a obrátit jeho myšlenky k Bohu. Venkovské kostelíky, postavené převážně v gotickém stylu, byly přestaveny do podoby barokních svatostánků. U panských sídel byly zakládány rozsáhlé aleje. Podél cest byly vysazovány zvláště ovocné stromy. Barokní sloh přešel od koncepce velkých areálů až ke komponování celé krajiny. Období baroka kladlo důraz na vztahy sídla a okolní krajiny. (Gojda, 2000). Na druhé straně zvětšující se chudá část populace na vesnici vedla k výraznému nárůstu chovu koz a tak keřové patro ve volné krajině naprosto zaniklo. Rozptýlená zeleň v polní krajině byla sporadická, případně účelově vysazovaná pro získání rychle rostoucího dřeva. Staré solitérní stromy se staly v krajině vzácností a obvykle je doprovázely drobné sakrální stavby (Löw, Míchal, 2003).

Po prohraném povstání českých stavů byly zkonfiskovány tři čtvrtiny panství, které byly rozděleny katolické šlechtě. Došlo ke změně struktury šlechtického stavu a vzniku obrovských panství nejúspěšnějších šlechticů. Byly provedeny první pobělohorské soupisy majetku, sloužící k vypsání daní (v Čechách tzv. berní rula 1653 – 1656, na Moravě tzv. lánový rejstřík 1656 – 1658), které evidovaly všechny poddanské usedlosti, jejich vybavení polnostmi, dobyt看em, zaměstnání uživatelů aj. Berní rulu a lánové rejstříky nahradil v letech 1748 - 1757 tzv. první tereziánský katastr, který evidoval pro daňové účely poddanské usedlosti s uvedením rozlohy a bonity půdy i další v ýdělkové možnosti „rustikál“. Druhý tereziánský katastr v roce 1759 již evidoval pro účely zdanění též půdu a příjmy vrchnosti, duchovenstva a měst „dominikál“ (Löw, Míchal, 2003).

Celkový úbytek obyvatelstva po třicetileté válce, znamenal zhoršení situace pro poddané, protože se nadmíru zvýšily jejich povinnosti k vrchnosti, tj. platy a robota. Období zhruba od roku 1648 do přelomu 70. a 80. let 18. století bylo poznamenáno postupným úpadkem poddanských hospodářství a poklesem selské práce. Plnění robotních prací velmi poškozovalo drobné rolníky, kteří pak těžce obstarávali svá hospodářství. Robotní povinnosti poddaných byly upravovány robotními patenty. Poslední robotní patent před zrušením nevolnictví byl vydán pro Čechy a Moravu v roce 1775 (Beranová, Kubačák, 2010).

Lesy v polovině 18. století tvořily čtvrtinu obhospodařovaného půdního fondu. Velký stavební rozvoj vedl ke zvýšení poptávky po dříví, což vedlo k přechodu na řízenou umělou obnovu lesa a k převádění lesa nízkého (pařeziny) na les vysokokmenný. Do poloviny 18. století ponechával stát zacházení s lesy na libovůli vlastníků, takže lesy mimo dominikál trpěly lesní pastvou. První lesní řády pro Čechy a Moravu byly vydány v roce 1754 (pro Slezko 1756) a znamenaly začátek státní péče o lesní hospodářství (Löw, Míchal, 2003).

3.1.6 Osvícenství

V průběhu 18. století se v evropském duchovním životě začal prosazovat nový proud, pro který se vžil název osvícenství. Představa všeobecné náboženské a politické tolerance byla největším přínosem tohoto učení. Osvícenské ideje vedly k revolučním změnám ve všech státech Evropy a Ameriky. V některých zemích proběhla revoluce velmi krvavě - například ve Francii, kde nakonec skončila jako autokratické císařství Napoleona I., který vehnal Francii do velmocenských bojů (Löw, Míchal, 2003).

Státy, jejichž panovníci pochopili neudržitelnost starého systému, v podstatě revolucí neprošly a přešly postupně do nového typu – osvícenské monarchie s prvky demokracie. U nás jsou reformy spjaty s Marií Terezií a jejím synem Josefem II. Stát potřeboval pravidelný přísun peněz, bylo potřeba vybírat daně. Bez inventarizace se obtížně ukládaly reformované daně, proto jednou z prvních reforem byla snaha inventarizovat majetek ve státě, včetně majetku šlechty. Byla provedena inventarizace půdy a její kvality. Vznikl Tereziánský a josefínský katastr. Církevní majetek byl josefínskou reformou převeden pod správu státních náboženských fondů, z jejichž výnosu potom stát církve financoval. Bohužel proces rušení nepotřebných církevních památek, likvidace starých spisů nás připravil obrovské kulturní hodnoty (Löw, Míchal, 2003).

Velká neúroda obilí v roce 1771 měla za následek hladomor, který vyvolal na venkově neklid a na několika místech vyústil v selská povstání (Löw, Míchal, 2003). Statkáři se neustále snažili zvyšovat rozlohu své půdy, a protože se počet sedláků, obhospodařujících tuto půdu, nezvyšoval, docházelo k neúměrnému zvyšování robotní povinnosti. Venkov potřeboval nutně reformu. V letech 1775 až 1785 probíhala tzv. raabizace (Raabův aboliční systém, Raabova reforma). Podstatou Raabovy reformy bylo rozdělení půdy velkostatků a prodání hospodářských budov a dobytka poddaným. Raab byl jmenován do funkce vrchního ředitele všech státních a bývalých jezuitských statků. Raabova reforma byla provedena na 148 panstvích v Čechách a na 69 na Moravě. Rozdělením dvorů velkostatků vzniklo v Čechách 128, na Moravě 117 nových vesnic (Vrána et al. 1998). V této době také došlo k vyvrcholení historického osídlení normového typu. Zakládaly se tzv. raabizační osady na místech zrušených panských dvorů. Tyto nové většinou malé osady nebo vsíky se vyznačovaly nápadně přesnými geometrickými tvary půdorysu a plužiny. Nově vzniklé vesnice byly většinou ulicového nebo návesního dvorcového typu (Láznička, 1956). Josef II. vydal patent, ve kterém stanovil minimální rozlohu orné půdy na 1 statek. Do osevního postupu byly zavedeny polní pícniny, jeteloviny a okopaniny. Ubylo středních sedláků a přibýlo malých hospodářství dělníků, pracujících v blízkých městech. V krajině byla obsazena i méně úrodná místa, vznikaly osamocené dvory a samoty. Završil se proces osídlování naší krajiny (Sklenička, 2003).

Základní význam mezi všemi reformami mělo zrušení nevolnictví v roce 1781. Uvolnění pracovní síly na venkově umožnilo rozšíření specializovaných profesí, potřebných pro rozvoj průmyslu. Toleranční patent z roku 1781 zase

znamenal uvolnění náboženské svobody (Löw, Míchal, 2003). Po zrušení tzv. tuhého človehčenství došlo k všeobecnému oživení zemědělství. Majitelé velkostatků dvory pronajímali nebo parcelovali, naturální robotu mnohde nahrazovali peněžními dávkami, podnikali a reorganizovali vlastní hospodaření (Beranová, Kubačák, 2010).

Kromě reforem císaře Josefa II. se úsilí rakouského absolutistického státu zaměřilo na podporu vědy a vzdělávání, a to i v oblasti zemědělství. Vznikaly nové instituce. Například v roce 1769 byla z podnětu Marie Terezie založena Společnost pro orbu a svobodné umění v Čechách. Tato společnost byla v roce 1789 přejmenována na c. k. Vlastenecko-hospodářskou společnost v Království českém. Hlavním přínosem společnosti bylo vydávání a rozšiřování populární i odborné literatury. Byly to kalendáře, noviny, překlady zahraniční literatury (Beranová, Kubačák, 2010).

V zemědělství u nás až do poloviny 18. stol. stále převažoval trojpolní systém. Postupně se začaly prosazovat nové plodiny, především brambory a jetel. Pěstování brambor v podhorských oblastech vedlo k proměně odtokových poměrů v těchto územích a ke zhoršení povodňového režimu dolních toků řek. Poptávka po tesařském a truhlářském dříví ve stavebnictví zase vedla k přechodu na řízenou umělou obnovu lesa (Löw, Míchal, 2003).

Pro osvícenství je charakteristický klasicistní architektonický sloh, který čerpal z antického umění a kladl důraz na racionalitu a harmonii. Budovy kopírovaly antické architektonické prvky. Nejznámějšími klasicistními stavbami u nás jsou především státní budovy. Klasicistní vnímání prostoru ovlivnilo i charakter parků, jejichž předobrazem byla pastevní krajina, kde převládají velké travnaté plochy se solitéry a skupinami stromů (Löw, Míchal, 2003).

3.1.7 Průmyslová revoluce

Doba průmyslové revoluce byla předznamenána osvícenstvím, tedy návratem k modelu světa založeného na humanismu. Rozvoj techniky, parní stroj a dostatek železa znamenal převratné změny v mnoha oblastech života. Do 19. století patřily mezi jediné energetické zdroje člověka voda, vítr, lidská síla a síla tažných zvířat, tedy zdroje, které se průběžně obnovovaly. Tepelná energie se získávala z dříví. Zavedení parního stroje do výroby, dalo podnět k rozvoji výrobních strojů. Začaly vznikat velké tovární komplexy. Rozvoj hutnictví, nástup železnice,

poptávka po koncentrovaném palivu – to vše vedlo k růstu těžby uhlí a vzniku nových těžebních revírů (Löw, Míchal, 2003).

Města se začala rozšiřovat, městské hradby přestaly být funkční a byly zbořeny. Začaly tak vznikat uprostřed městské zástavby pásy volných ploch, které byly buď zastavěny, nebo byly využity k zakládání parků či okružních tříd. Novým velmi výrazným prvkem krajiny se stala železnice. Železniční násypy a zářezy, mosty, tunely a nádraží daly krajině nový, dobově charakteristický vzhled. Rozvoj techniky vedl k přesvědčení, že veškeré problémy tohoto světa, včetně problémů sociálních, jsou řešitelné technikou. Tato víra v technický pokrok jako smysl života, poznamenala celý vývoj lidstva až do dnešní doby (Löw, Míchal, 2003).

Populační exploze vytvořila rostoucí poptávku po potravinách. Od 2. pol. 18. století se začaly významně rozvíjet zemědělské vědy a vznikaly hospodářské společnosti. Trojhonný systém byl postupně nahrazován střídavým hospodařením. Dochází k zemědělské specializaci a začíná se rozvíjet zpracovatelský průmysl. Začala se více pěstovat cukrová řepa. Masivně se rozšířilo pěstování brambor. V zemědělství se začala uplatňovat více organická i anorganická hnojiva (Löw, Míchal, 2003).

Průmyslová revoluce a industrializace života celé společnosti se promítla ve vyšší fragmentaci krajiny. Pokračovalo drobení půdní držby zvláště vlivem dědictví. Nepomohly ani různé pokusy o scelovací reformy, jako např. dobrovolné scelování na Moravě 1856 – 1883. Mezi lety 1806 – 1843 byl vyhotoven tzv. Stabilní katastr jako soupis pozemků na území předlitavské části habsburské monarchie, který se stal základem pro pozdější tzv. Pozemkový katastr (1. pol. 20. století) i současný Katastr nemovitostí (Sklenička, 2003).

Jako protiklad této průmyslové doby přichází nový myšlenkový směr - romantismus, který se snaží preferovat cit před rozumem a snaží se o návrat k přírodě. Tento myšlenkový proud vede k rozvoji turistiky, zakládání okrašlovacích spolků ve městech a dokonce ke vzniku prvních přírodních rezervací (Sklenička, 2003).

3.1.8 Období po 1. světové válce

Dvacáté století přineslo obrovský rozmach lidských schopností, ale také dvě ničivé války. Po první světové válce vznikla samostatná Československá republika, ve které došlo k významným změnám v hospodářském vývoji (Löw, Míchal, 2003).

Proběhla 1. pozemková reforma (1919 – 1920), která měla zabrat majetky nad 150 ha zemědělské půdy a 250 ha veškeré půdy. Reforma však nebyla provedena důsledně a vytvořily se tzv. zbytkové statky. Došlo k přidělení půdy menším zemědělcům ve výměře 6 - 15 ha. Až následná revize napravila chyby reformy a rozdělila zbytkové statky, velkostatky a majetky církví nad 50 ha (Sklenička, 2003).

3.1.9 Období po 2. světové válce

Česká krajina se za posledních 20 let výrazně změnila. Druhá světová válka znamenala velké populační změny v Evropě. Během války zahynulo mnoho obyvatelstva. Společnost se snažila škody, které způsobila druhá světová válka napravit. Volná krajina se v poválečném vývoji začala velmi pronikavě měnit. U nás došlo po 2. světové válce k odsunu německého obyvatelstva z pohraničí, což byla událost, které znamenala mnoho změn nejen pro vývoj naší společnosti, ale hlavně pohraniční krajiny. Dále následovala tzv. nová pozemková reforma (1948), která se týkala půdy nad 50 ha a půdy, na níž vlastník nepracoval. Koncem padesátých let proběhla první vlna kolektivizace. Došlo ke scelování pozemků do rozlehlých lánů, přičemž se zlikvidovaly i cenné ekosystémy. Zrušila se podstatná síť polních cest, zanikla převážná část mezí, remízků a strukturální zeleně (Sklenička, 2003). V roce 1948 činila průměrná výměra jedné parcely jen cca 1/4 ha, v roce 1979 dosáhla průměrná výměra půdních bloků orné půdy 10 – 15 ha (Kovář, 2012).

Malá městečka s širokým venkovským zázemím získala zpravidla funkci střediskových obcí místního významu. V menších a středních městech (5000 - 20 000 obyvatel), která zaujala postavení okresních měst, měla dominantní postavení poválečná výstavba. Více pracovních příležitostí, dostupnější služby, možnost volby bydlení i kontaktu s přírodou to vše byly výhody těchto městeček. Největší nedostatky se projevovaly v rozvoji velkých měst a velkých aglomerací. Bytová tíseň (negativa panelových sídlišť), znečištění a hluk, uspěchaný životní styl, dopravní problémy, vzdálené možnosti rekreace (Kovář, 2012). Nárůst měst, spojený s výstavbou uniformních obytných sídlišť vyvolal u městských obyvatel potřebu odreagování v krajinném prostředí. Negativní prostředí měst podnítilo vznik tzv. sekundárního bydlení o víkendech a o dovolené na venkově. Pro rekreační účely byly využity různé objekty: stodoly, kovárny, hostince. Bohužel rozvoj vesnice a přeměna krajiny nebyly vhodně koordinovány v důsledku oddělenosti různých resortních zájmů. Rozvoj zemědělství, obytné výstavby, lesního hospodářství, místní těžby, dopravy probíhal často jen podle resortních programů a tedy většinou

byly sledovány pouze jednostranné cíle. Tento vývoj byl přerušen koncem roku 1989 změnou společenského zřízení (Sýkora, 1998).

3.1.10 Současnost

Změny po roce 1989 znamenaly nový obrat. Restituce, privatizace, nové formy pozemkových úprav a územního plánování, krajino tvorné programy to vše začalo velmi významně ovlivňovat vývoj a vzhled současné krajiny (Sklenička, 2003). Ale po roce 1989 vzrostl i počet ploch, které se dostaly mimo jakýkoli ekonomický zájem (areály starých továren, opuštěné zemědělské stavby). Všechny tyto objekty se leckdy nacházejí v hustě zalidněné oblasti, kde postupně pustnou a rozpadají se (Ložek, 2011).

Naše města mají ve srovnání se světem dosud poměrně menší plošný rozsah a často zahrnují přírodní enklávy. Dosud nemáme megapole. Zato máme oblasti devastované průmyslem a těžbou nerostných surovin. Negativní celoplošný dopad na naše území mají průmyslové imise, velkoplošně působí chemizace zemědělství včetně aplikace biocidů a vodohospodářské úpravy, které postihly většinu větších vodních toků v nížinách. Specifickým problémem je neúnosné nahromadění trvalých rekreačních objektů v některých přírodně dosud hodnotných územích. Příkladem jsou chatové oblasti v kaňonech středočeských řek nebo nevhodně umístěná rozsáhlá rekreační zařízení v některých horských údolích. Některé složky krajiny vykazují zvláště vysoký stav postižení. Například regulované a silně znečištěné nížinné toky, kaskády vysokých přehrad, odvodněné mokřady a lesy velkoplošně nahrazené výsadbou v místě nepůvodních dřevin – zvláště smrku. Na celém našem území lze pozorovat mizení citlivějších druhů, rostlin i živočichů, v důsledku průmyslových imisí, kontaminace hnojením a chemizací nebo v důsledku změn obhospodařování (Ložek, 2011).

Došlo k urbanizaci provázené zábořem a vyřazením půdy z plnění jejích ekologických a produkčních funkcí, intenzifikaci zorněním a intenzivním zemědělstvím. Naopak oblasti neúrodné a odlehlé byly postiženy extenzifikací, nejčastěji zatravňováním a zalesňováním, případně opuštěním, kdy zůstaly nakonec velké plochy půdy ponechány ladem. V důsledku tohoto vývoje některé typy území (mnohdy opravdu přírodně hodnotné) zmizely a stále mizí. Přibyla urbanizovaná území na úkor zemědělského půdního fondu. Během posledních let rovněž došlo a dochází k výrazné fragmentaci krajiny další výstavbou dopravní infrastruktury. Asi polovinu ploch zemědělského půdního fondu ohrožuje eroze, zejména vodní.

V souvislosti s erozí jsou zvyšovány škody na půdách v důsledku ztrát organických hmot a živin a jsou způsobeny zároveň škody na vodních zdrojích - zanášení sedimenty (Miko, Hošek, 2009).

Přes všechny výše uvedené negativní dopady máme dosud zachované zbytky původních přírodních ekosystémů pocházejících z různých fází vývoje naší krajiny. Byla vytvořena síť velko i maloplošných chráněných území, která z větší části zachycuje ty přírodní hodnoty, které se u nás dosud zachovaly. Bohužel jen zlomek chráněných nebo zachovalých území však jeví setrvalý vývoj. Na většině ploch je třeba provádět vhodnou aktivní péči, aby byly splněny podmínky ochrany vzhledem k působení negativních vlivů z okolí nebo změnám v jejich hospodářském využívání (Ložek, 2011).

Poučením z minulosti může být i skutečnost, že lidské zásahy do přírodního dění nebyly vždy jen negativní. Například vytvořením odlesněné krajiny, počínaje neolitem, přispělo k zvýšení stanovištní a druhové diverzity v krajině. Došlo k vytvoření a rozvinutí bohatých společenstev luk, druhotných stepí, otevřených mokřadů. Zdařilým zásahem do krajiny byla také přeměna středověké bažinaté krajiny Třeboňska na rybníční oblast (Ložek, 2011).

3.2 Geneze sídla a plužiny

Význam studia sídel pro poznání života středověké vesnice zdůvodňoval již německý badatel A. Meitzen (1895). Štěpánek (1967) upozorňuje, že novodobá krajina je výsledkem složitého vývoje. Starší obraz osídlení byl převrstven a pozměněn stopami mladších historických událostí. Rekonstrukce středověkého původního stavu je tedy neobyčejně komplikovaná, protože jednotlivé vrstvy osídlení se často prolínají.

3.2.1 Typy sídel středověkých osad

Vesnice byla nejrozšířenější sídelní formou ve středověku. Její podoba byla vázaná na přírodní podmínky místa, kde byla založena a do určité míry byla ovlivňována dobovým způsobem bydlení a zemědělské výroby. Způsob chovu dobytka a jeho ustájení měl vliv na utváření intravilánu vesnice i na vnitřní uspořádání jednotlivých usedlostí. Tvar plužiny byl rovněž závislý na způsobu obdělávání půdy, zejména orby (Molnárová, 2008). Z celkového vzhledu vesnice a její plužiny lze usuzovat, zda se vyvíjela pozvolna postupnou výstavbou kolem nejstaršího sídelního jádra, nebo dostala při svém založení pevně stanovenou

normativní podobu. Stabilita venkovského sídla byla limitována řadou faktorů: bonitou půdy, vodním režimem, nadmořskou výškou, charakterem porostu, terénní situací, klimatickými podmínkami, vazbou místa ke komunikační a obchodní síti (Boháč, 1986).

Ervín Černý (1979) rozděluje středověké osady na typy přírodní a typy normované. Vsi přírodní byly budovány bez plánu. Usedlosti byly volně roztroušeny v terénu (tzv. hromadná ves s půdorysem volně seskupeným), nebo nahromaděny těsně vedle sebe všemi směry (tzv. ves s půdorysem soustředěným). Geneticky dělí Černý na vsi hromadné, které vznikaly již od samého začátku jako hromadné, anebo píše o vsích, které vznikaly dodatečným zastavením návěsního prostoru vsí návěsních. Pokud se setkáváme s tímto typem vsí v nížinách, jde o velmi staré osady, pokud se tyto vsi vyskytují v horských oblastech, jde o založení mladší, pravděpodobně z údobí středověké kolonizace.

Typy osad normovaných, které byly zakládány podle daného plánu, charakteristického pro určité historické období a určitou krajinu dělí na lesní lánové vsi, silniční vsi a návěsní vsi. Tyto typy osad mají zase další varianty.

1. Lesní lánové vsi, které byly zakládány v době pozdní středověké kolonizace na lesních územích, zpravidla ve vyšších nadmořských výškách. Usedlosti stály ve dvou, někdy v jedné řadě podél potoka, po jehož jedné nebo obou stranách vedla hlavní cesta. Stavení měla tvar hákovitý, podkovovitý, nebo čtvercovitý. Každá usedlost měla jeden lán, který byl přímo napojen na její humno. Černý (1979) popisuje tři varianty:

- a) Lesní lánová ves s usedlostmi vzdálenými od sebe okolo sto metrů, zpravidla kolem třiceti usedlostí po každé straně potoka. Délka vesnice se táhla 2 až 3 km (i více) a často navazovala na ves vedlejší. Pro tuto ves bylo typické, že procházela napříč celým katastrem. Lány měly tvar pásových záhumenic, byly široké cca 100 m, dlouhé 2,5 až 3 km a končily na hranici katastru.
- b) Krátká lesní lánová ves, která byla dvojřadá, někdy i jednořadá. Usedlosti byly od sebe vzdáleny okolo 50 m a bylo jich méně než u předešlé varianty. Délka vsi se pohybovala okolo 500 m a procházela jen částí jejího katastru. Lány měly tvar klínových

záhumenic, byly na počátku přes 50 m široké, na konci širší. Jejich délka se pohybovala mezi 1 a 1,5 km.

- c) Lesní návesní ves měla kruhový půdorys. Náves byla vroubena usedlostmi podkovovitého nebo čtvercového půdorysu. Mezi usedlostmi byly širší volné prostory, zabrané zahradami, trávníky a paprscitě se do vsi sbíhajícími cestami. Plužina byla rozprostřena kolem vsi a lány se sbíhaly ke vsi ve formě klínových záhumenic.

2. Silniční vsi (tzv. silnicovky):

- a) Silniční vsi, které měly dvě řady domů stojící po obou stranách silnice. Domy byly postaveny svou užší stranou k silnici a těsně na sebe navazovaly.
- b) U silniční návesovky se mohl prostor mezi vstupem a výstupem silnice vsi vřetenovitě rozšiřovat v protáhlé návesní prostranství, na němž stál kostel, nebo byl umístěn rybníček (případně obojí).
- c) Ulicovka – malá ves, která odstupovala kolmo nebo šikmo od silnice, která ji míjela, někdy i protínala. Domky blízko sebe posazené tvořily ulici, která byla na konci vzdáleném od silnice zastavěna. Vstup do vesnice byl tedy jen z jedné strany.

3. Návesní vsi:

- a) Domy, které byly širší než u silnicovek, navazovaly těsně na sebe a lemovaly trojúhelníkovou nebo čtyřúhelníkovou náves. Cesty vstupovaly do vsi v rozích návsi. Náves byla mnohdy zčásti zastavěna kostelem, případně školou, mohl zde být i požární rybník. Šlo zpravidla o staré založení vsi (před rokem 1200).
- b) Okrouhlíce byly malé vesničky okrouhlého půdorysu s domky hustě seřazenými kolem návsi, do níž ústila jediná cesta nebo silnice, která v ní končila. Plužina nebyla záhumenicová, ale byla dělena v nepravidelné úseky. (Tento typ je velmi podobný lesní lánové návesní vsi.)

Z výše uvedeného vyplývá, že plužina a půdorys vsí měly mezi sebou bezprostřední vztah. Každému způsobu organizace extravilánu odpovídal charakteristický způsob zastavění intravilánu a naopak (Němčenko, 1970). Láznička (1956) rovněž upozorňoval, že u zemědělských venkovských sídel měl půdorys sídla často vztah k vyživovací oblasti sídla tj. k plužině, která byla nerozlučitelnou složkou rolnického sídla.

3.2.2 Plužina její definice a klasifikace

V literatuře se setkáváme s různou definicí a klasifikací pojmu plužina (Sklenička, Pittnerová, 2011). Například Gojda (2000) charakterizoval plužinu jako hospodářsky využitelnou část krajiny náležející k vesnickému sídlišti. Plužinou byl souhrn všech polí, luk a pastvin propojených navzájem sítí cest. Buď byla pole rozdělena jednotlivým osadníkům podle kvality půdy, takže pozemky jedné usedlosti se nacházely na několika místech obecního katastru, pole se neohrazovala a praktikoval se trojpolní systém hospodaření, anebo každý majitel měl přidělenou část katastrálního území vcelku a tu si obhospodařoval podle svého uvážení. (Gojda, 2000). Kuna (2004) uvádí, že plužiny byly rozhodující a nedílnou součástí extravilánu vsí a charakterizovaly jejich hospodářské zázemí (Kuna et al. 2004). Přestože definice bývají různé, jisté je, že na tvar plužiny měl vliv půdorys vsí, terén a způsob zemědělského obhospodařování.

Sklenička a Pittnerová (2011) uvádí ve svém článku klasifikace plužin tří českých autorů.

Láznička (1946) dělí plužiny na:

- úsekové,
- délkové,
- záhumenicové,
- traťové,
- scelených úseků,
- dělených úseků,
- scelené.

Ervín Černý (1973, 1979) rozděluje plužiny na:

- úsekové,
- délkové,
- záhumenicové,
- traťové,
- nepravé traťové,
- scelených úseků,
- dělených úseků.

Löw a Míchal (2003) klasifikují plužiny na:

- úsekové,
- délkové,
- záhumenicové,
- traťové,
- nepravé traťové,
- dominikální.

Z tohoto přehledu je patrné, že všichni výše uvedení autoři se společně shodují na čtyřech základních typech plužin: úsekové, délkové, záhumenicové a traťové.

Velmi podrobnou klasifikaci a popis jednotlivých typů plužin, které vznikaly na našem území v různých historických obdobích, provedl Ervín Černý (1979), který popisuje jednotlivé typy plužin takto:

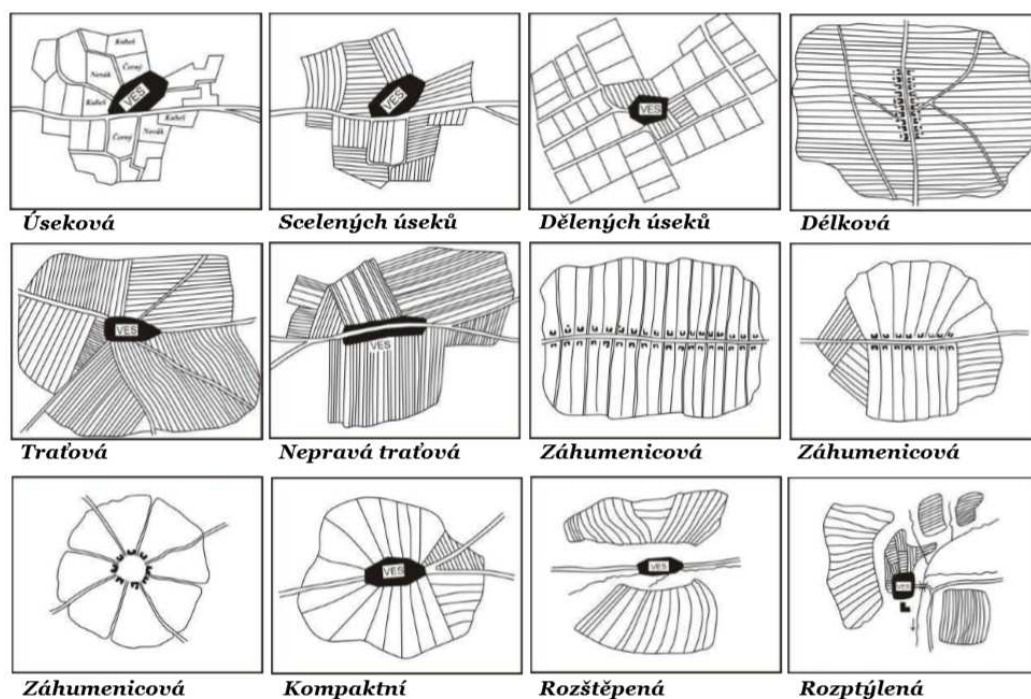
1. Plužina úseková se skládala z nestejně velkých, tvarově odlišných částí, tzv. úseků, které byly rozděleny na parcely. Tyto parcely se od sebe lišily velikostí i tvarem. Zemědělec mohl vlastnit parcely na více místech. Tato plužina se vyskytovala u menších hromadných vsí. Geneticky šlo o starou formu plužiny, které se však vlivem málo příznivého terénu objevovala i v dobách pozdějších.
2. Plužina dělených úseků – úseky byly rozděleny na pravidelné kratší pásové, rovnoběžně probíhající parcely. Šlo o pokročilejší typ. Držba

parcel byla rozptýlená. Vyskytovala se u menších vsí půdorysu silničního (ulicovky) a návesního.

3. Plužina scelených úseků byla rozdělena do rovnoběžných pásů, oddělených od sebe rovně probíhajícími paralelními cestami. Pásky se skládaly z krátkých obdélníkových nebo kosodélníkových parcel. Zemědělec vlastnil zpravidla několik parcel, každou v jiném pásu. Tento typ plužiny vznikl zemědělskou úpravou vrchnostenské velkostatkářské půdy a byl nápadný svojí pravidelností a schematicností.
4. Plužina traťová se skládala z několika velkých obdélníkových, kosodélníkových nebo jiných pravidelných částí, zvaných tratě, které byly rozděleny v úzké, dlouhé, rovnoběžně probíhající parcely (úzké pásky, „pentle“). Šířka parcel se pohybovala mezi 2 m až 20 m, zřídka více, délka mezi 400 m až 2 km ale i více. Zemědělcova držba byla rozptýlená do jednotlivých tratí. Skladba plužiny vyžadovala trojpolní hospodaření. Tato plužina se vyskytovala u větších osad s půdorysem silničním nebo návesním. Tento typ byl k nám přenesen východoněmeckou kolonizací ve 13. století.
5. Nepravá traťová plužina měla na rozdíl od traťové plužiny tratě menší, nepravidelného tvaru, šířka parcel různých tratí byla různá. Zemědělec nemusel mít parcely rozptýlené ve všech tratích. Vyskytovala se v terénech se zvlněným reliéfem. Vznikla druhotně parcelací větších úseků.
6. Plužina délková se skládala z rovnoběžných širokých pásů napojených na usedlost (záhumenicové pásky), které končily zpravidla až na hranici katastru, a z pásů probíhajících mimo osadu, Tento typ tvoří přechod mezi plužinou traťovou a záhumenicovou. Vyskytoval se na přechodu rovin do vyšších poloh. Vyskytoval se u návesních, silničních a krátkých řadových vsí.
7. Záhumenicová plužina typické lesní lánové vsi se skládala z pásů až 100 m širokých, 2,5 - 3 km dlouhých, které nasedaly paralelně na humna usedlostí a svíraly s osou vesnice pravý úhel. Parcely velikosti franckého lánů (24,2 ha) se táhly po celé délce i šířce katastru. Majetková držba byla soustředěna do jednoho lánů. Plužina se vyskytovala v terénech

rovinatých nebo mírně zvlněných a byla typická pro německou kolonizaci vrcholící ve 13. století.

8. Pásová a klínová záhumenicová plužina na krátké dvojřadě lesní lánové vsi se skládala z pásů nebo klínově utvářených záhumenicových parcel, napojených na usedlost. Parcely byly užší (méně než 100 m a více než 50 m) a kratší (1000 – 1500 m) než u předchozího typu. Často se zde vyskytovala také tzv. přídatná část plužiny, jejíž parcely nebyly napojeny na usedlost. Držba byla ucelená nebo v případě přídatné plužiny mírně rozptýlená. Vyskytuje se ve výše položených lesních územích a členitějším vertikálním reliéfem. Svým vznikem patří do stejného údobí jako předcházející typ plužiny.
9. Paprscitá záhumenicová plužina u lesních návesních vsí: klínovité záhumenice obkružovaly ze všech stran ves. Na periférii plužiny byly konce parcel širší, než byla šířka parcely v místě jejího napojení na usedlost. Pokud byl prstenec parcel kolem vsi neúplný – jednalo se o vějířovitou záhumenicovou plužinu.

Obrázek 1: Typologické obrázky plužiny dle Černého (1973)

Mezi přelomem 12. – 13. století a 13. - 14. století prošla v souvislosti s hlubokou proměnou celé společnosti systémem změn také středověká vesnice. Rozptýlená raně středověká sídelní struktura byla postupně nahrazována sítí

kompaktních stabilizovaných vesnic se shlukovým či plánovitým uspořádáním, s pevně vymezenými parcelami a komunikačními plochami a s nově rozvrženou lánovou plužinou, uzpůsobenou k přijetí regulovaných systémů obdělávání a vyhovující nově se prosazující zákupní poddanské držbě. Od 2. poloviny 13. století se objevují vsi s pravidelným geometrickým uspořádáním (zčásti zřejmě pod vlivem probíhajících lokací), které se zřejmě snáze prosazovalo na nově kolonizované půdě než ve starých sídelních oblastech, kde přijetí změn mohla brzdit tradiční majetkově právní a sídelní struktura. Proměny sídelní sítě a sídelních forem se odrazily také ve vesnickém prostředí. Prostorová stabilizace vesnic a usedlostí koreluje s prosazováním kamenných konstrukcí, které zajistily trvanlivost staveb, umožnily stavět s dlouhodobou časovou perspektivou a současně se začaly objevovat nejstarší trojdílné domy (Vařeka, 2004).

Trojpolní zemědělská soustava změnila strukturu a vzhled naší krajiny a vedla k rozdělení plužiny na trojice ucelených zhruba stejných částí tzv. tratí. Trojpolní systém začal druhotně vytlačovat i původní starší systém přílohový s úsekovou plužinou, která byla přeměněna na tzv. nepravou traťovou plužinu. V poslední fázi kolonizací osidlování nepříznivé lesní oblasti, vznikaly lesní lánové vsi s plužinou délkovou či záhumenicovou. Plužina v těchto oblastech byla menší. Pevná lokalizace bloků polí (úseků a tratí) a jejich stálé hranice, vedly ke vzniku pevné cestní sítě a sítě spontánních reliéfních hran (naorané a sedimentované meze snižující sklon pozemků) (Löw, Míchal, 2003).

3.3 Analýza estetického vnímání a citění člověka k přírodě a krajině v evropských dějinách

Vztah člověka k přírodě a krajině se v průběhu dějin měnil a vyvíjel. Pro pochopení současného stavu životního prostředí i způsobu lidského myšlení je důležité si připomenout i tento vývoj, protože již od počátků lidské civilizace a kultury lze sledovat různá pojetí životních pochodů, jejich popis a snahu o vysvětlení. Dějiny jakéhokoliv poznání představují vývoj vnitřně souvisejících myšlenek a žádná myšlenka se nevymyká své době, žádná nepřichází na svět jako zcela nová a hned od počátku úplná, ale je výsledkem určitých společenských poměrů a procesů.

3.3.1 První přírodní národy a nástup neolitického zemědělství

Člověk se začal pevněji usazovat na Zemi po skončení poslední doby ledové. Nejprve jako lovec – sběrač prožíval přírodu samozřejmě jinak. Mohl jen přijímat její dary. Byl obklopen lesem, v němž neustále číhalo nebezpečí, ale byla v něm také lovná zvěř a lesní plody. Lidský život byl nepředvídatelný a nejistý, příroda se jevila jako nekonečně mocná. Jedinec byl na ní naprosto závislý a ona jej odměňovala i ničila. Řádem zde byla všemohoucí, nevyzpytatelná vůle přírody, a když se člověk vyčlenil a odklonil od tohoto řádu, zemřel (Kohák, 2006). Právě prostředí lesostepí, v němž se po tisíciletí pohybovali předkové současného člověka a nacházeli v něm potravu i relativní bezpečí, zanechalo pravděpodobně v lidské paměti hluboké stopy, které se dědičně zafixovaly. V té době se vytvořila víceméně stálá, celému druhu vlastní potřeba pobývat ve volné krajině, především v krajině lesostepního typu (Librová, 1988). Tím lze podle antropologů vysvětlit i některé složky vztahu současného člověka k přírodnímu krajinnému prostředí. Zde mohl být založen uklidňující účinek pobytu a chůze v krajině pro nervovou soustavu, příznivé působení zeleně pro zrak. Pocit bezpečí a jistoty, který dává určitý typ krajiny či krajinné konfigurace, je jednou z podmínek obytnosti krajiny. Člověk se usazoval tam, kde bylo dost vody, rostlinstva, zvěře, kde byl chráněn před nepohodou žvlů a útoky divokých zvířat (Librová, 1988).

Pro přírodní národy bylo typické hluboké zasazení v mýtu, život v něm a chápání světa skrze mýtus. První vztahy k přírodě byly vyjádřeny v magiích a přírodních kultech. Vše bylo založeno na krajním respektu a strachu z přírodních žvlů a rodícím se vědomím o přírodě jako dárnici obživy. Lovecko-sběračské kmeny měly značné znalosti o živých organismech, zejména pak jejich použití pro přípravu léků a jedů. Největší znalosti museli mít tzv. šamani, kteří představovali kombinaci role kněze, léčitele a umělce. K šamanským praktikám patřily například šamanské lety do světa duchů, podsvětí pod vlivem drog či v extázi navozené rytmickými pohyby nebo zvuky. Tyto rituály sloužily k předvídání budoucích věcí, k léčení a hledání ztracených duší nemocných a nacházení potřebných léků. Na těchto praktikách je pozoruhodné, že například jihoameričtí šamani věděli o praktických účincích lidského Rh-faktoru a preventivních opatřeních proti němu. U loveckých národů se vyskytoval i celý důmyslný systém různých zákazů, který reguloval dobu lovu či sběru různých zvířat a plodin, pokročilejší kultury měly samostatná ochranná božstva jednotlivých druhů zvířat. Lovná zvěř byla i prvním objektem intelektuálního zájmu a manipulací člověka, o nichž zůstala svědectví v podobě jeskynních maleb

mladšího paleolitu (cca před 30 tis. až 10 tis. lety). U motivací těchto svědectví raného myšlení a umění lze dnes jen stěží rozlišit nábožensko-magické pohnutky od fascinace zobrazovanými zvířaty (Komárek, 2008b).

Uctívání božstev v posvátných hájích, tresty za poškození posvátných stromů lze jen těžko považovat za projevy estetického vztahu člověka k přírodě (Librová, 1988). Dnes je neobyčejně obtížné odhadnout, jaký charakter mělo vědomí lidí v hluboké minulosti. Přesto se usuzuje, že existenční vázanost člověka na přírodu byla v nejranějších etapách jeho vývoje tak naprostá, že znemožňovala vytvořit odstup nutný k roli pozorovatele. Symbiózou s přírodou se člověk podobal živočichům.

Neolitická revoluce vytvořila téměř všechny dnes známé druhy domestikovaných zvířat a kulturních rostlin. Důvod, proč byly kultivovány rostliny, byl jasný: aby byl vyšší výnos, ale u raných zvířecích domestikantů jejich přínos není až tak zřejmý, kromě možnosti, že v době nouze bylo zvíře možné zabít a sníst. U řady přírodních národů dodnes dochází k určitým domestikačním náběhům a celá řada savců i ptáků je chována v zajetí. Většinou jde o nalezená mláďata z divoké přírody. Tito zvířecí miláčci nebývali zabíjeni a konzumováni a po smrti bývali pohřbeni jako lidé (Komárek, 2008b).

V epoše raného neolitického zemědělství byla naprostá většina území střední Evropy zalesněna. Bez souvislého krytu dřevin zůstávaly jen ostrůvky alpského bezlesí, úzké zaplavované pruhy pobřeží některých vod, strmé skalní stěny, lavinové dráhy a část rašelinišť. Probíhající klimatické změny napomáhaly dalšímu šíření lesů stinných dřevin. Jen lidský vliv bránil šíření lesů do osídlených oblastí a zasloužil se o uchování otevřených nelesních ploch s jejich velkým bohatstvím stepních organismů, které by v řadě krajín během nebrzděné přírodní sukcese zcela vyhynuly. Z konfrontace vývoje přírodních ekosystémů v holocénu s prehistorií lidské společnosti vyplynulo, že vývoj přírody v nižších, relativně teplých oblastech střední Evropy byl zhruba po pět tisíciletí, od neolitické revoluce se vznikem zemědělství v lesostepních oblastech, překrýván působením člověka (Míchal, 1992).

K ustálení současné vegetační stupňovitosti došlo na úsvitu doby bronzové (okolo 1250 př. n. l.). Tehdy však již byly v teplých oblastech patrné citelné lidské vlivy, takže se zde přírodní, člověkem neovlivněné ekosystémy jinak nemohly vyvinout. Neolitická zemědělská revoluce zásadně změnila lidské možnosti a vztah

člověka k okolní přírodě. V krajině došlo k oddělení přírodního (les) od kulturního (osady, pole pastviny). Do sklonku doby bronzové spadá objev kovového srpů. Kovový srp měl vliv na vznik luk se specifickými druhově bohatými společenstvy. Na dlouhodobě kultivovaných polích docházelo k obohacování půd živinami (Míchal, 1992).

Tento naznačený, převážně obohacující vliv tradičního zemědělství na druhový inventář volně žijících organismů v krajině se projevoval až do novověku. Ústup původních živočichů z původní krajiny (jednalo se zprvu hlavně o potravní konkurenty člověka a jeho hospodářských zvířat – velké šelmy a býložravce) byl převyšován počtem druhů spontánně se šířících nebo druhů úmyslně zavlečených. Ale začaly se již objevovat i některé negativní zásahy člověka do krajiny, jako například tzv. neolitický kolaps žárového zemědělství nebo rozsáhlá devastace některých území ve Středomoří (např. Dalmácie) pastvou koz, která vedla k odlesnění a půdní erozi (Gojda, 2000).

3.3.2 Řecká a římská antická kultura

První dochované představy z oblasti živé přírody vznikaly na základě praktické zkušenosti, především v zemědělství a léčení. Již ve 3. až 2. tisíciletí př. n. l. lze např. v Egyptě zaznamenat poznatky z oblasti anatomie (např. balzamování), léčivých rostlin, zemědělství atd. Podobně tomu bylo v Babylonii, Asyrii, Indii, Číně, kde znali např. na 500 nemocí a na 2000 rostlinných léků (Čížek, Fajkus, 1983). Na druhé straně zvířecí a rostlinné motivy, které byly nalézány v umění těchto kulturně vyspělých říší, nelze považovat za výraz chápání přírody a krajiny jako estetického celku. Vycházely z materiálních podmínek tehdejšího života a ukazovaly na vztahy ke konkrétním darům přírody (Librová, 1988).

Pro evropskou kulturu měla význam především antická kultura řecká a římská. Kulturní a duchovní prostředí starého Řecka tvořilo v rámci tehdejšího světa opravdu zvláštní specifikum. Oproti jiným starým civilizacím byla pro Řecko typická značná organizační rozvolněnost, vlastně až do Alexandrových časů zde nebyla síla, která by spojila jednotlivé městské státy a mocensky je sjednotila. Řecká kultura rané a klasické doby je typickou představitelkou tzv. hyletického kulturního okruhu (od řeckého „hýlé“ – nejdříve listnatý les, později stavební dříví, nakonec ve filosofii látka). Většina hyletických kultur (řecká, staroindická, staroperská, keltská aj.) byla nesena indoevropskými jazyky a vyvinula se v oblastech pásma listnatých lesů či mediteránních hájů, proto k těmto kulturám

nedílně patří i uctívání stromů. Typický je pro ně akcentovaný smysl pro tvar, jeho optické vnímání a zobrazování ve výtvarném umění. Optická orientace se potom promítá i do metaforiky. Tím se hyletické kultury nejvíce lišily od kulturního okruhu eremiálního (od řec. „erémos“ – poušť, pustina). Tato kultura se vyvíjela v polopouštním pásmu Středního východu a patřily do ní národy, které používaly semitské jazyky, jako například židovské a arabské kultury a dokonce i kultura fénická. Zajímavé je, že základní orientace eremiálního kulturního okruhu byla akustická a mluvené i psané slovo zde mělo velký význam. Tvarovost a její změny zde nehrály téměř žádnou roli. Pro eremiální kultury byl charakteristický neobyčejný důraz na přesný lineární zápis posvátných textů. Z této linearity se později vyvinulo i lineární chápání času. Hyletické kultury neměly k písemným záznamům tak vřelý poměr. Splynutím tedy obou tradic v pozdní antice a zejména potom v křesťanství vznikla evropská kultura. Oba typy uvažování se dodnes promítají do evropské kultury a jejího způsobu myšlení (Komárek, 2008b).

Řecký svět se vyznačoval velkou zvědavostí, spojenou s obchodním duchem. Řecká filosofie představovala naprosté unikum. Věda sice v té době, a tím méně biologie jako vědecká disciplína neexistovala, ale výrazný zájem o přírodu a přírodní děje byl už vidět u tzv. před Sokratiků. Prvním myslitelům této doby splývala filosofie přírody s filosofií vůbec. Anaximénés, Anaximandros, Thalét, Hérakleitos a další filosofové se snažili pochopit hmotnou, přírodní podstatu světa a jaké místo v něm zaujímá člověk. Byli přesvědčeni, že poznání přírody je a musí být základem poznání veškeré možné existence (Špůr, 2006). Řecká kultura klasických období položila základy evropské vzdělanosti a hodnotového zaměření (Komárek, 2008b).

Po smrti Alexandra Makedonského (323 př. n. l.) se kulturní centrum helénistického světa přesunulo z Řecka do Alexandrie, která se v té době stala centrem šíření nejen antické kultury, ale začala se zde významně uplatňovat i tradice staroegyptská, židovská, syrská a další kulturní vlivy z orientální oblasti. Ptolemaios II. (285-247 př. n. l.) založil známou alexandrijskou knihovnu a výzkumný institut Músaion. Biologie se začala více orientovat na člověka a stala se základem tehdejší medicíny. Alexandrijská vzdělanost se dále rozvíjela pod římskou nadvládou (Komárek, 2008b).

Řecká a římská kultura se vyznačovala značně rozdílným přístupem k přírodě a jejímu poznávání. Řekové byli zvědaví a měli smysl pro nezávislé myšlení. Způsob života řecké společnosti se výrazně orientoval na život obce. Velká část národa naslouchala politickým řečem a přednáškám, účastnila se dramatických

představení. Většina výtvorů klasického období řecké kultury byla určena pro veřejné příležitosti, slavnosti a pro politický život. Přírodní, většinou rostlinné prvky, které Řecko převzalo z umění orientálního a krétského, byly v klasickém období geometrizovány (Librová, 1988). Řekové neměli smysl pro krásu květin (na rozdíl například od staré Kréty), krajinu a přírodu nikterak neobdivovali. Nebyli okouzleni ani jednotlivými zvířaty a rostlinami. Svoji pozornost obraceli spíše k užitkovým zvířatům jako kůň, pes, popř. ptáci nebo šelmy (Stibral, 2008a). Všechny umělecké obory směřovaly k člověku. Rodící se zájem o krajinu začal až v helénistické době. Teprve když člověk začal žít v městských megalopolích, objevil se u něj zájem o krajinu a přírodu. Šlo ale spíše jen o část určité scenérie, o tzv. líbezná místa, například malebné údolí, hájek nebo zákoutí u řeky. Helénistický člověk obdivoval výhradně krajinu kultivovanou, krajinu zahrad a polí. Určitý zájem o přírodu byl patrný například v umění, kde vznikaly žánry poezie jako bukolická a pastorální (Theokritos, Vergilius). Objevovaly se první krajinomalby a rozvíjelo se zahradní umění. Ale až právě Římané začali rádi trávit svůj čas na venkově, tedy mimo město. Neobyčejné pozornosti se u Římanů těšilo rovněž zemědělství: pěstování polních plodin, zeleniny, ovoce, okrasných stromů a květin (Stibral, 2008a).

Římská kultura, která se rozšířila na celé Středomoří a značnou část Evropy navazovala většinou na etruskou než na řeckou tradici, dala nakonec bezprostřední vznik středověké kultuře západní Evropy. V antickém Římě bylo poznání orientováno na empirismus a praktikismus. Tehdejší spisy navazovaly na to, co Římu poskytlo Řecko. Více se psalo o agronomii a lékařství. Římští autoři poskytovali na základě kolektivní zkušenosti spíše praktické rady než vědecké poznatky.

3.3.3 Středověk

V období středověku, které zahrnuje zhruba 5. až 15. století, byly zachovány útržky antické vědy a kultury, ale věda musela sloužit především teologii. Boetius sice v 5. až 6. století překládal hlavní řecké spisy do latiny, ale vybíral z antických autorů hlavně to, co se zdálo vhodné pro didaktické účely (Čížek, Fajkus, 1983). Díla řeckých antických autorů nakonec přežila za pomoci byzantské kultury a díky knihovnám. Právě v byzantských knihovnách byly práce řeckých autorů dále opisovány, protože znalost řečtiny na Západě v této době upadala. Dalším kulturním okruhem, který byl významný pro uchování řeckého dědictví, byla kultura arabská. Po arabské expanzi v 7. století se Bagdád stal v 8. až 11. století významným

centrem vědy a umění. Později se kulturní centra přesunula do Egypta, severní Afriky a Španělska. Arabské prostředí tak zprostředkovalo západnímu světu řeckou filosofii a myšlení, zejména pak v oblasti dnešního Španělska. Arabové sice sami přidali k antické vědě málo, ale zachránili ji pro Evropu (Komárek, 2008b).

Dezinterpretovat středověk v Evropě jako temný, by nebylo příhodné. Středověký člověk byl ve srovnání s dnešním podstatně méně individualizován, vždy byl členem nějaké korporace, vesnické občiny, klášterní frátrie, univerzity, cechu. Celá řada uměleckých děl z té doby je anonymní, originalita nebyla pokládána za přednost. Středověk se nezajímal o detaily, vědění se snažilo o univerzalitu. Středisky vzdělanosti byly zvláště kláštery, zejména benediktýnské. Zde se opisovaly nejen knihy, ale kláštery byly i centry léčitelství a zemědělství. Benediktýni zaváděli v západní Evropě celou řadu nových plodin a léčivých rostlin, pěstovali zákrsky ovocných stromů a dokonce domestikovali králíky. Řád františkánů, který byl založen sv. Františkem z Assisi roku 1223, pěstoval zvláštní bratrský vztah nejen ke zvířatům, ale i ke stromům či různým abiotickým jevům. Mezi významné klášterní školy, které se zasloužily o rozvoj přírodovědeckého myšlení, patřila škola v Chartres (12. století) a oxfordští františkáni (13. století). Podle tehdejších představ nebylo vědy o jednotlivostech, pouze o obecninách. Středověk měl zálibu v logice a v logických argumentacích. V kombinaci s vírou v autority vznikla zcela specifická duchovní atmosféra, ústící v propracovaný systém scholastické filosofie, nesený dále středověkými univerzitami (Komárek, 2008b).

Nositelem středověké kultury a vzdělanosti bylo křesťanství. K šíření poznání pomohl vznik univerzit (12. až 14. století). Evropské univerzity vznikly zčásti z klášterních a katedrálních škol, zčásti z medicínských a právnických cechů. Scholastické byly původně jen ty první a vzorem jim kolem roku 1200 byla nově vzniklá pařížská univerzita. Brzy po Sorbonně vznikly vysoké školy v Orléansu, Bourges, Toulousu a ve stejné době vznikaly univerzity v Oxfordu a Cambridge. Středoevropské univerzity byly zakládány ve 14. až 16. století (Rádl, 2006a).

Dalo by se konstatovat, že v období středověku ustoupil zájem o přírodu a krajinu do pozadí. Jednak se z počátku středověcí potomci barbarských národů necítili tolik vyčlenění z přírody a krajiny, ale rovněž vlivem křesťanství byl smyslový svět považován za nižší než ten duchovní. Přesto v některých středověkých textech je možné nalézt citlivý obdiv k přírodním objektům a přesvědčení, že svět, příroda, je nejkrásnějším dílem božím. Většinou se toto estetické zalíbení týkalo učenců a nemělo mnoho praktických důsledků pro vztah k životnímu prostředí. Do lesa

se nechodilo za jeho krásami, naopak byl považován za ekvivalent pouště, kam se chodí do poustevnické samoty, ale také na dřevo či na lov. Je jisté, že prostý člověk měl k lesu jiný vztah než šlechta (Stibral, 2008a). Prostý člověk se jako ctitel Bible zajímal přednostně o zvířata a rostliny uvedené v Písmu a podnítil tak vznik a velké rozšíření tzv. „fyziologů“ a „bestiářů“, přírodovědecky moralizujících knih. Na konci středověku byly oblíbeny i cestopisy představující zvířata cizích zemí. Záliba v alegoriích a v mystice, víra v zázraky přírody zplodily líčení fantastických zvířat, jednorožců, bazilišků a kachen rostoucích na stromech. Bylo málo učených lékařů, medicínskou praxi provozovali kněží, staré ženy, pastýři, kováři, bradýři a potulní šarlatáni. Tito lidé pěstovali i magii, věštění, astrologii, alchymii, prostě činnosti, v nichž se mísí jakési vědecké puzení člověka s lidovou poezií a náboženstvím. Tato jinak laická věda byla protikladem suché pojmové vědy scholastiků (Rádl, 2006a).

Krajina se v období středověku dost změnila. Zmenšila se plocha lesa, protože dřevo bylo třeba na tavbu železa a na stavební činnost. Zvětšila se plocha obdělávané půdy. S postupným rozvojem měst a specializace klesl přímý, každodenní styk s přírodou. Tím samozřejmě kleslo bezprostřední vědomí partnerství a pocit závislosti. Ale i městský člověk zůstal závislý, třeba na čisté vodě, odvozu odpadu. Řemeslník a trhovec nemohl pracovat s přírodou jako zemědělec. Příroda pro řemeslníka nebyla partnerem, ale dřevo, kůže, to vše byl cenný materiál, se kterým se muselo šetrně zacházet. Neplýtvalo se odřezky, řemeslník si vážil každého kousku cenné suroviny. Ve středověku došlo ke změnám, které jsou dodnes základem našeho pojetí kultury, způsobu sídlení a získávání vědomostí (Kohák, 2006). Stanovit přesné datum, kdy skončil středověk a začal novověk, není dost dobře možné. Středověké zvyklosti byly opouštěny pozvolna a do nové epochy evropských dějin se vstupovalo dlouhá desetiletí.

3.3.4 Renesance

V období postupujícího rozkladu feudalismu, růstu měst a vývoje výrobních sil dochází postupně i ke změně myšlení, k přechodu od mystiky k racionalismu a ke smyslové zkušenosti. Výrazem renesance bývá označován nejen umělecký styl, ale i způsob myšlení a prožívání světa, přechod mezi středověkem a novověkem. Podle místa (šířila se od Itálie k severu) nastalo období renesance v 15. až 16. století a trvalo do začátku 17. století, v západní Evropě (včetně našeho území) až do třicetileté války. Renesance s sebou přinesla oživení intelektuálního a uměleckého zájmu o antiku. Právě v renesanci, která byla více zaměřená

na smyslový svět a jeho radosti, začal postupně růst zájem o přírodu. I na Západě se šířila znalost řečtiny, studovali se řečtí klasikové, zejména Platón, v roce 1476 vyšel v Benátkách tiskem latinský překlad Aristotela od Theodora Gazy. Vývoj evropského vědění byl velmi ovlivněn vynálezem knihtisku (1445, Johann Gensfleisch zum Gutenberg). Velký význam měla práce M. Koperníka, který zdůvodnil heliocentrický názor v astronomii (Komárek, 2008b).

V malířství se začaly častěji zobrazovat přírodní objekty. Rozšiřoval se podíl krajinného pozadí na obrazech, na skicách se objevovaly první krajinomalby – např. u Leonarda da Vinci a Albrechta Dürera. V období renesance se například projevil i první zájem o hory. Některé z nich byly sice už dříve cílem náboženských poutí, ale obecně o ně nebyl žádný zájem nebo dokonce budily odpor. Naprosto výjimečný byl například výstup básníka Petrarky r. 1336 na Mt. Ventoux v Alpách. Začali se vyskytovat jedinci, kteří směřovali do přírody za jejími půvaby. Příkladem byl například Eneáš Silvia, pozdější papež Pius II., který rád navštěvoval především toskánskou krajinu. V polovině 16. století patřil k velkým obdivovatelům přírody zase přírodovědec a lékař Konrád Gesner, který si velmi cenil drsnou přírodu Alp, kam původně chodil pouze sbírat rostliny (Stibral, 2008a).

Stoupající pozornost o přírodu a krajinu měla svoji inspiraci v přírodních vědách, které zaměřily zájem renesančního člověka na objekty přírody. Umělci, jako právě Leonardo či Dürer, se cítili jako vědci, kteří přesně zkoumali a zaznamenávali vše, co viděli. Proto také tito umělci studovali jednotlivé přírodniny, prováděli pitvy a dokonce zkoumali světlo nebo meteorologické jevy. Právě Leonardo da Vinci (1452-1519) orientoval vědu na praktické aplikace. Dnes je považován za zakladatele nové experimentální přírodovědy. Pracoval v oblasti srovnávací anatomie, formuloval zákon analogie (všechna zvířata měla podle něj jeden stavební plán), spojoval anatomii s embryologií, fyziologií, s biomechanikou, objevil štítnou žlázu, studoval vnitřní orgány, nervový systém, definoval život jako plamen. Jeho studie byly syntézou vědy a umění (Čížek, Fajkus, 1983).

16. století bylo pod vlivem velkých námořních objevů, které poskytovaly obrovský materiál a podněty pro přírodovědná zkoumání (geografie, zoologie, botanika). Se zdokonalováním námořní navigace došlo k celé sérii objevných cest. Velmi rychle se rozšířily nové plodiny dovezené z Ameriky (kukuřice, tabák, rajčata, papriky, fazole, dýně a hlavně brambory) a nová domácí zvířata (krocani, morčata). Rozvíjela se mineralogie a geologie, ale i botanika a zoologie (Čížek, Fajkus, 1983).

Zvýšený zájem o přírodu a krajinu v renesanci byl vidět také na vzrůstající zálibě v okrasných zahradách. Na základě importů z Nového světa a jižní Afriky se velmi rozvinulo okrasné zahradnictví. Renesanční zahrada, to byla pravidelná šachovnicovitá pole s nízkým dekorativním a zastřiženým vzorem. Tyto zahrady dodnes připomínají, jak si tehdejší člověk představoval ideální přírodu: pokud možno přehlednou, geometrizovanou přírodu jasných forem, rozhodně nic, co by se podobalo volné bujné přírodě. Jako by úkolem člověka mělo být právě zvelebení krajiny lidskou činností. Pěstovala se i názorová znalost přírody. Byly zakládány botanické zahrady se stromy, keři a květinami snesenými z celého světa, v Itálii se začaly objevovat první zoologické zahrady s cizokrajnými zvířaty jako například se lvy, žirafami a zebrami (Rádl, 2006a).

Ideálem renesance byla sice svoboda, ale skutečně svobodných badatelů bylo málo. Umělci, básníci a učenci se často zdržovali při šlechtických dvorech. V politice se objevil sklon k republikanismu, v umění realismus, portrétní umění a záliba ve světských obrazech, ve filosofii sklon k mystice, k přírodní filosofii, k matematickým vědám. Renaissance skončila v západní Evropě třicetiletou válkou a nastalo období protestantské nebo rekatolizační.

3.3.5 Baroko a osvícenství

17. století bylo v evropských politických i kulturních dějinách zcela zásadním zlomovým obdobím. Po třicetileté válce se znovu změnilo myšlení. Došlo k vzestupu náboženského cítění, což bylo vidět i na barokním slohu, který důsledně počítal se zasazením staveb do krajiny. Celá krajina byla náhle protkána sítí cest s alejemi, kapličkami a božími mukami. Byla ceněna příroda a krajina kultivovaná, jejímž vrcholným ideálem byl francouzský park. Les v 17. století představoval pouze zdroj palivového dříví nebo pastvu pro dobytek. Většina lesů mimo horská pásma také spíše připomínala dnešní příměstské lesíky, navíc ve srovnání se současností bylo lesních porostů velmi málo (Stibral, 2008a).

17. století bylo dobou vzájemného působení přírodovědy a filosofie. Teoretické základy novověké vědy položil zejména filozof, matematik a fyzik René Descartes (Cartesius Renuus, 1596 - 1650). Ve filosofickém smyslu byl dualistou a přispěl ke zrodu mechanistického materialismu. Biologii definoval jako komplikovanou fyziku a organismy jako složité mechanismy. Člověk byl pro něj dokonalý stroj s duší. Za připomenutí stojí uvést, že část života strávil Descartes v řeznické čtvrti v Amsterdamu, kde se déle než 20 let věnoval pitvám

nejrůznějších zvířat. Přitom došel k názoru, že se člověk od zvířat odlišuje nejen duší (jejíž sídlo předpokládal v mozku), ale především myšlením (viz jeho slavná věta: „Cogito, ergo sum“ – „Myslím, tedy jsem“). Živočichy přirovnával k živým strojům, jakýmsi mechanickým automatům. Přestože Descartes varoval, že příroda nefunguje jako tyto modely, tvrdili později karteziánští (descartovští) biologové, že bijeme-li psa holí, potom zvuky, které vydává, nejsou bolestné kňučení, ale bezděčný důsledek hydraulických mechanismů, z nichž pozůstává jeho fyziologie. Snad právě proto se v 17. století vivisekce zvířat začala praktikovat s takovou krutostí (Chumchalová, 2006). Decartova tzv. karteziánská filosofie zanechala velký ohlas. Blecha (2002) uvádí, že kartesianismus v užším smyslu se používá jako označení filosofie René Descarta (odvozeno z latinské podoby jeho jména – Cartesius). V širším smyslu jde o označení fil. teol. příp. přírodověd. myšlenkových soustav, které vycházejí z názorů nebo metodiky René Descarta. Descartovým učením byli ovlivněni všichni velcí racionalisté 17. a 18. století (například B. Spinoza, G. W. Leibniz, T. Hobbes, franc. materialisté), mezi nimiž vynikají tzv. okasionalisté (odvozeno od occasio – příležitost), pokoušející se oslabit Descartův extrémní psychofyzický dualismus. Na půdě teologie měl kartesianismus vliv na myšlení tzv. jansenistů, zejména na port-royalskou logiku. Mezi přírodovědci byli kartesianismem ovlivněni holandští badatelé H. van Roy (1598 - 1679), J. Flaubert (1622 - 1665), B. Broker (1634 - 1698), C. Huygens (1629 - 1695), Francouzi J. Rohault (1620 - 1672), P. S. Régis (1632 - 1707), P. Fontanele (1657 - 1757).

Jako reakce na výše popsany mechanicismus, který se snažil redukovat zákonitosti živého na mechaniku a fyziku (později i chemii), se šířily různé formy tzv. vitalismu. Ten naopak zdůrazňoval kvalitativní odlišnost živého, danou však různými ideálními, oduševňujícími principy. Vitalismus (z lat. „vita“, život) zpočátku především biol., později i ve filosofii rozvíjený směr, předpokládající pro vysvětlení života specifické životní síly (vis vitalit) v organismech, které nelze redukovat na chemické či fyzikální procesy (jak to činí např. mechanicismus či materialismus). Vitalismus se rozšířil zejména na přelomu 19. a 20. století zásluhou nového zájmu duchovních věd o fenoménu života (Blecha, 2002).

Emanuel Rádl napsal: *„Člověk odjakživa pojímal přírodu dvěma způsoby. Bud' se cítil jako její syn a poznával zevnitř prostřednictvím pocitu solidárnosti, podstatnou podobnost svých projevů života s projevy života přírody. Viděl, jak se příroda zrcadlí v něm a on v ní. Nebo člověk stojí proti přírodě jako proti cizímu,*

nepochopitelnému objektu, jenž v něm vzbuzuje zvědavost a do jehož zákonů se snaží proniknout krok za krokem, zkoumáním jednotlivostí. Badatel, který k přírodě vzhlíží jako dítě k matce, proniknut nevědomou sympatií k ní, nepřipadají přírodní jevy cizí, nýbrž chápe je jako přirozené, plné života a duše.“ Člověk, který pohlíží na svět tímto způsobem, je od základu vitalistou, protože užívá biologické měřítko na všechny přírodní jevy. Platón, Aristoteles, Galénos, celý středověk a z velké části i renesance byli v tomto smyslu vitalisty (Rádl, 2006a).

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646 - 1716) se snažil vybudovat svoji vlastní přírodní filosofii, ve které zdůrazňoval vnitřní impuls, který se projevuje v embryonálním vývoji, v růstu, v projevech vůle, impuls, který potom zapřičiňuje mechanický pohyb. Podle jeho učení tedy organismus vyvíjel zevnitř působící sílu, vyvíjel podnět, který uváděl do pohybu životní stroj. Leibnizovo učení zůstalo někde uprostřed, dalo za pravdu částečně vitalistům a částečně mechanistům (Rádl, 2006a).

Descartes a jeho následovníci ovládli nejen biologické myšlení 17. století, ale z velké části ovlivnili i 18. století. Plochy a od svěžího života odvrácený racionalismus a zdůrazňování mechanistického názoru na svět, měly vliv na všeobecný úpadek duchovního života. Leibniz (1646 - 1716) se sice pokusil přiklonit k vitalismu, ale jeho přírodní filosofie zůstala někde mezi vitalismem a mechanicismem (Rádl, 2006a). Člověk začal postupně chápat a ovládat svět prostřednictvím svého racionálního poznání. Začalo se vycházet z pozorování toho, co fakticky je a z neúcty k dosavadním autoritám. V počátku úsilí o nový koncept pojetí přírody šli ruku v ruce filosofové i představitelé nově se rodících speciálních věd o přírodě, ale jejich cesty se nakonec rozešly. Představitelé věd se vlivem empirismu zřekli ideálu poznání jako poznání obecné podstaty světa a vytkli si za úkol poznávat přírodu jen z její vnější stránky, jen jak se jevila ve svém dění, aniž by se po vzoru starých filosofů usilovalo o řešení otázek, co je příroda a čím je dáno, že se děje, jak se děje, tedy otázek, jaký je svět sám o sobě. Jakoby s ohledem na pragmatickou funkci poznání stačilo přesně popsat a změřit pozorované dění přírody, jejichž sil má člověk využívat nebo se jim umět přizpůsobovat. Zrodil se zcela nový model poznání přírody a nový model filosofie přírody. Model, ve kterém už neměly být kladeny metafyzické otázky, které byly lidským rozumem nepostižitelné (Špůr, 2006).

3.3.6 Romantismus a první ochrana přírody

Osvícenství, francouzská revoluce a napoleonské války v Evropě přinesly lidem, kteří byli svědky těchto událostí, ponaučení, že přemíra chladného rozumu nebo racionalismu škodí a nevede k vytváření rozumně uspořádané společnosti. Odpovědí na tyto zkušenosti bylo umělecké hnutí označované jako romantismus (rané fáze jako preromantismus nebo sentimentalismus). Toto hnutí kladlo oproti osvícenství důraz na cit, víru a nespoutanou obrazotvornost, ale také na svobodu a uvolnění tvůrčích sil jedince i celých společenství, zejména etnicky chápaných národů. Romantičtí umělci hledali své vzory ve středověkých mýtech, legendách a hrdinských eposech a hlavně v přírodě. Romantismus zasáhl celou Evropu bez ohledu na náboženství a společenské třídy. Společnost začala být fascinována vším minulým. Lidé začali nadšeně sbírat staré kulturní památky, zrodila se archeologie a paleontologie.

Se změnou přístupu k přírodě (a to nejen estetickém) je na evropském kontinentu spojován především Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778), jehož dílo bylo pro estetický, ale hlavně politicko-společenský postoj opravdu zásadní. Představa, že kultura je něčím deformujícím a znetvořujícím lidskou přirozenost, se objevila ve Francii v souvislosti právě s jeho činností. Příroda byla pro Rousseaua jedinečným a vrcholným dílem božím, které člověk svou rukou pouze ničí. Teprve v přírodě je každý z nás tím, čím opravdu je, svobodný a nejbližší Bohu. Příroda znamenala pro něj sídlo svobody a rovnosti a člověk si opuštěním svého přirozeného, divošského stavu přivodil jen samé problémy a neštěstí. Civilizace a kultura vedla podle něj jenom k degeneraci (Stibral, 2008b). Rousseauovy práce vyvolaly velký zájem o hory, volnou přírodu a venkov. Příroda se stala módní záležitostí. Po revoluci ve Francii patřily pojmy „příroda“ a „svoboda“ k nejčastěji používaným výrazům a doslova se staly symboly nové doby (Radkau, 2011).

K obdivu k přírodě se přidružilo i zajímavé teoreticko - estetické hledisko. Došlo ke vzniku hnutí za „přírodní asymetrii“, ať již v zahradní architektuře či ve filosofii. Zlomovou prací v tomto případě zde bylo i pojednání budoucího politika Edmonda Burkeho (1729 - 1797) „*On Taste, On the Sublime and Beautiful*“ (O vkusu, vznešeném a krásném). Podle něj se proporcionální či symetrické rozhodně nerovná pojmu krásné, neboť můžeme najít řadu symetrických objektů, které krásné vůbec nejsou (Burke, 1981). Obdobnou argumentaci pak převzal ve svém díle Immanuel Kant „*Kritik der Urtheilskraft*“ (Kritika soudnosti). Kant píše o přírodě, že je vznešená v těch svých jevech, jejichž nahlížení obsahuje ideu její

nekonečnosti. Estetické odhalování velikosti je zcela jiné než matematické. Dojem vznešenosti je na rozdíl od matematického odhadu velikosti provázen napětím mezi úsilím obrazotvornosti pojmout totalitu a nemožností, aby se to podařilo. „*Příroda je tedy vznešená v těch svých jevech, jejichž názor obsahuje ideu její nekonečnosti*“ (Kant, 1975). Burke s Kantem pak kromě krásy zavedli do estetiky další významný termín „vznešeno“. Právě tento posun v myšlení a nové vnímání světa umožnilo i nový prudký rozvoj biologického myšlení, zejména v historických dimenzích (Stibral, 2008b).

Během romantismu se změnil vkus např. v architektuře zahrad, kde se prosadil tzv. anglický park, který uměle napodoboval přírodní lesostepní krajiny, a ideál osvícenského parku s přísně geometrickými tvary začínal pomalu mizet. Lidé začali skutečně jezdit do přírody a hrát si na venkovany a pastýře. Vzrůstající zájem o přírodní krásy i pobyt v přírodě se týkal hlavně horních vrstev a intelektuálů, prostý člověk se většinou při pohledu na někoho, kdo vyhledával přírodní estetično, velmi podivoval (Stibral, 2008b).

Romantismus je často ne přesně prezentován pouze jako umělecké hnutí a zapomíná se, že ve stejné době se začala rozvíjet i specifická věda – naturfilosofie nebo také česky přírodní filosofie. Ta se ostře zaměřila proti mechanistickému chápání živých bytostí a snažila se pohlížet na přírodu jako na něco živého, obsahujícího duchovní rozměr a krásno. V biologii se zdůrazňovala svébytnost živých bytostí a kladl se důraz na celek a celistvost. Naturfilosofie sehrála velkou úlohu hlavně v německé biologii (Stibral, 2008b). Věda a umění představovaly v politicky roztržitém a nesvobodném Německu jeden z mála úniků před fádňí a puritánskou každodenností. Umění a věda se navzájem proplétaly. Byl zde zájem umělců o přírodní vědy a umělecké, zejména literárně-poetické ambice mnoha vědců patřily v romantické éře k typickým jevům.

S romantismem a naturfilosofy jsou spjaty první pokusy chránit přírodu. Například biolog a geograf Friedrich Heinrich Alexander von Humbolt (1769-1859) se zamýšlel nad negativy vlivu člověka na krajinu i jednotlivé organismy a začal vybízet k ochraně přírody a jako první použil spojení „přírodní památka“, které se nakonec ujalo. Joachim Radkau upozorňuje, že většinou počátky environmentálního citění jsou spojovány se jménem Jeana Jacquesa Rousseaua, ale skutečná ochrana životního prostředí začíná právě až s činností Alexandra von Humboldta (Radkau, 2011). Pro změnu zase básník W. Wordsworth vykupoval půdu, aby zabránil stavbě železnice (Stibral, 2008b).

U nás díky iniciativě hraběte J. F. Buquoye vznikla rezervace Žofínský prales. Hrabě Jiří František August de Languerval Buquoy byl pozoruhodná postava českých dějin. Svá panství získal poměrně mladý dědictvím po strýci. Absolvoval vysokoškolská studia v Praze, následně se zabýval filosofií, matematikou, ekonomii, chemií (přišel na světlo nepropouštějící sklo hyalit). Pro vyhlášení rezervace se rozhodl pod vlivem romantického cítění a vidění přírody. Roku 1838 podnikl hrabě cestu do pěti revírů Horního hvozdu, tedy do nejméně přístupné horské části panství. V polesí Lužnice, poblíž místa, kde tato řeka pramení, našel lesní partie, které mu svou jedinečnou zachovalostí a krásou přišly vhodné k založení pralesní rezervace. Téhož dne vydal zakládací listinu ve formě služebního příkazu, který nařizoval vyloučení skupin původních starých porostů v revíru Lužnice z normálního hospodaření. Šlo o plochu 172, 6 hektarů, na níž byly jedlové a smrkové porosty s příměsí buku, javoru a jilmu ve stáří 150 až 300, zřejmě i 400 roků (Andreska, 2006).

S romantismem byl spojen rozvoj turistiky. Podle poznatků archeologů se lidé začali pohybovat po krajině jako turisté už kolem roku 1500 př. n. l. Co bylo tehdy cílem jejich cest, není známo. Turistické cestování Řeků bylo spjato s postavami starořeckých hrdinů. Vznesení Římané zase opouštěli svá města během letních měsíců a jezdili na pláže Egypta a Řecka. Se zánikem římského impéria zaniklo cestování pro radost. Cesty se staly výlučně účelovou záležitostí. Situace se výrazně změnila až teprve v polovině 18. století, kdy se z cestování stal přímo model životního způsobu a otázka sociální prestiže (Librová, 1994). Zpočátku se jednalo o vědce a šlechtu, pak se zájem rozšířil do intelektuálních a měšťanských vrstev. Například krásy české krajiny začali objevovat napřed němečtí měšťané v Sudetech a pak se přidalo české obyvatelstvo. V Krkonoších se začaly budovat stezky, výletní boudy a rozhledny. Během celého 19. století houstla turistická síť (turistické značení) a zakládaly se turistické spolky (Stibral, 2008b).

Nazírat ekologicky na květenu a zvířenu a uchovávat významné přírodní úkazy (scenérie), tedy ojedinělé jednotliviny, které byly něčím jedinečné či atypické, se podařilo prosadit v českých zemích až později. Teprve v období první republiky se ochraně přírody podařilo osamostatnit z područí památkářské koncepce a tzv. okrašlovacího hnutí. I když podle spisu jednoho z českých průkopníků ochrany přírody J. S. Procházky z roku 1927 bylo tehdy na území ČSR jen 12 úplných a 10 částečných přírodních rezervací (Janko, 1997).

3.4 Začátky ochrany krajinného rázu

Vyhodnocení přírody jako objektu estetického vnímání je výsledkem dlouhého kulturního vývoje a v Evropě se objevuje až v novověku. Estetické působení svého prostředí prožívá člověk silně emociálně. Vyhledává zdroje prožitků krásy a touží po dalších. V tom tkví estetická potřeba – potřeba krásy, potřeba prožitků krásy. Krása byla a bude jednou ze základních specificky lidských potřeb, a proto i vysoce ceněných hodnot životního prostředí. Potřeba krásy se vždy odůvodňovala vyhledávanými prožitky estetické libosti a s nimi spojenými prožitky duševní pohody, spokojenosti, radosti a štěstí (Dvořák, 1983).

V období romantismu 19. století lze doslova hovořit o kultu přírody, který byl spojen s navštěvováním přírody cíleně pro její krásy. Vrcholem uctívání přírody bylo období secese, kdy byla dokonce příroda označována za projev životní síly. Na přelomu 19. a 20. století zase přišla dekadence s opovrhujícím přístupem k přírodě a uctíváním civilizace pro její umělost. Od 60. let 20. století nastal další obrat, během kterého rostlo estetické ocenění přírody a krajiny a sílilo hnutí za její ochranu. V ochraně krajiny se pak, často nevědomě, objevoval vliv estetických preferencí, kdy byly chráněny krajiny pociťované jako esteticky hodnotné (Stibral, 2005).

Petr Sklenička (2003) upozorňuje, že termín „krajinný ráz“ není v českém právním ani odborném slovníku termínem úplně novým. Dokonce již v roce 1920 tzv. zákon přídělový (z. č. 47/1920 Sb.) přišel s formulací *„při sdělávání plánu přihlížej pozemkový úřad k tomu, aby přidělem nebyly rušeny krásy přírodní a ráz krajinný... Pozemkový úřad může k tomuto cíli svoliti, aby plochy, které jsou věnovány parkům, přírodním parkům, které slouží jinak k okrase krajiny, nebo jejichž účelem jest zachovati ukázkou původního rázu krajinného... vlastníku byly ponechány...“*.

Také tzv. scelovací zákon č. 47/1948 Sb. v § 30 uvádí: *„při pozemkových úpravách... buď zajištěna ochrana památek všech druhů, přírodních krás a krajinného rázu“*.

Rovněž Ladislav Žák, výrazná postava české krajinné architektury, používá v roce 1947 ve svém díle „Obytná krajina“ termín „charakter krajiny“ (Žák, 1947).

3.5 Současná ochrana krajinného rázu a historických krajinných struktur

Historická kulturní krajina je v současné době brána jako nedílná součást našeho kulturního dědictví. Česká krajina v sobě nese výrazné stopy kulturního a historického vývoje, které vytvářejí její jedinečný a nezaměnitelný krajinný ráz. Legislativní nástroje na ochranu krajiny a jejích hodnot lze nalézt v několika resortech. Ochranou historické kulturní krajiny se zabývá státní památková péče (zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění – dále jen „zákon o státní památkové péči“), ochrana přírody a krajiny (zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny v platném znění - dále jen „zákon o ochraně přírody“), územní plánování (zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu v platném znění – dále jen „stavební zákon“), pozemkové úpravy (zákon č. 139/2002 Sb. o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v platném znění dále jen „zákon o pozemkových úpravách“) (Kupka, 2009).

Zákon o státní památkové péči nabízí k ochraně historické kulturní krajiny několik možností. Segmenty krajiny (aleje, obory, vodohospodářské úpravy, zahrady a parky) mohou být chráněny jako národní kulturní památky. Ochrana sídel může být chráněna formou městských či vesnických památkových rezervací a zón, nebo prohlášením archeologických památkových rezervací. Krajinné celky, přiléhající k památkově chráněným objektům či areálům, mohou být zahrnuty do tzv. ochranného pásma těchto památek či památkově chráněných území tzv. zón nebo rezervací. Důležitým nástrojem ochrany historické krajiny je vyhlášení krajinné památkové zóny dle zákona o státní památkové péči ust. § 6 jako rozsáhlého území dochované kulturní krajiny zahrnujícího sídelní útvary a ucelené krajinné celky, jejichž dnešní podoba byla podstatnou měrou kultivována a formována historickou činností člověka. Přesto ochrana historické kulturní krajiny formou nástrojů, které poskytuje státní památková péče, se nejeví vždy jako dostatečná, protože se omezuje pouze na částečné segmenty krajiny a její jednotlivé prvky (Kupka, 2009).

Krajinou celého území se zabývá zákon o ochraně přírody a krajiny. Územní ochrana v ČR má tři základní formy: velkoplošná zvláště chráněná území (národní parky, chráněné krajinné oblasti, maloplošná zvláště chráněná území (národní

přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní památky) a území soustavy Natura 2000 (ptačí oblasti, evropsky významné lokality). Propojení jednotlivých biotopů či celých ekosystémů, kterými mohou být i zvláště chráněná území, zajišťuje územní systém ekologické stability (ÚSES), sestávající se z biocenter a biokoridorů (Miko, Hošek, 2009).

Krajinou, se podle zákona o ochraně přírody, rozumí část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. V rámci zvláštní ochrany (třetí část zákona) je účinným nástrojem ochrana kulturní krajiny v rámci chráněných krajinných oblastí. Dle zákona jsou chráněnými krajinnými oblastmi rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení. Nejsou chráněny pouze přírodní prvky, ale vlastně celkový ráz harmonicky utvářené kulturní krajiny včetně památek historického osídlení. Na našem území se nachází 25 chráněných oblastí. Chráněné krajinné oblasti bývají mnohdy aktivnějším a důslednějším ochráncem lidové architektury, struktury osídlení, urbanistické struktury i dochovaných pluzin než orgány státní památkové péče (Kupka, 2009).

Nejdůležitější nástroje k ochraně kulturní krajiny jsou obsaženy ve druhé části zákona o ochraně přírody, která se zabývá obecnou ochranou přírody a krajiny a ta se také dotýká celého území státu. Ochrana např. dochovaných pluzin, remízků, mezí, alejí, sadů může být registrací formou významných krajinných prvků (tzv. VKP). Dalším významným nástrojem zákona o ochraně přírody je ust. § 12 ochrana krajinného rázu. Ustanovení zákona vychází z celoevropsky přijatého standardu, že existuje zájem na celoplošné ochraně krajinného rázu jako součásti kulturního dědictví minulosti. Je tedy patrná snaha, aby orgány ochrany přírody chránily nejen zvláště chráněná území a vyjmenované druhy rostlin a živočichů, ale aktivně se podílely na péči o celé území i z hlediska zachování bohatosti a pestrosti krajinných typů, jejich estetických a přírodních hodnot (Kupka, 2009).

Krajinný ráz je jediným legislativním nástrojem, jehož funkcí se dá zamezit realizaci staveb, které sice nepoškozují území z hlediska zájmů zvláštní ochrany přírody, ale poškozují estetiku krajiny a její kulturní, přírodní a historické hodnoty. Institut krajinného rázu odráží snahu zákonodárce chránit ráz krajiny jako přírodní, kulturní a historické bohatství (Kubová, 2009).

Významným nástrojem v ochraně historických krajinných struktur – „plužin“ jsou pozemkové úpravy. V místech, kde se dosud plužiny dochovaly, se jednoznačně osvědčily z hlediska vlastnických i funkčních vztahů. Pozemkové úpravy by mohly chránit tyto významné krajinné struktury.

Pittnerová (2007) uvádí několik obecných principů, které by měli projektanti dodržovat při návrhu komplexních pozemkových úprav (KPÚ) v územích s dochovanou středověkou krajinnou strukturou:

- Na základě historických mapových a písemných podkladů analyzovat dochované i zaniklé historické prvky plužiny.
- Realizovat komplexní pozemkové úpravy v daném území ve smyslu obecně platných zákonných předpisů a metodik.
- Návrhem kostry společných zařízení v rámci KPÚ, především v případě cestní sítě a navrhované zeleně, resp. jejího začlenění do ÚSES, obnovit vzhled a dotvořit historické prvky plužiny v daném území.
- Prvky nelesní i lesní dřevinné zeleně ošetřit vlastnicky tak, aby pozemky pod nimi přešly do vlastnictví obce nebo byly ošetřeny věcným břemenem na listu vlastnictví soukromých subjektů.
- U vybraných, zřetelně dochovaných plužin nebo u obnovovaných navrhnout jejich ochranu ve smyslu zákona o památkové ochraně.
- Začlenit tyto prvky do územně plánovací dokumentace, aby byly pokud možno jako závazná součást právně kodifikovány a hájeny po celou dobu platnosti této dokumentace.

Začleněním výše uvedených principů do projektů pozemkových úprav lze pozitivně ovlivnit budoucí vzhled české krajiny a tím ochránit i kousek historie naší země. Ačkoliv se v plužinách snoubí přírodní, kulturní, historická i estetická hodnota, nepodléhají žádné územní ochraně. Velký význam se přisuzuje v jejich ochraně statutu VKP a ust. § 12 zákona o ochraně přírody a krajiny (Pittnerová, 2007).

3.6 Hodnocení krajiny

Péče o krajinný ráz je dílčí složka péče o krajinu. Složitost kulturní krajiny spočívá ve vzájemné provázanosti a prolínání tří subsystémů – přírodního, kulturně technického a sociálně psychologického. Náročnost hodnocení krajinného rázu a klíč k jeho objektivnosti je zároveň v poznání, jak se charakteristiky krajiny mění ve společenské hodnoty (Löw, Míchal, 2003). Hodnocení krajiny je velice důležité pro zvolení vhodného přístupu k rozvoji určitého území (Sklenička, 2003).

3.7 Typologické členění krajin České republiky

Typologické členění vytváří podklad pro vymezení oblastí a míst krajinného rázu v územně analytických podkladech a následně jejich interpretaci v základních územně plánovacích dokumentech. Pro celé území České republiky byly vypracovány regionální rámce charakteristik kulturních krajin. Bylo provedeno vyhodnocení řady dostupných charakteristik primární, sekundární i terciární krajinné struktury. Löw a Novák (2008) uvádí tyto charakteristiky:

- a. vegetační stupňovitost jako vyjádření změn výškového a expozičního klimatu ovlivňujících sled rozdílů přírodní vegetace na ose teplé – chladné oblasti;
- b. relativní členitost reliéfu jako vyjádření osy rovina - velehory;
- c. vyjádření výjimečnosti typů reliéfu na ose reliéf běžný – zcela výjimečný;
- d. biogeografické podprovincie jako vyjádření odlišnosti geologické, geomorfologické a klimatické osy nížiny Panonika – mladá pohoří Karpanika;
- e. struktura využití ploch v ose krajiny přírodní – krajiny člověkem podmíněné až přeměněné;
- f. historické typy sídel a jejich plužin jako vyjádření osy návesní a ulicové vsi s nejúrodnější nepravou traťovou plužinou – rozptýlené osídlení s krajně neúrodnou plužinou úsekovou;
- g. typy lidového domu, tedy běžných stavebních typů v krajině odvíjejících se od její kulturní a historické kontinuity na ose panonský hliněný dům – horský robený dům tyrolský;
- h. vývoj a doba osídlení krajiny jako vůdčí charakteristiky průkazu trvalé udržitelnosti využívání krajiny člověkem v historickém kontinuu na ose úrodné, starosídelní krajiny – horské krajiny novověkého osídlení a krajiny dodnes neosídlené.

Nakonec na základě výše uvedených charakteristik byly vytvořeny tři hlavní rámcové krajinné typologické řady, které se člení na další typy.

I. Rámcové sídelní krajinné typy:

1. Stará sídelní krajina Hercynika a Polonika,
2. Stará sídelní krajiny Panonika,
3. Vrcholně středověká sídelní krajina Hercynika,
4. Vrcholně středověká sídelní krajina Karpanika,
5. Pozdně středověká sídelní krajina Hercynika,
6. Novověká sídelní krajina Hercynika,
7. Novověká sídelní krajina Karpanika.

II. Rámcové krajinné typy způsobů využití území:

- Z – Zemědělské krajiny,
- M – Lesozemědělské krajiny,
- L – Lesní krajiny,
- R – Rybníční krajiny,
- H – Krajiny horských holí,
- U - Urbanizované krajiny.

III. Rámcové krajinné typy dle reliéfu:

1. Krajiny plošin a plochých pahorkatin,
2. Krajiny členitých pahorkatin a vrchovin Hercynika,
3. Krajiny vrchovin Karpatika,
4. Krajiny rovin,
5. Krajiny rozřezaných tabulí,
6. Krajiny hornatin,
7. Krajiny sopečných pohoří,
8. Krajiny vysoko položených plošin,
9. Krajiny vátých písků,
10. Těžební krajiny,

11. Krajiny širokých říčních niv,
12. Krasové krajiny,
13. Krajiny výrazných svahů a skalnatých a horských hřbetů,
14. Krajiny ledovcových karů,
15. Krajiny zaříznutých údolí,
16. Izolované kužele,
17. Krajiny kup a kuželů,
18. Krajiny vápencových bradel,
19. Krajiny skalních měst.

Tyto krajinné typologické řady postihují hlavní skupiny české krajiny. Každý rámcový krajinný typ je charakterizován trojmístným kódem, kde první pořadí znamená sídelní typ krajiny, druhý typ využití území a třetí typ reliéfu. Typizace krajiny má pro hodnocení krajinného rázu vytvářet sjednocující rámce. Pro hodnocení krajinného rázu je typizace krajiny důležitá k podchycení a pochopení dalších širších vztahů (Löw, Novák, 2008).

4 CHARAKTERISTIKA VYBRANÉHO ÚZEMÍ

4.1 Jihočeský kraj

Jihočeský kraj představuje geograficky poměrně uzavřený celek, jehož jádro tvoří jihočeská kotlina. Na jihozápadě je obklopena Šumavou, na severozápadě výběžky Brd, na severu Středočeskou žulovou vrchovinou, na východě Českomoravskou vrchovinou a na jihovýchodě Novohradskými horami. V jihočeské kotlině se rozkládají dvě pánve, a to Českobudějovická a Třeboňská. Rozlohou 10 057 km² představuje kraj 12,8% z celé České republiky. Z tohoto území zaujímají více než třetinu lesy, 4% pokrývají vodní plochy. Převážná část území leží v nadmořské výšce 400 - 600 m, s čímž souvisejí poněkud drsnější klimatické podmínky. Nejvyšším bodem na území Jihočeského kraje je šumavský vrchol Plechý (1 378 m), naopak nejnižším místem (330 m) hladina Orlické přehrady v okrese Písek. Podstatnou část hranice kraje tvoří státní hranice s Rakouskem a Německem (v celkové délce 334 km), dále sousedí s kraji Plzeňským, Středočeským, Krajem Vysočina a Jihomoravským krajem. Území kraje náleží do povodí horní a střední Vltavy s přítoky Malší, Lužnicí, Otavou a mnohými dalšími. V minulosti zde bylo vybudováno přes 7 000 rybníků, jejichž celková výměra dnes představuje více než 30 tis. hektarů (ČSÚ, 2015).

Snaha o uchování přírodních krás se promítla ve zřízení Národního parku Šumava (rozloha 690 km², z toho 343 km² náleží do Jihočeského kraje), chráněných krajinných oblastí Šumava (rozloha 994 km², z toho 733 km² se rozkládá na území Jihočeského kraje), Třeboňsko (700 km²) a Blanský les (212 km²). V kraji se dále nachází přibližně 300 maloplošných chráněných území a řada chráněných přírodních výtvarů. Celkem je chráněno 20% území kraje (ČSÚ, 2015).

Městskými památkovými rezervacemi jsou historická centra měst České Budějovice, Český Krumlov (zařazeno mezi památky UNESCO), Jindřichův Hradec, Prachatice, Slavonice, Tábor a Třeboň. Významná je též lidová architektura, především tzv. „selské baroko“. Mezi nejznámější památky tohoto druhu patří náves v Holašovicích (okres České Budějovice), která byla v roce 1998 zařazena mezi památky chráněné UNESCO (ČSÚ, 2015).

Jihočeský kraj je krajem s nejmenší hustotou zalidnění z celé České republiky. Koncem roku 2013 v kraji žilo více než 636,4 tis. obyvatel, tedy 63 obyvatel na 1 km². Celkem je v kraji v současné době 623 samosprávných obcí

(54 z nich má statut města) s téměř 2 tisíci částmi obcí. Podíl městského obyvatelstva dosáhl k 31. 12. 2013 celkem 63,9%. K 1. 1. 2003 bylo v kraji zřízeno 17 správních obvodů obcí s rozšířenou působností a 37 správních obvodů obcí s pověřeným úřadem (ČSU, 2015).

4.2 Okres Prachatice

Okres Prachatice se nachází v jihozápadní části Jihočeského kraje. Západní část okresu sousedí s okresem Klatovy (Plzeňský kraj), severní část s okresem Strakonice. Na východní straně má společnou hranici s okresem České Budějovice, na jihovýchodě pak s okresem Český Krumlov. Na jihu sousedí okres v oblasti Nové Pece a Třístoličnicku krátkou hranicí s Rakouskem a na jihozápadě tvoří hřebeny Šumavy přirozenou hranici se Spolkovou republikou Německo. Svou rozlohou 1 375 km² se řadí okres Prachatice na čtvrté místo v rámci okresů Jihočeského kraje (ČSÚ, 2015).

Větší část okresu tvoří podhorská vrchovina, která v pohraniční oblasti přechází v horské pásmo Šumavy. Převážná část okresu se nachází v nadmořské výšce 600 - 800 m. Nejnižší nadmořská výška je v oblasti Netolicka (410 - 450 m). Nejvýše položená místa jsou pak na Vimpersku a Volarsku, kde se většina sídel nachází v nadmořské výšce 700 - 800 m, ale i ve vyšších polohách. Nejvýše položenou obcí je obec Kvilda (1 062 m), nejnižše leží část obce Podeřístě v obci Malovice (410 m). Nejvyšším bodem okresu je vrchol hory Plechý na hranici s Rakouskem ve výšce 1 378 metrů nad mořem. Nejvýznamnější šumavskou řekou je Vltava. Pramení na východním svahu Černé hory v nadmořské výšce 1 162 m a délka jejího toku na území Šumavy přesahuje 120 km. Pod Novou Pecí se vlévá do Lipenské vodní nádrže. Další významnou řekou je Blanice, která je nad obcí Husinec přehrazena Husineckou přehradou. Jejými přítoky jsou Cikánský, Bělečský, Libotyňský a Zlatý potok se značně rozsáhlým povodím. V katastru obce Nová Pec se v nadmořské výšce 1 090 m nachází Plešné jezero, které je ledovcového původu. Oblast Netolicka je známa četnými rybníky. Klimatické podmínky okresu jsou silně ovlivněny nadmořskou výškou a velkou členitostí terénu - jsou tudíž značně rozdílné. V nadmořských výškách nad 800 m je podnebí ve svém souhrnu mírně chladné až chladné, v oblastech pod 800 m mírně teplé. Průměrná roční teplota dosahuje v Husinci, který leží v nadmořské výšce 504 m, 7 °C; na Kvildě (1 062 m n. m.) však pouze 3,7 °C. V horských oblastech okresu je podle dlouhodobého měření v průměru více než 130 dnů se sněhovou pokrývkou. Průměrné roční srážky se pohybují od 500 mm v nižších polohách až po 1 100 mm

v horských oblastech, na hřebenech hor dosahují až 1 500 mm. Významným přírodním bohatstvím jsou rozsáhlé lesy, které pokrývají 52% plochy okresu. Jedná se především o jehličnaté a smíšené lesy. Z ostatních zdrojů se v okrese nacházejí ložiska rašeliny (ČSÚ, 2015).

Hustota obyvatelstva dosahuje pouze 37 obyvatel na km². Hustota osídlení je nízká zejména v pohraniční části okresu, kde po odsunu německého obyvatelstva nedošlo k plnému dosídlení této oblasti a řada menších sídelních jednotek úplně zanikla. V celkem šesti městech žije více než polovina obyvatelstva okresu cca 56% (ČSÚ, 2015).

Na území okresu zasahuje Národní park Šumava a chráněná krajinná oblast Šumava. Městskou památkovou rezervací je historické centrum města Prachatic, kde se nachází celá řada historických pamětihodností se vztahem k Janu Husovi a Solné stezce (ČSÚ, 2015).

4.3 Charakteristika biogeografického regionu

Okres Prachatice náleží do biogeografické provincie střeoevropských listnatých lesů, Hercynské podprovincie, Českokrumlovského bioregionu (1.43) (Culek et al. 1996).

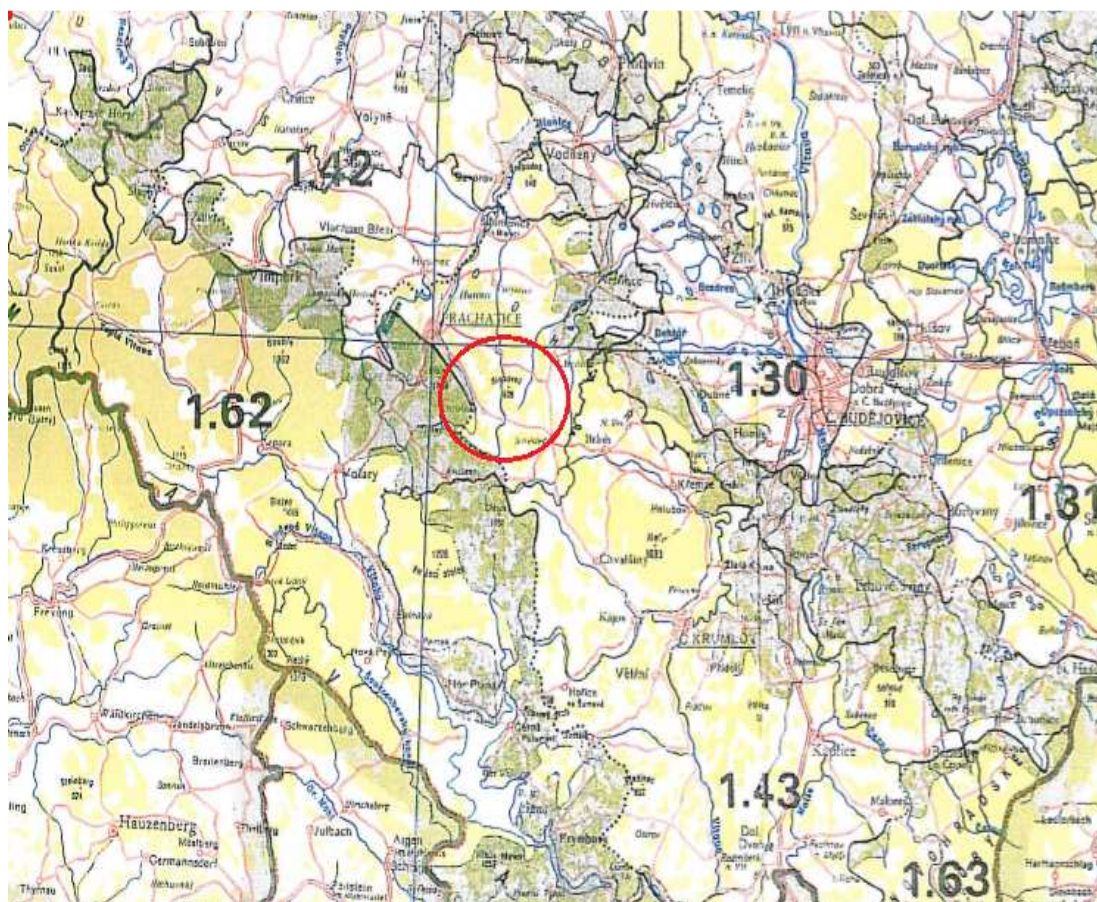
Českokrumlovský bioregion (1.43) hraničí s bioregionem Česko-budějovickým (1.30), Třeboňským (1.31), Novohradským (1.63), Šumavským (1.62) a Sušickým (1.42).

Výrazná hranice daná vyšším reliéfem a absencí neogenních sedimentů je vůči bioregionům Českobudějovickému (1.30) a Třeboňskému (1.31). Novohradský bioregion (1.63) má výraznou hranici, danou vyšším reliéfem a odlišnou biotou. Nejproblematičtější je hranice vůči Šumavskému bioregionu (1.62), která je sice též převážně vedena po úpatí vyššího reliéfu, avšak místně reflektuje spíše biotické faktory. Hranice vůči Sušickému bioregionu (1.42) je velmi neostrá, daná sušším a teplejším klimatem s výskytem výrazných föhnů a poněkud odlišnou biotou (Culek et al. 1996).

Od všech okolních bioregionů se Českokrumlovský kvantitativně odlišuje zastoupením teplomilných druhů danubiálního migrantu. Se sousedním Sušickým bioregionem (1.42) je hranice velmi neostrá. Českokrumlovský bioregion se odlišuje přítomností reliktních borů na hadcích, větším zastoupením suťových lesů

a květnatých bučin (*Fagenion*), které jsou v Sušickém bioregionu spíše nahrazeny jedlinami (*Galio – Abietenion*). Sušický bioregion má rovněž specifické druhy, zvláště vápenců, které na Krumlovsku chybějí, např. lomikámen trojprstý (*Saxifraga tridactylites*) a vlnici chlupatou (*Oxytropis pilosa*). Od horských bioregionů Šumavského (1.62) a Novohradského (1.63) se Krumlovsko výrazně liší přítomností termofytů a absencí celé řady typů horských společenstev (přirozené smrčiny), přestože hranice (zvláště na JZ) nejsou příliš ostré. Od rybníčních pánví se liší absencí mnoha vodních a mokřadních druhů a velkým rozšířením bučin (Culek et al. 1996).

Obrázek 2: Mapa Českokrumlovského bioregionu (Culek et al. 1996)

4.3.1 Poloha a základní údaje Českokrumlovského bioregionu

Bioregion leží na jihu jižních Čech a svými výběžky zasahuje do Rakouska. Zabírá východní část geomorfologického celku Šumavské Podhůří a celek Novohradské Podhůří. Jeho plocha v České republice je 1595 km².

Typická část je tvořena vrchovinou i hornatinou s pestrou geologickou stavbou (mj. vápence a hadce). Bioregion má vysokou biodiverzitu, místy reliktního charakteru. Charakteristická je mozaika bioty 3. dubovo-bukového až 5. jedlovo-bukového stupně, s extrémními ostrůvky teplomilné i horské bioty. Potenciální vegetaci v nižších částech tvoří acidofilní doubravy, ve vyšších částech květnaté, vzácněji též bukové bučiny. V údolích jsou háje (Vltava) a malé ostrůvky reliktních borů, na plošinách místy i olšiny. Na ostrůvcích vápenců je možno předpokládat teplomilné doubravy, hadcích reliktní bory. V bioregionu je vyvážené zastoupení lesa (především kulturních smrčín, avšak i rozsáhlých bučin v Blanském lese), mezofilních i vlhkých luk a polí (Culek et al. 1996).

4.3.2 Horniny a reliéf Českokrumlovského bioregionu

Severozápadní oblasti charakterizují mohutné masívy granulitických rul až granulitů (Blanský les, oblast na Zlatém potoce), mezi nimiž probíhají pásy budované cordieritickými rulami a nebulity s vložkami amfibolitů, hadců i kvarcitů. Hadce se uplatňují na větších plochách v okolí Křemže. Střed oblasti buduje tzv. pestrá série moldanubika tvořená pararulami s četnými vložkami amfibolitů a vápenců, tyto vystupují na větších plochách, zejména na Vyšenských kopcích u Českého Krumlova.

Při okrajích bioregionu, v kotlinách a v Kaplické brázdě má reliéf charakter členité pahorkatiny s výškovou členitostí 100 – 150 m. Nad tuto pahorkatinu se zvedají výrazné horské skupiny s charakterem členité vrchoviny až ploché hornatiny s výškovou členitostí 250 – 370 m, na Kleti až rázu členité hornatiny s výškovou členitostí do 600 m. Údolí Vltavy má místy kaňonovitý ráz se skalními útvary, podobně i některé úseky údolí Malše, Zlatého potoka nebo Blanice. Typická výška bioregionu je 460 – 900 m (Culek et al. 1996).

4.3.3 Podnebí

Podnebí je na většině území mírně teplé a s daleko nižšími srážkami než na Šumavě. Vrchol Kleti má pouze 716 mm srážek při teplotě 4,8 °C. Srážky v nižších polohách nepřesahují 700 mm – Prachatice 691 mm. Srážky mají výrazně kontinentální chod v rámci ČR, neboť v červenci spadne 4x více srážek než v únoru (Culek et al. 1996).

4.3.4 Půdy

Škála půd bioregionu je poměrně pestrá. V údolí Vltavy od severu až po Český Krumlov a v Chvalšinské brázdě jsou zastoupeny typické kambizemě, v údolí Vltavy na jih od Českého Krumlova a na plošinách Novohradského podhůří se vyskytují kyselé pseudoglejové kambizemě, na dnech sníženin přecházející až do primárních pseudoglejů, výjimečně až typických glejů. Části bioregionu zasahující nad 650 m mají půdy typu dystrických kambizemí. Podél řek jsou úzké pruhy kamenitých fluvizemí (Culek et al. 1996).

4.3.5 Biota

Bioregion leží v mezofytiku a rozkládá se v jižní části fytogeografického okresu 37. Šumavsko-novohradské Podhůří. Podokresy jsou: 37j. Blanský les, 37k. Křemžské hadce, 37o. Kaňon Malše, 37q. Soběnovská vrchovina, východní část podokresu 37h. Prachatické Předšumaví, 37i. Chvalšinské Předšumaví, 37l. Českokrumlovské Předšumaví, 37m. Vyšebrodsko, 37n. Kaplické mezihoří, 37p. Novohradské Podhůří, jihuozápadní okraj 38. Budějovická pánev.

Vegetační stupně suprakolinní až submontánní.

Z hlediska potenciální vegetace je možno uvažovat v nižších částech území s acidofilními doubravami (*Genistogermanicae* – *Quercion*), s poměrně silným zastoupením jedle. Ve vyšších polohách byly převládajícím společenstvem květnaté bučiny (*Dentarioenneaphylli* – *Fagetum*, *Festuco* – *Fagetum*), menší zastoupení měly acidofilní bučiny svazu *Luzulo* – *Fagion* (*Luzulo* – *Fagetum*, v nejvyšších polohách snad i *Calamagrostiovillosae* – *Fagetum*). V údolí Vltavy a Malše pronikají dubohabřiny, převážně *Stellario–Tiliatum*. V Českokrumlovském bioregionu jsou vyvinuty suťové lesy (asociace *Aceri* – *Carpinetum*, *Mercuriali* – *Fraxinetum*, *Arunco* – *Aceretum*, *Lunario* – *Aceretum*). V nivách podél vodních toků jsou luhy (*Stellario* – *Alnetumglutinosae*, *Cariciremotae* – *Fraxinetum*, vzácně *Piceo* – *Alnetum*). Pro nižší polohy Blanského lesa jsou charakteristické reliktní bory na hadcích (*Dicrano* – *Pinion*). Acidofilní reliktní bory (*Betulo carpaticae* – *Pinetum*) jsou rovněž zachovány na skalách v údolí Vltavy, kde jsou vzácně také vyvinuty fragmenty acidofilních doubrav (*Sorbo torminalis* – *Quercetum*) a skalní vegetace (*Androsacion vandellii* i *Alyso* – *Festucion pallentis*). Charakteristickou reliktní vegetací jsou lískové křoviny (*Antherico ramosi* – *Coryletum avellanae*).

Nelesní náhradní vegetaci reprezentují louky a pastviny svazů *Arrhenetherion*, *Cynosurion*, *Alopecurion pratensis*, *Molinion* a *Calthion*. Dnes již vzácně ji reprezentují i rašelinné a slatinné louky svazů *Caricion fuscae*, *Caricion davallianae*. *Caricion demissae*, *Sphagno warnstorffiani* – *Tomenthyphnion* a smilkové louky svazu *Violion caninae*. Na vápencích jsou vyvinuta semixerotermní společenstva svazu *Cirsio* – *Brachypodion pinnati*. V lemech se objevují společenstva svazu *Trifilium medii* i typy, které již naznačují náročnější vegetaci svazu *Geranion sanguinei*.

Flóra je pestrá, zvláště v oblastech s bazickými substráty. Mezní prvky jsou zejména mezi druhy alpského a danubiálního migrantu. Převažují druhy středoevropské podhorské květeny, např. svízel vonný (*Galium odoratum*) a kopytník evropský (*Asarum europaeum*). V nejvyšších polohách jsou druhy montánní, zastoupené mléčivcem alpským (*Cicerbita alpina*) a bikou lesní (*Luzula sylvatica*). Alpský vliv se výrazně projevuje druhy, které mají v tomto regionu severní hranici hojného, vzácně i absolutního rozšíření. Příklady jsou pleška stopkatá (*Calycocorsus stipitatus*), olšička zelená (*Duschekia alnobetula*), kýchavice bílá (*Veratrum album*) a oměj vlčí žláznatý (*Aconitum vulparia* subsp. *penninum*). Do jižní části zasahují teplomilné druhy z Podunají, jako záraza mateřídoušková (*Orobancha alba*). Podél Vltavy pronikají montánní druhy ze Šumavy, reprezentované chrpkou parukářkou vyšší (*Jacea phrygia* subs. *elatior*) a omějem šalamounkem (*Aconitum callibotryon*). Zajímavý je výskyt dealpinů na slatinách, např. kohátky kalíškaté (*Tofieldia calyculata*) a zvonečníku hlavatého (*Phyteuma orbiculare*). Na absolutní východní hranici rozšíření zde roste hvozdík křovištní (*Dianthus seguieri*). Výskyt některých termofilních a heliofilních druhů v průlomových údolích jako kostřavy sivé (*Festuca pallens*), tařice skalní (*Aurinia saxatilis*) a bělozářky větvitě (*Anthericum ramosum*), signalizuje kontakt s Podunajím se středními Čechami. Vyskytují se zde rašelinné druhy oligotrofních i minerotrofních stanovišť, např. tuřice Davallova (*Vignea davalliana*), t. odchylná (*V. approponguata*), suchopýr širolistý (*Eriophorum latifolium*), vachta trojlistá (*Menyanthes trifoliata*).

V bioregionu se vyskytuje běžná lesní fauna vyšších poloh hercynské podprovincie s některými význačnými druhy (los evropský, tetřev hlušec, tetřevka obecná). Ovlivněná je sousedstvím horských regionů – Šumavským (1.62) a Novohradským (1.63) (myšivka horská). Tekoucí vody patří do pásma pstruhového, Vltava a částečně Malše do pásma lipanového (Culek et. al 1996).

4.4 Historie města Prachatic

Město Prachatic bylo založeno „na zeleném drnu“ po roce 1310. Záměrem bylo vytvořit silné obchodní středisko na Zlaté stezce z Bavorska do Čech, po které sem byla dopravována hlavně sůl. Bylo založeno rozlehlé čtvercové náměstí, ze kterého vycházela nepravidelná hvězdice ulic, vedoucích k městským branám a do jediné okružní ulice souběžné s hradbami. Náměstí bylo později ve druhé polovině patnáctého století zmenšeno vestavbou celého bloku domů. Právo opevnění dostaly Prachatic roku 1323 a souběžně s ním začala i stavba kostela svatého Jakuba Většího v rohu náměstí. Jan Lucemburský udělil Prachaticím městská práva. V roce 1381 získaly majestát, potvrzující jejich výhradní právo v obchodu se solí. Je zaznamenáno, že v první polovině šestnáctého století přijíždělo do Prachatic týdně až 1200 soumarských koní (Klimek, 2010). Roku 1420 město, které stálo na straně katolíků a císaře Zikmunda, husité dobyli a vypálili. Prachatic pak až do roku 1436 patřily do tábora husitů. Po tomto roce se staly opět katolickým městem. Dále měli město v držení Pernštejnové a Rožmbekové. V roce 1601 je prodal Petr Vok Rudolfu II. a ten je povýšil na královské město (Klimek, 2010). V průběhu 16. století prožívaly Prachatic díky obchodu se solí období nevídaného rozvoje. Většina měšťanských domů dostala v této době svoji charakteristickou podobu, dodnes zachovanou. Třicetiletá válka učinila konec rozkvětu města a pozastavila na delší dobu výstavbu celého města (Fencel et al. 2007).

Během stavovského povstání se Prachatic postavily na protihabsburskou stranu. Město bylo dobyto císařským vojskem, zbaveno všech privilegií a darováno Eggenberkům. V roce 1692 byl dovoz soli z Bavorska ukončen a město začalo ztrácet svůj význam. Po Eggenbercích získali město Schwarzenberkové. Nový rozvoj přineslo městu vybudování železniční trati od Vodňan, na které byl zahájen provoz v roce 1893 (Klimek, 2010). Na přelomu 19. a 20. století měli ve městě převahu Němci, kteří tvořili tři čtvrtiny obyvatelstva města Prachatic. Ovládali většinu městských zařízení i městskou radu. Češi měli částečnou protiváhu v okresních orgánech, neboť prachatický okres zase obývalo ze dvou třetin české obyvatelstvo. Po vzniku Československa r. 1918 se v Prachaticích posílila česká složka obyvatelstva a poměr českého a německého obyvatelstva se téměř vyrovnal. Češi a Němci žili v Prachaticích až do třicátých let 20. století ve vzájemném souladu. V každé oblasti vedle sebe působil český a německý spolek. V politické oblasti se však vztahy obou národností začaly od třicátých let vyhrcovat. Německý

nacionalismus vyvrcholil v Prachaticích v roce 1938 (Fencel et al. 2007). Od roku 1938 po odtržení Sudet do konce druhé světové války patřily Prachatice k Velkoněmecké říši. Osvobozeny byly v roce 1945 americkou armádou. Prachatice patří sice k menším městům v České republice, ale na druhé straně patří k největším městům na Šumavě a jsou centrem celé oblasti (Klimek, 2010).

4.5 Prachatice v souvislosti se Zlatou stezkou

Naše pohraniční horstva tvoří od nepaměti přirozenou hranici i ochranu českého vnitrozemí. Šumava se svými neproniknutelnými lesy byla velkou překážkou. Lidé však od pravěku hledali cesty tímto těžko dostupným územím. Na Šumavu je přiváděl lov nebo touha po zlatě, které se nacházelo v písčínách šumavských potoků a řek. Bylo však třeba zajistit obranu země a zprostředkovat obchod, proto se hledaly a tvořily vhodné a pokud možno bezpečné cesty. Nejžádanějším zbožím pro Čechy byla sůl, protože v Čechách se nenacházelo žádné solné ložisko. Od nepaměti se do Čech dovážela sůl saská, na Moravu polská a do jižních Čech až po Prahu sůl alpská (Andreska, 1994).

O dopravním spojení přes Šumavu v pravěku lze uvažovat pouze hypoteticky. Doklady pravěkého a raně středověkého osídlení Šumavy, kudy vedla v době vrcholného středověku Zlatá stezka, jsou útržkovité a neumožňují ucelený popis pravěkého vývoje této oblasti jižních Čech. Tato skutečnost byla obvykle vysvětlována vysokou nadmořskou výškou, drsným klimatem a nevhodnými podmínkami pro zemědělství. Tím byla celá oblast jižních Čech považována za jakousi periferii. Přesto se ukazuje, že hustota archeologických nalezišť v této oblasti bude větší, než se dříve předpokládalo (Kubů a Zavřel, 2007). To dokazuje např. soupis archeologických památek v okrese Prachatice z roku 1987 od Jana Michálka a Jiřího Fröhliche, kteří ve své publikaci *„Archeologické nemovité památky v okrese Prachatice“* uvádějí: *„V okrese Prachatice jsou dnes známy celkem 64 lokality archeologických památek. Z toho je 23 mohylových pohřebišť z období střední doby bronzové až doby slovanské (s více než 180 jednotlivými mohylami, nacházejícími se v nadmořské výšce mezi 450 – 650 m), 7 hradišť a jiných opevnění z doby halštatské až slovanské (situovaných v nadmořské výšce od 460 do 980 m), 8 tvrzí a hrádků (do soupisu byly zařazeny jen zaniklé, dnes neužívané objekty) a 26 zachovaných rýžovišť zlata.“*

Jan Andreska píše, že obchodní cesta z Pasova do Prachatic byla používána již někdy okolo roku 738, kdy bylo založeno v Pasově biskupství

a v období 903 – 907 byl vydán Raffelstettský celní řád, ze kterého vyplývá, že se v této době v Pasově již hodně obchodovalo se solí. Roku 1010 věnoval král Jindřich II. svému benediktinskému ženskému klášteru Sv. Maria v Niederburgu v Pasově široký pruh „severního lesa“, území od Dunaje až po českou hranici. Středem tohoto území vedla již tenkrát Zlatá stezka z Pasova do Čech, která byla nazývána latinsky Via Bohemica nebo také Via aurea. S darovaným územím dostal klášter také právo vybírat v Pasově české clo. Krajina náležející klášteru byla nazývána „Abteiland“, „Land der Abtei“, Abatyšina země. Aby mohla stezka dobře a bezpečně fungovat, bylo třeba tuto oblast kolonizovat. Proto do této oblasti byli přiváděni kolonisté, aby se na určených místech usadili, postavili svá obydlí, začali mýtit les a obdělávat půdu. Soumaři, kteří vozili zboží, potřebovali nocleh, ustájení koní, potravu a píci (Andreska, 1994).

Koncem 12. nebo možná počátkem 13. století připadlo klášterní území i se Zlatou stezkou pasovskému biskupství. Začaly se ve větším množství zakládat vesnice, z nich mnohé farní, stavěly se kostely, zakládala se města, jako například Waldkirchen, kde měli soumaři první nocleh při cestě z Pasova.

V roce 1086 nebo 1088 věnoval český král Vratislav celní výnos v Prachaticích vyšehradskému proboštví. Míněny jsou Staré Prachatice, protože město Prachatice bylo založeno až později. Z knížecího obdarování je zjevné, že ve Starých Prachaticích bývala pouze celnice, nikoliv cílové místo Zlaté stezky. Cesta tehdy pravděpodobně vedla do Netolic. Byla zavedena nová kratší cesta, na níž vznikla města Bavorov, Vodňany a Písek (Andreska, 1994).

Obchod na Zlaté stezce se neustále rozvíjel a vábil různé zloděje. Stezku chránila od 13. století strážní věž na vrchu Stožci a od počátku 14. století nově postavený hrad Hus nad řekou Blanici. Staré Prachatice už přestaly stačit a bylo vybráno jiné místo pro založení nového města. Blíže k horám, v příhodném údolí pod horou Libínem bylo založeno město Prachatice (Andreska, 1994).

Do 13. a 14. století spadá období klášterní kolonizace, zejména na území klášterů Vyšší Brod a Zlatá Koruna. Tyto kláštery přiváděly na Šumavu německé kolonisty, kteří mýtili lesy, zakládali vesnice a vzdělávali ornou půdu, louky a pastviny. Kláštery měly také velký podíl při zakládání solných cest a při dopravě soli (Andreska, 1994).

Názvy „Zlatá stezka“ a „Zlatá cesta“ označovaly od počátku 16. století tři staré komunikace, které vedly z Německa do Čech a které překračovaly pohraniční

hvozdy Šumavy a Českého lesa. První z nich vedla z Norimberka přes Weiden, Tachov a Plzeň do Prahy, druhá z Vilshofenu přes Grafenau do Kašperských Hor, Sušice a Klatov. Nejvíce však jméno „Zlatá stezka“ utkvělo na systému obchodních cest, které od raného středověku spojovaly Pasov s českými zeměmi a po nichž proudila sůl ze Solnohradska na sever. Název „Zlatá stezka“ lze vykládat jako odkaz na bohaté zisky z kvetoucího obchodu na této cestě nebo snad i na její právní zabezpečení četnými panovnickými privilegii. Jiná teorie se pokouší odvodit název od početných rýžovišť zlata na řekách Blanici, Volyňce a Otavě (Kubů, Zavřel, 2007).

Systém Zlaté stezky se v průběhu staletí vyvíjel a ve své konečné podobě sestával ze tří hlavních větví, doplněných měnicemi se spojkami, zkratkami, odbočkami a živelně vznikajícími zakázanými cestami. Tři hlavní větve společně vycházely z Pasova a ještě na německém území se rozcházely různými směry do cílových měst v Čechách. Jednalo se o tyto cesty:

1. Dolní Zlatá stezka - nejstarší a nejvýznamnější větev, doložená od počátku 11. století. Spojovala Pasov s Prachaticemi přes Salzweg, Strasskirchen, Leoprechting, Kringell, Grossthannensteig, Vendelsberg, Aussernbrünst, Deching, Ernsting, Oberleinbach, Schiefwegpřip. Waldkirchen, Böhmzwiesel, Fürholz, Grainet, Leopoldsreut, Bischofsreut, České Žleby, Volary, Blažejovice, Albrechtovice a Libínské Sedlo.
2. Střední Zlatá stezka – doložená od počátku 14. století. Tato větev spojovala Pasov s Vimperkem přes Ernsting, Wotzmansreut, Reut, Winkelbrunn, Hinterschmiding, Herzogsreut, Philippsreut, Strážný, Žlíbky, Havranku, Horní Vltavici, Kubovu Huť, Arnoštku, Korkusovu Huť a Solnou Lhotu.
3. Horní Zlatá stezka – vznikla v polovině 14. století. Spojovala Pasov s Kašperskými Horami přes Salzgattern u Vendelsbergu, Röhrnbach, Harsdorf, Freyung, Kreuzberg, Mauth, Finsterau, Bučinu, Kvildu, Horskou Kvildu, Zhůří a Červenou nebo Kozí Hřbety.

Nejvýznamnějšími mezními body Zlaté stezky byly po celou dobu její existence Pasov a Prachatice, stará a duchovními vrchnostmi spravovaná města po obou stranách Šumavy. Za vrcholná období obchodu na této komunikaci lze považovat 13. a 14. století (založení nejvýznamnějších soumarských sídlišť

na hlavní prachatické větví – Waldkirchenu v Pasovsku a Volar v Čechách) a po přerušení husitskými válkami především 16. století. Následky třicetileté války a konkurence soli z Rakouska způsobily do počátku 18. století zánik provozu na Zlaté stezce a některé části rozvětveného komunikačního systému se potom začlenily do vznikající novověké silniční sítě. Staletým používáním vyhloubené úvozové cesty Zlaté stezky se dodnes na mnoha místech dochovaly a lze je nalézt především v lesnatých územích po obou stranách česko – německé hranice (Kubů, Zavřel, 2007).

Na pasovské Zlaté stezce se nepřepravovalo jen obchodní zboží. Oběma směry proudily také myšlenky, zkušenosti a kulturní statky a ve válečných dobách tudy táhla vojska. Po stezce přicházeli rovněž kolonisté a s nimi život do liduprázdných pohraničních šumavských hvozdů. Zlatá stezka patřila ve vrcholné době středověkých obchodních cest od 13. století do 16. století k nejvýznamnějším spojnícím jižního Německa a stala se nejdůležitější tepnou vztahů této části tehdejší Říše s českými zeměmi (Kubů, Zavřel, 2007).

4.6 Hodnocené vybrané lokality

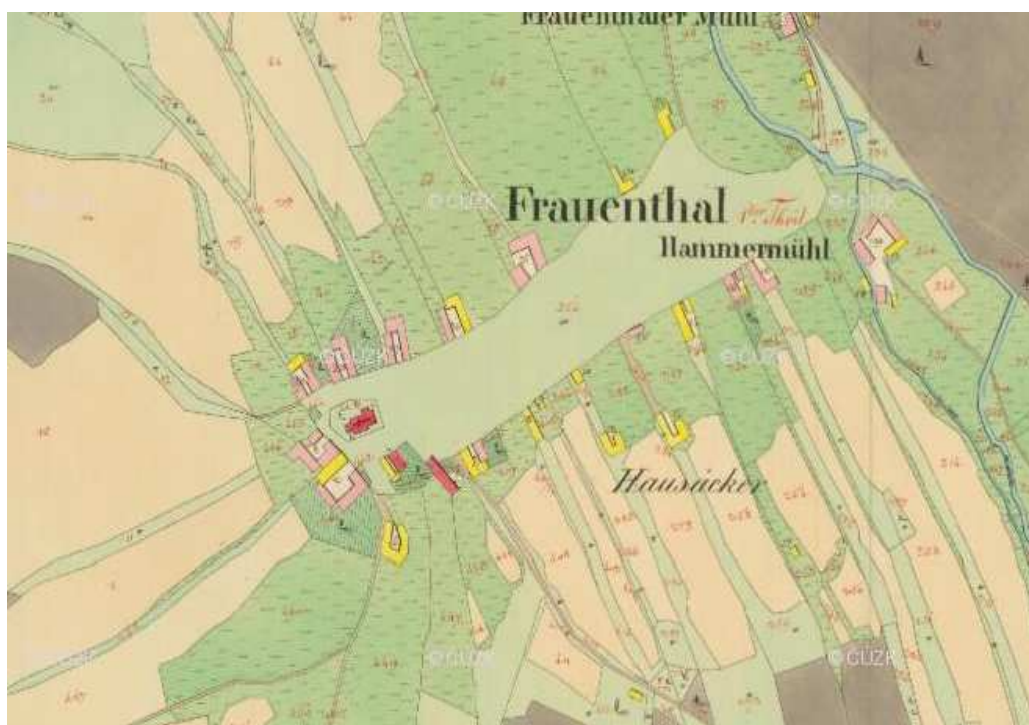
Pro tuto práci byly vybrány v okolí Prachatic tyto obce: Frantoly, Jelemek, Kralovice, Lažišťka, Nebahovy a Zdenice.

4.6.1 Frantoly

S výzkumem dějin středověkého osídlení je významně spjat jazykovědný obor toponomastika, který se zabývá vznikem, tvořením a rozšířením místních a pomístních jmen. Profous et al. (1947 - 1960) uvádí, že nejstarší tvar místního jména „Frantoly“ byl Freudental. V jeho prvním členu bylo stříh. vrůde, vreude, radost potěšení a druhém členu tal údolí. Zakladatelé vsi dali do vínku jméno přací, aby v tomto údolí vládla vždy radost. Ve jméně byla druhá slabika –denepřízvučná, takže se oslabovala v pouhé –n-. Tak vznikl po obvyklých změnách samohláskových dial. tvar Frantol. Ve spisech byl však první člen uměle opravován na Frei(e)n- i na Frauen-.

Dále Profous et. al. (1947 - 1960) popisuje Frantoly nebo také Frauenthal (lidově Frantoi) jako ves nad potokem 6,5 km jihovýchodně od Prachatic a k jménu obce uvádí: „1315 Nova plantatio Wreudenthal, Pangerl, Urkundenbuch des Stiftes Hofenfurt. 61; 1317 ad villam Freudental, RB III, 146; 1317 Freudtal, Hub. 65; 1390 Freydenal, BUB. 290; 1395 ad E. in Frauntal adpresent. abbatis monii S. Corone,

LC. V, 222; 1400 ad E in Freyental ad present. abbatis S. Corone, LC. VI, 39; 1411 pleb. in Vreidental, CUb. 360; o Freintal, Sedl. z Reg. úroč. A krumlk.; 1464 Frantol, AČ. 21/348; 1483 Frantole, Gub. 621; 1562 Frantal, AČ 22/197; 1600 ves Frantol.,mleyn Perku pode vsí Frantoly, AMV. – U. kruml. 92 a 187; 1612 rychtářství ffratnolske, ves ffrantol, DZ 94 M 20; 1654 Frantal, BR. 2/152; 1720 a 1789 Freyenthal, Müller a Shaller XIII, 198; 1841 Hft Krumau: Frauenthal,eig. Freyenthal, Sommer IX, 257; úř. 1854 Frauenthal, 1886 Frantoly, Frauenthal“ (Profous et al. 1947 -1960).

Obrázek 3: Frantoly Stabilní katastr 1826 (Archivní mapy, 2015)

Obrázek 4: Frantoly letecký snímek 50. léta (CENIA, 2015)

Obrázek 5: Frantoly letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

4.6.2 Jelemek

Jelemek (lid. ten Jelemek, v Jelemku, do Jelemka), ves 4 km jv. od Prachatic. Původní tvar byl Jilmek (Profous et al. 1947 -1960).

Obrázek 6: Jelemek Stabilní katastr 1837 (Archivní mapy, 2015)

Obrázek 7: Jelemek letecký snímek - 50. léta (CENIA, 2015)

Obrázek 8: Jelemek letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

4.6.3 Kralovice

Kralovice (lid. v Kralovicích, do Kralovic), ves u lesů 6,5 km od Prachatic (Profous et al. 1947 -1960).

Obrázek 9: Kralovice Stablní katastr 1837 (Archivní mapy, 2015)

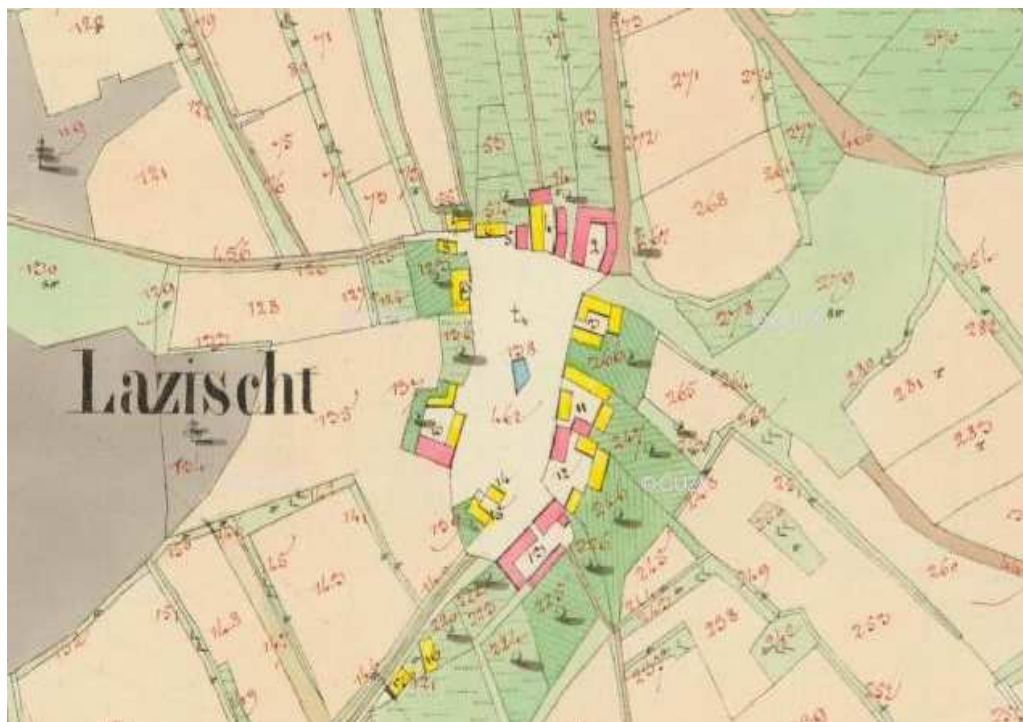

Obrázek 10: Kralovice letecký snímek - 50. léta (CENIA, 2015)

Obrázek 11: Kralovice letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

4.6.4 Lažišťka

Obrázek 12: Lažišťka Stablní katastr 1837 (Archivní mapy, 2015)

Obrázek 13: Lažišťka letecký snímek - 50. léta (CENIA, 2015)

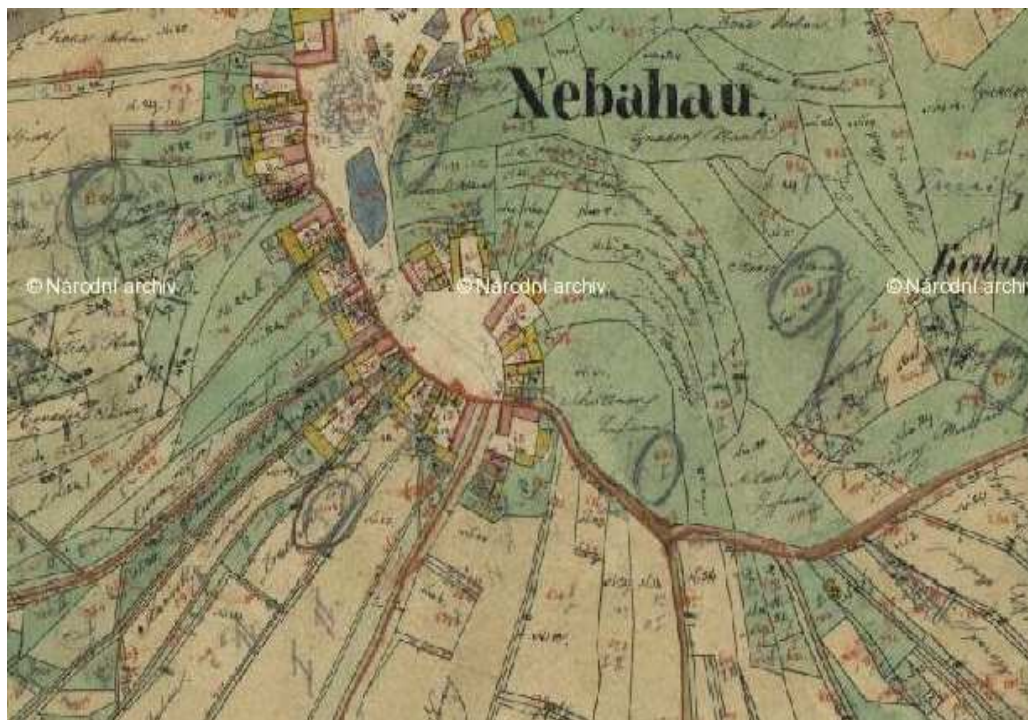

Obrázek 14: Lažišťka letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

4.6.5 Nebahovy

Nebahovy (lid. ty Nebahova, v Nebahovech, do Nebahov, nebahovskej), ves 4 km vých. od Prachatic. Nejstarší tvar Nebahov vznikl dial. z Neblahov. V jz. Čechách přecházejí místní jména často do plurálu. Nebahovy - např. Klatovy (Profous et al. 1947 -1960).

Obrázek 15: Nebahovy Stabilní katastr 1837 (Archivní mapy, 2015)

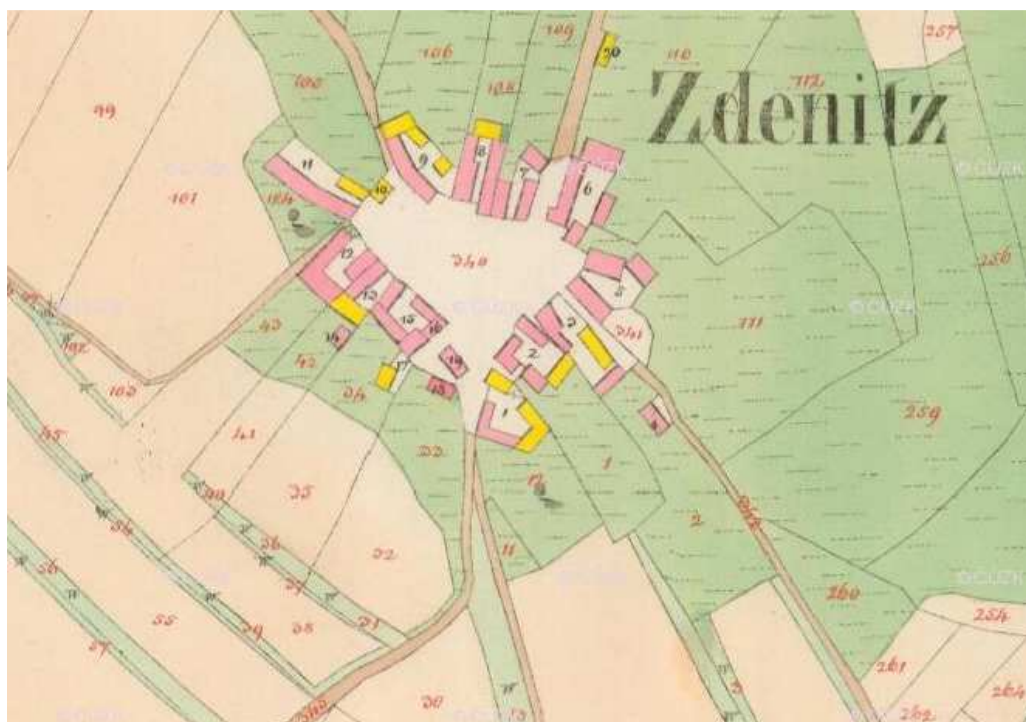
Obrázek 16: Nebahovy letecký snímek - 50. léta (CENIA, 2015)

Obrázek 17: Nebahovy letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

4.6.6 Zdenice

U jména Zdenice uvádí Antonín Profous (1947 - 1960) ves 2 km východně od Prachatic: „Zdenice - ves lidí Zdenových, (1346 Zden, Kapras Bydž. 28/76; 1379, Zdyen, DRC. 334). Srov. pol MJ. Zdzienice, Slow. XIV, 554. Jm Zden je zkrácená lichotná obměna některého složeného jm. s 1. členem Zde- (Zdeslav, Zdemila p.), např.: 1318 Sdenco de Kacziczie, Tab. vet. 57/286; 1333 Sdeslaus cum Jostone filio suo de Kacziczie, RB. III 782.“

Obrázek 18: Zdenice Stabilní katastr 1837 (Archivní mapy, 2015)

Obrázek 19: Zdenice letecký snímek - 50. léta (CENIA, 2015)

Obrázek 20: Zdenice letecký snímek z roku 2013 (CENIA, 2015)

5 METODIKA PRÁCE

5.1 Sociologický průzkum

Cílem tohoto sociologického výzkumu bylo získat údaje o tom, jak různí respondenti vnímají a posuzují vybrané krajinné prvky v určité oblasti. Tato práce byla zaměřena na hodnocení krajiny (krajinných prvků) Šumavského podhůří ve správním území obce Prachatice, kde se vzácně dochovaly pozůstatky dřívějšího zemědělského hospodaření zvané plužiny. Úkolem výzkumu bylo zjistit, které prvky jsou v krajině preferovány nebo naopak působí rušivě, a dále zda se nacházejí odlišnosti ve vnímání respondentů různých kategorií v závislosti na pohlaví, věku, bydlišti a vzdělání. Zjištěné informace porovnat a vyhodnotit.

Byl vytvořen jednoduchý dotazník obsahující deset dvojic fotografií, které byly pečlivě vybrány a sestaveny. Respondent měl za úkol zvolit vždy jen jeden snímek z dvojice fotografií, který preferoval.

Dotazník nebyl rozeslán elektronicky. Respondenti byli přímo osobně osloveni jednak v okrese Prachatice ve výše uvedené lokalitě, kde byly pořízeny fotografie, dále v krajském městě Jihočeského kraje v Českých Budějovicích a v celém Plzeňském kraji. Oslovení respondenti nakonec pocházeli prakticky z celé České republiky a okres Prachatice znali (v minulosti jej navštívili). Po vyplnění anonymního dotazníku, pokud respondent měl zájem, poskytl rozhovor, ve kterém uvedl, proč preferoval určitý snímek, která krajina se mu líbí, případně své pocity z krajiny prezentované na fotografiích.

5.2 Sestavení dotazníku

V rámci výzkumu byl sestaven stručný přehledný anonymní dotazník. Respondent nemusel nic vypisovat, pouze označoval v dotazníku již uvedené kategorie. Dotazník byl záměrně uspořádán tak, aby nezabral mnoho času (cca 7 minut) a neodradil oslovené respondenty svou složitostí.

Nejprve dotazovaný uvedl pohlaví (žena, muž), věkovou kategorii (0 – 18, 19 – 40, 41 – 100), trvalé bydliště (město do 20 tisíc obyvatel, město do 100 tisíc obyvatel, město nad 100 tisíc obyvatel, vesnice), nejvyšší dosažené vzdělání (základní, střední, vysokoškolské), zaměstnání případně vzdělání v krajinářské oblasti.

V poslední části dotazníku měl respondent hodnotit deset dvojic fotografií (č. 1 – 10) a z každé dvojice vybrat dle své osobní (subjektivní) preference pouze

jeden snímek, který se mu nejvíce líbil (A nebo B). Fotografie k dotazníku byly umístěny zvlášť ve fotografickém albu (velikost snímku 15 x 10 cm). Snímky v albu byly uspořádány tak, aby respondent vždy viděl a hodnotil pouze jednu dvojici obrázků a nebyl ovlivňován ostatními snímky. Vzor dotazníku je uveden níže (viz obrázek č. 21).

DOTAZNÍK PRŮZKUMU

I. Pohlaví:

- 1) Žena
- 2) Muž

II. Věková kategorie:

- 1) 0 – 18
- 2) 19 - 40
- 3) 41 – 100

III. Trvalé bydliště:

1) Město do 20 tis. obyvatel	2) Město do 100 tis. obyvatel
3) Město nad 100 tis. obyvatel	4) Vesnice

IV. Nejvyšší dosažené vzdělání:

- 1) Základní
- 2) Středoškolské
- 3) Vysokoškolské

V. Zaměstnání/vzdělání v krajinářské oblasti:

- 1) Ano
- 2) Ne

VI. Preference snímků:

(upřednostňujete z dvojice fotografií snímek A nebo B – doplňte do kolonky křížek)

Dvojice snímků č.	A	B
č. 1		
č. 2		
č. 3		
č. 4		
č. 5		
č. 6		
č. 7		
č. 8		
č. 9		
č. 10		

Obrázek 21: Dotazník poskytnutý respondentům

5.3 Pořízení fotografií

Nejdůležitější částí dotazníku byly fotografie pořízené v předhůří Šumavy v okrese Prachatice, na venkově v zemědělské oblasti, kde se dochovaly plužiny. V období od června do srpna 2014 bylo za konstantních světelných a povětrnostních podmínek pořízeno cca 200 fotografií, které zobrazovaly odlišné krajinné prvky. Šlo o zachycení různých pohledů krajiny s vybranými antropogenními prvky. Jednalo se o různé typy cest, sloupy el. vedení, el. ohradníky, staré nebo nové vesnické objekty. Případně i o rozdílné způsoby hospodaření v plužinách (louka, pastvina, orná půda). Fotografie měly působit přirozeně, nesměly být citově zabarvené, aby neovlivňovaly respondenta v rozhodování, proto byly pořízeny v plné vegetační době v letních měsících (mimo období, kdy stromy kvetou na jaře nebo se jim zabarvuje listí, tj. na podzim).

Z celého množství vyhotovených snímků bylo vybráno 20 fotografií, které byly sestaveny do 10 dvojic. Dvojice fotografií byly kombinovány (uspořádány) tak, aby se oba snímky ve dvojici co nejvíce podobaly a rozdíl mezi nimi spočíval pouze v jednom daném prvku např. cesta nebo el. ohradník. Dvojice fotografií byly očíslovány od čísla 1 až 10. Snímky ve dvojici neobsahovaly žádný komentář, pouze byly označeny písmeny A, B. Respondent z každé dvojice vybíral pouze jeden snímek, který se mu líbil.

Následující kapitola obsahuje dvojice snímků vybraných pro dotazník i s jejich popisem.

5.4 Vybrané dvojice fotografií

Dvojice snímků č. 1

Snímek A
Lán plužiny s mezními pásy.

Snímek B
Lán plužiny s ohradníkem po levé straně a sloupem el. vedením uprostřed.

Dvojice snímků č. 2

Snímek A
Lán plužiny s mezními pásy bez ohradníku.

Snímek B
Lán plužiny s el.ohradníkem po levé straně.

Dvojice snímků č. 3

Snímek A
Lán plužiny – orná půda – před sklizní.

Snímek B
Lán plužiny – trvalý travní porost – pastvina.

Dvojice snímků č. 4

Snímek A
Lán plůžiny – trvalý travní porost – louka

Snímek B
Lán plůžiny – orná půda – před sklizní.

Dvojice snímků č. 5

Snímek A
Cesta vedoucí příčně mezním pásem plůžiny.

Snímek B
Zarůstající cesta v mezním pásu plůžiny.

Dvojice snímků č. 6

Snímek A
Cesta u okraje mezního pásu plůžiny.

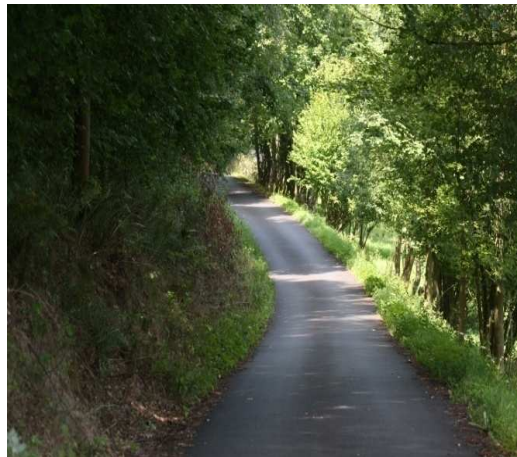

Snímek B
Asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plůžiny.

Dvojice snímků č. 7

Snímek A
Zarůstající cesta v mezním pásu plužiny.

Snímek B
Asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny.

Dvojice snímků č. 8

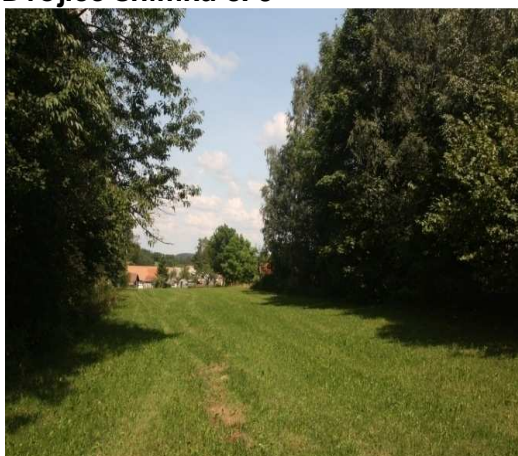

Snímek A
Pohled na krajinu v pozadí vesnice s plužinami.

Snímek B
Pohled na krajinu bez plužin. Šumavské Podhůří.

Dvojice snímků č. 9

Snímek A
Lán plužiny navazující na původní vesnici.

Snímek B
Výhled na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice.

Dvojice snímků č. 10

Snímek A
Lán plužiny navazující na původní vesnici.

Snímek B
Lán plužiny navazující na novou vesnickou zástavbu.

6 VÝSLEDKY PRŮZKUMU

6.1 Přehled údajů o respondentech z vyplněných dotazníků

Dotazník vyplnilo celkem 140 respondentů, z toho 66 žen a 74 mužů. Z okresu Prachatice pocházelo 51 dotazovaných, 89 respondentů uvedlo jiné trvalé bydliště. Celkový počet oslovených respondentů a jejich kategorizace je uvedena v tabulce č. 1.

20 respondentů spadalo do věkové kategorie 0 – 18, 46 respondentů patřilo do věkové kategorie 19 – 40, 74 respondentů spadalo do věkové kategorie 41 – 100, což byla nejpočetnější skupina.

43 respondentů pocházelo z vesnice, 54 pocházelo z města do 20 tisíc obyvatel, což odpovídá menšímu, zpravidla okresnímu městu, 5 respondentů bydlelo ve městě do 100 tisíc obyvatel a 38 mělo bydliště ve městě nad 100 tisíc obyvatel, v tomto případě se jednalo většinou o obyvatele krajského města nebo hlavního města (Plzeň, České Budějovice a Praha).

25 respondentů mělo základní vzdělání (zpravidla se jednalo o studenty středních škol nebo gymnázia), 68 dosáhlo středního vzdělání a 47 respondentů patřilo mezi absolventy vysoké školy. Vzdělání v krajinářské oblasti uvedlo do dotazníku pouze 11 respondentů, většina dotazovaných, tj. 129 uvedlo, že nemají vzdělání v krajinářské oblasti.

Trvalé bydliště respondenta	Počet respondentů	Ženy	Muži	Věk 0-18	Věk 19-40	Věk 41-100	Město do 20 tisíc	Město do 100 tisíc	Město nad 100 tisíc	Vesnice	Základní vzdělání	Střední vzdělání	Vysokoškolské vzdělání	Krajinářské vzdělání	Bez krajinářského vzdělání
Prachatice	51	28	23	8	14	29	29			22	11	24	16	3	48
Ostatní	89	38	51	12	32	45	25	5	38	21	14	44	31	8	81
Celkem	140	66	74	20	46	74	54	5	38	43	25	68	47	11	129

Tabulka 1: Celkový přehled počtu oslovených respondentů

6.2 Zpracování sebraných dat

Veškerá data získaná ze 140 vyplněných dotazníků byla utříděna a zpracována do tabulky, která je přílohou diplomové práce (viz příloha č. 1). Tabulka v příloze č. 1 obsahuje souhrnné údaje a hodnocení ze všech vyplněných dotazníků. Vyhodnocení údajů z dotazníků bylo provedeno popisnou statistickou metodou, která byla použita u obdobných výzkumů (Sklenička, Molnárová, 2010).

6.3 Vyhodnocení preferencí jednotlivých snímků

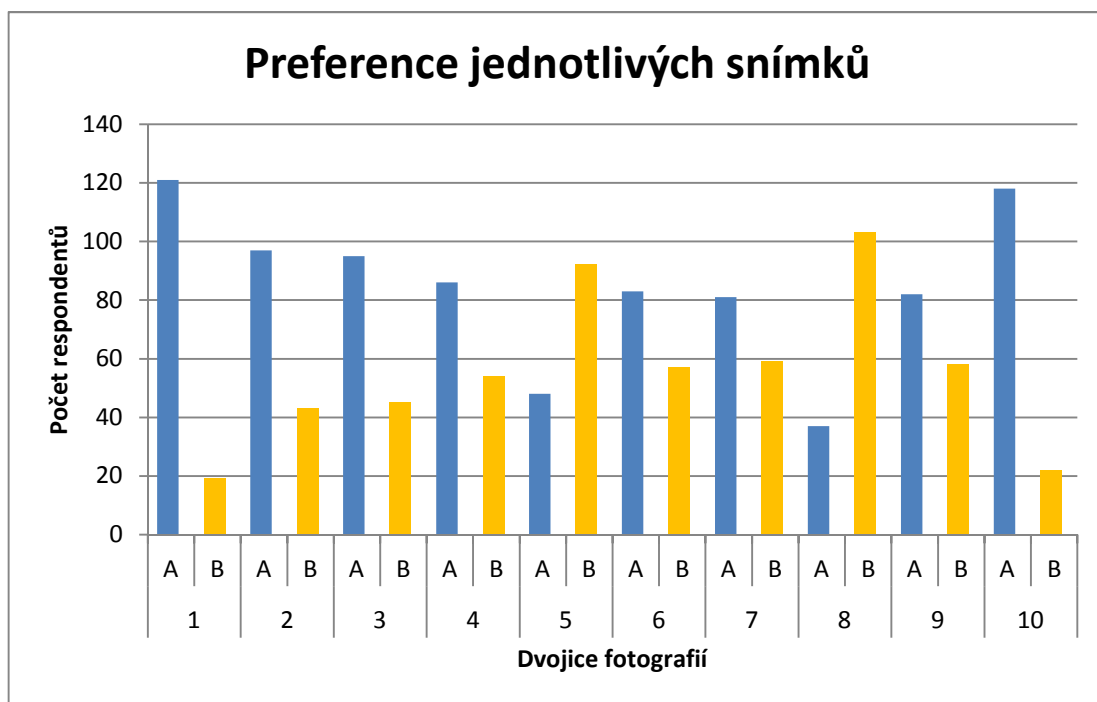
Komplexní souhrnný přehled získaných dat je uveden v níže uvedené tabulce č. 2, kde jsou vyčíslené absolutní a relativní (%) hodnoty preferencí jednotlivých snímků. Údaje z tabulky č. 2 jsou znázorněny v grafu obr. č. 2.

Dvojice snímků číslo	Varianta		Varianta	
	A		B	
	absolutní	relativní	absolutní	relativní
1	121	86%	19	14%
2	97	69%	43	31%
3	95	68%	45	32%
4	86	61%	54	39%
5	48	34%	92	66%
6	83	59%	57	41%
7	81	58%	59	42%
8	37	26%	103	74%
9	82	59%	58	41%
10	118	84%	22	16%

Tabulka 2: Preference jednotlivých snímků

U dvojice fotografií č. 1 hodnotili respondenti snímky s pohledem na pluzinový lán bez el. sloupu a s el. sloupem. Pro krajinu bez el. sloupu se vyjádřila většina dotazovaných tj. 86% respondentů. U dvojice č. 2 byl hodnocen pohled na pluzinový lán bez el. ohradníku a s el. ohradníkem. Pro snímek bez el. ohradníku se opět vyjádřila většina dotazovaných v tomto případě 69%. Dvojice č. 3 obsahovala pohled na pluzinový lán s dozrávajícím obilím a pohled na pastvinu. Většina respondentů 68% preferovalo pohled na pluzinový lán s obilím. Dvojice fotografií č. 4 znázorňovala pohled na pluzinový lán sečený (louku) a pluzinový lán s obilím. V tomto případě 61% respondentů upřednostnilo pohled na sečený

plužinový lán (louku) a menší počet respondentů 39% se vyjádřilo pro lán s dozrávajícím obilím. U dvojice č. 5 byly hodnoceny dva typy přírodních cest. Cesta protínající příčně mezní pás plužiny a stará zarůstající cesta vedoucí plužinovým pásem, pro kterou se vyjádřila většina dotazovaných 66%. U dvojice č. 6 byla více preferována přírodní cesta u okraje mezního pásu plužiny, kterou preferovalo 59% respondentů, zatímco pro asfaltovou silnici vedoucí plužinovým pásem se vyjádřilo 41%. U dvojice č. 7 byla více preferována stará zarůstající cesta vedoucí plužinovým pásem - 58% respondentů. Pro asfaltovou silnici vedoucí plužinovým pásem se v tomto případě vyjádřilo 42% dotazovaných. U dvojice č. 8 se většina respondentů vyjádřila pro výhled na krajinu bez plužin (Šumavské Podhůří) 74%. Výhled na krajinu s vesnicí a plužinami preferovalo 26%. U dvojice fotografií č. 9 byl preferován pohled na lán plužiny navazující na původní vesnici 59%. Výhled na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice, si vybralo 41% respondentů. U dvojice č. 10 se většina respondentů v preferenci vyjádřila pro výhled na lán plužiny navazující na původní vesnici - 84% respondentů. Pro pohled na novou vesnickou zástavbu se vyjádřilo 16% respondentů.

Obrázek 22: Graf - preference jednotlivých snímků

Na uvedeném sloupcovém grafu lze názorně pozorovat výsledné preference pro jednotlivé snímky.

6.4 Vyhodnocení jednotlivých dvojic snímků

U jednotlivých dvojic fotografií (č. 1 – 10) lze pozorovat výraznou preferenci vždy pouze pro jeden snímek prezentující určitý prvek v krajině, což dokazují výsledky uvedené výše, v kapitole 6.3 viz tabulka č. 2 a obr. č. 22 s grafem, kde jsou znázorněny preference jednotlivých snímků.

6.4.1 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 1

Dvojice snímků č. 1

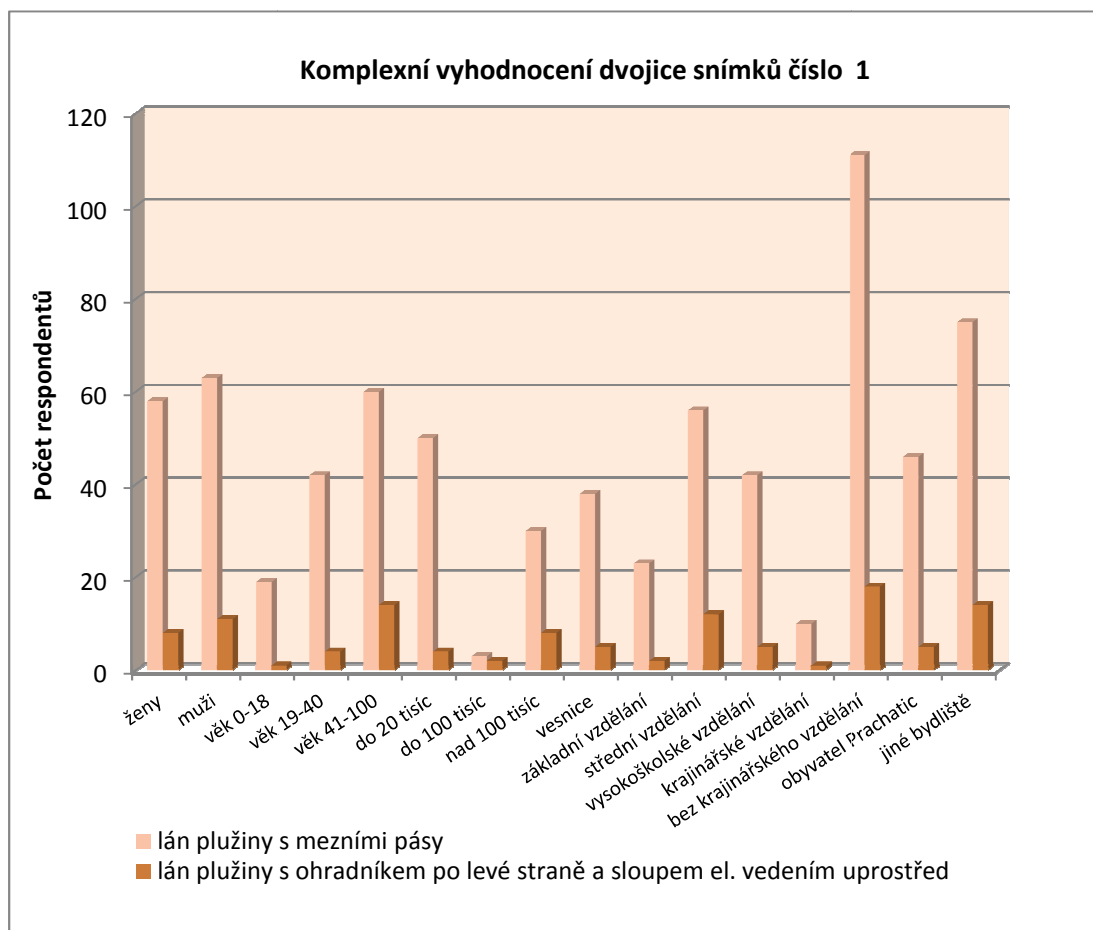

Snímek A
Lán plůžiny s mezními pásy.

Snímek B
Lán plůžiny s ohradníkem po levé straně a sloupem el. vedením uprostřed.

Obrázek 23: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 1

U dvojice fotografií č. 1 byl celkový poměr hodnocení A 86% : B 14%. Z toho vyplývá, že výrazně byl preferován snímek A (lán plužiny bez el. ohradníku), pro který se vyjádřilo 121 respondentů (86%). Pro snímek B (lán plužiny s ohradníkem po levé straně a sloupem el. vedení uprostřed lánu) se vyjádřilo 19 respondentů (14%). Respondenti, kteří zvolili variantu A výhled na plužinový lán bez el. vedení a el. ohradníku shodně uváděli, že tyto prvky působí v krajině rušivě a cizorodě.

Zbýlých 19 respondentů, kteří zvolili variantu B, uvedlo, že el. vedení v krajině berou jako samozřejmost a nezbytnost, a tudíž jej nevnímají jako rušivý prvek. U těchto respondentů se projevila spíše praktická stránka. Zajímavé je, že na nezbytnost přívodu el. energie do dané lokality upozorňovali většinou respondenti z věkové kategorie 41 – 100 let.

6.4.2 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 2

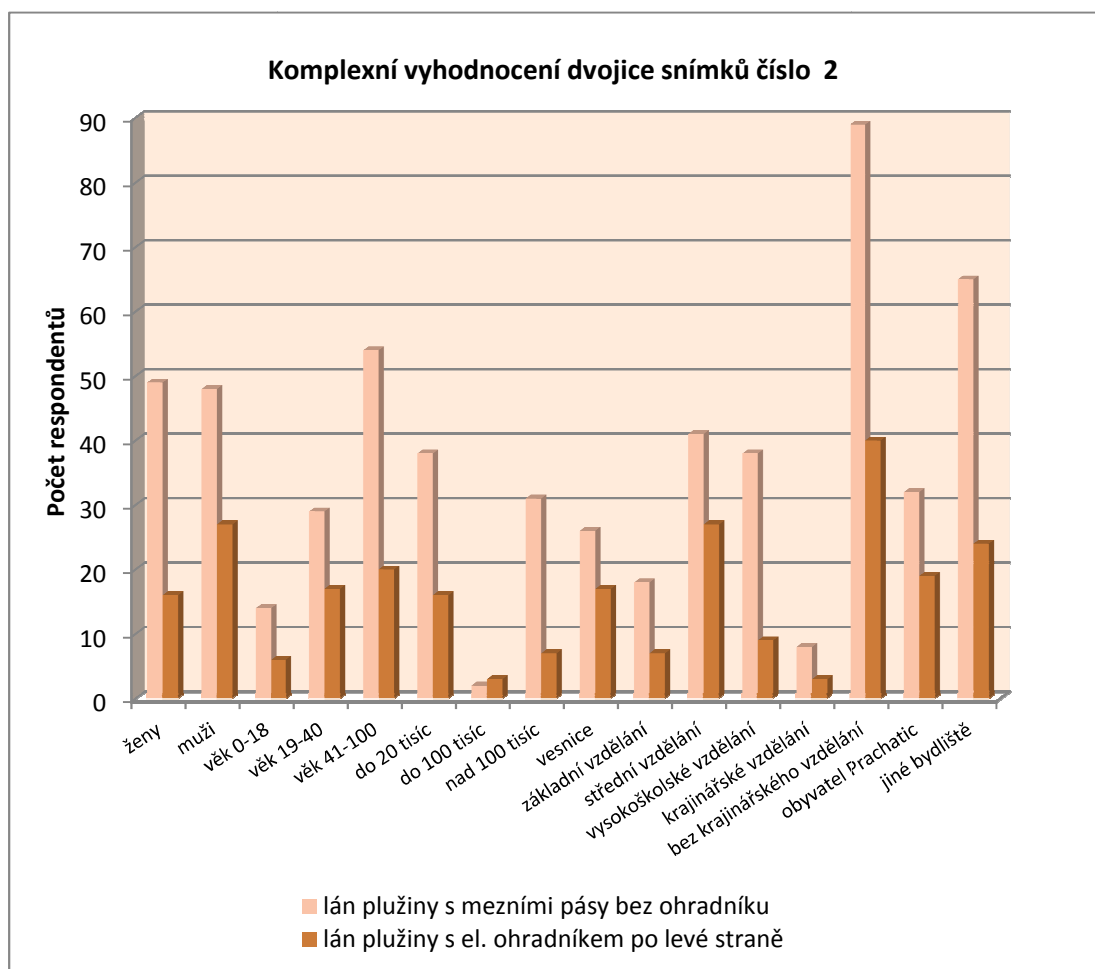
Dvojice snímků č. 2

Snímek A
Lán plužiny s mezními pásy bez ohradníku.

Snímek B
Lán plužiny s el. ohradníkem po levé straně.

Obrázek 24: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 2

U hodnocení dvojice č. 2 vyšel výsledný poměr A 69% : B 31%. Pro snímek A (lán plužiny s mezními pásy bez ohradníku) se vyjádřilo 97 respondentů (69%) a snímek B (lán plužiny s el. ohradníkem po levé straně) preferovalo méně respondentů, v tomto případě 43 respondentů (31%).

Z hodnocení je patrné, že přenosný el. ohradník nepůsobil na respondenty natolik rušivě jako například sloupy el. vedení u první dvojice fotografií. Dotazovaní rovněž uváděli, že ohradník je umístěn pouze dočasně a dá se snadno odstranit, není to stavba trvalá.

6.4.3 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 3

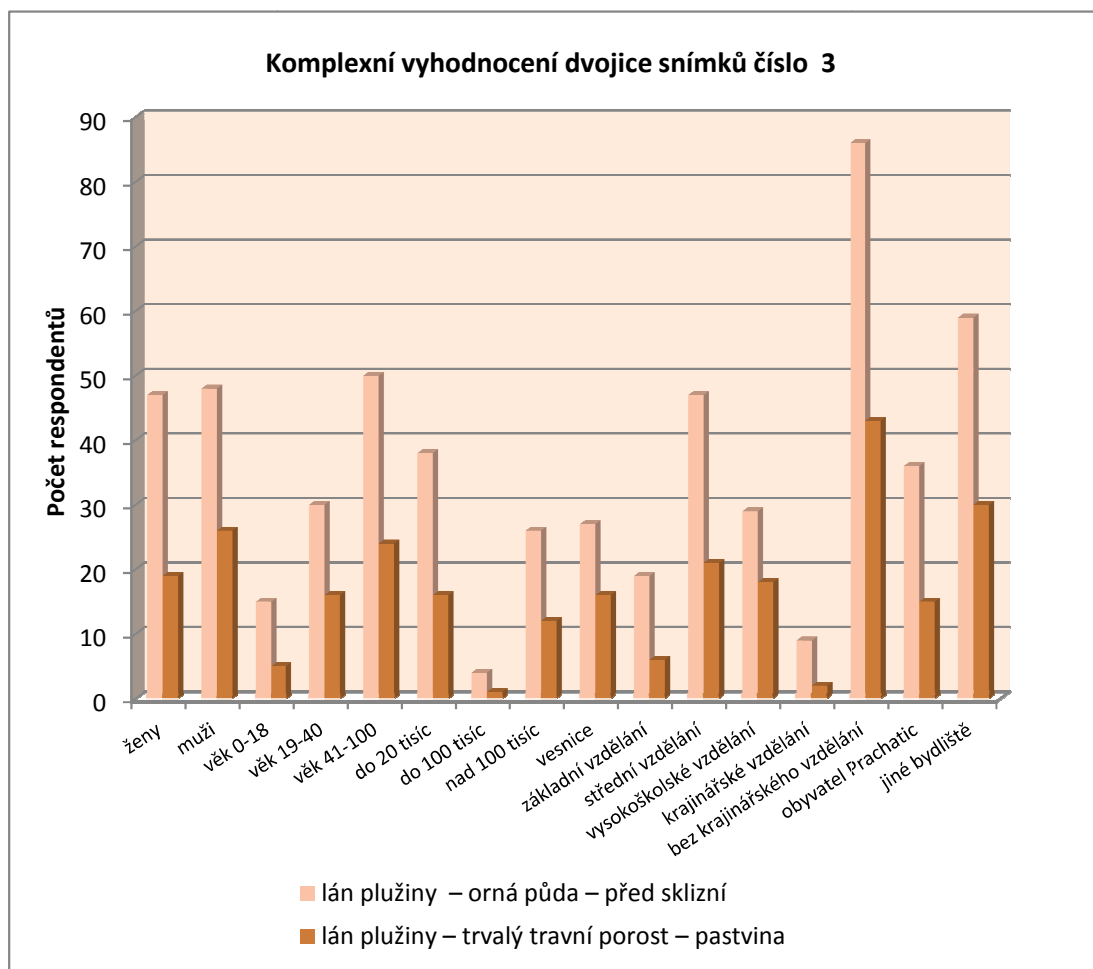
Dvojice snímků č. 3

Snímek A
Lán plužiny – orná půda – před sklizní.

Snímek B
Lán plužiny – trvalý travní porost – pastvina.

Obrázek 25: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 3

Při hodnocení dvojice č. 3 vyšel výsledný poměr A 68% : B 32%. U této dvojice fotografií byl více preferován snímek varianta A (lán plůžiny – orná půda-před sklizní – dozrávající obilí), kterému dalo přednost 95 respondentů (68%). Pro snímek B (lán plůžiny s trvalým travním porostem – pastvina) se vyjádřilo 45 respondentů (32%).

Při hodnocení této dvojice fotografií se spíše projevila emoční stránka respondentů, protože všichni, kteří hodnotili kladně snímek A plůžinu s dozrávajícím obilím, uváděli, že na ně obraz dozrávajícího obilí působí velice příjemně a pozitivně.

6.4.4 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 4

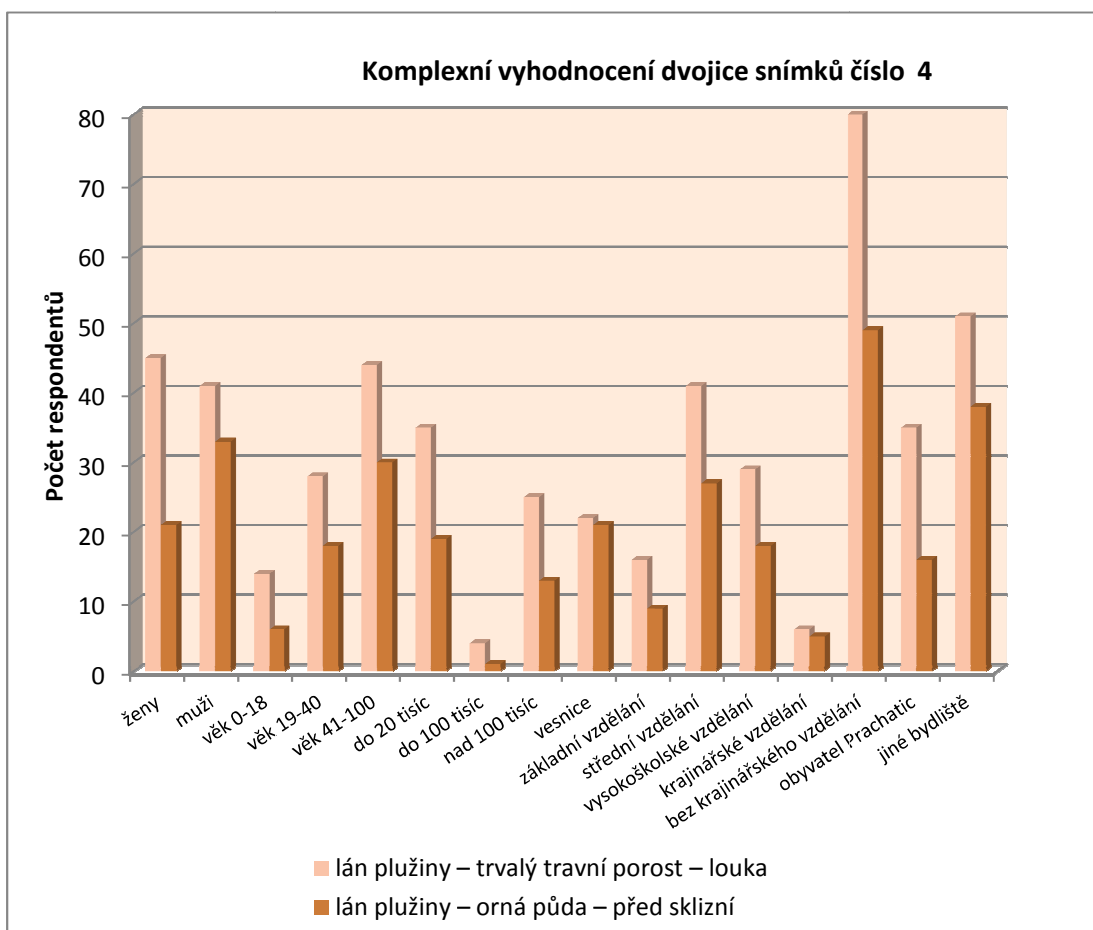
Dvojice snímků č. 4

Snímek A
Lán plužiny – trvalý travní porost – louka.

Snímek B
Lán plužiny – orná půda – před sklizní.

Obrázek 26: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 4

Celkový poměr hodnocení dvojice č. 4 byl A 61% : B 39%. V tomto případě byl preferován více snímek A (lán plužiny - trvalý travní porost sečený – louka)

- 86 respondentů (61%). Preference snímku B (lán plužiny – orná půda před sklizní – dozrávající obilí) byl preferován v tomto případě respondenty méně
- 54 respondentů (39%).

Tato dvojice fotografií byla záměrně sestavena tak, že plužinový lán s obilím byl zařazen do varianty B (na rozdíl od předchozí dvojice, kde byl lán s obilím zařazen u snímku A).

Většina respondentů, kteří zvolili u předcházející třetí dvojice fotografií lán s obilím, u této čtvrté dvojice naopak zvolili lán s trvalým travním porostem (louku). Při rozhovoru respondenti uváděli, že nepreferují žádný specifický způsob zemědělského obhospodařování plužinového lánu. Rozdíl mezi „lánem s pastvinou“ (viz třetí dvojice) a „sečeným lánem“ (viz čtvrtá dvojice) postřehlo minimum respondentů. Odlišnost mezi loukou a pastvinou zaznamenali pouze respondenti z věkové kategorie 41 - 100, kteří většinou pocházeli z vesnice nebo měli zkušenost s hospodařením na vesnici a zemědělstvím.

6.4.5 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 5

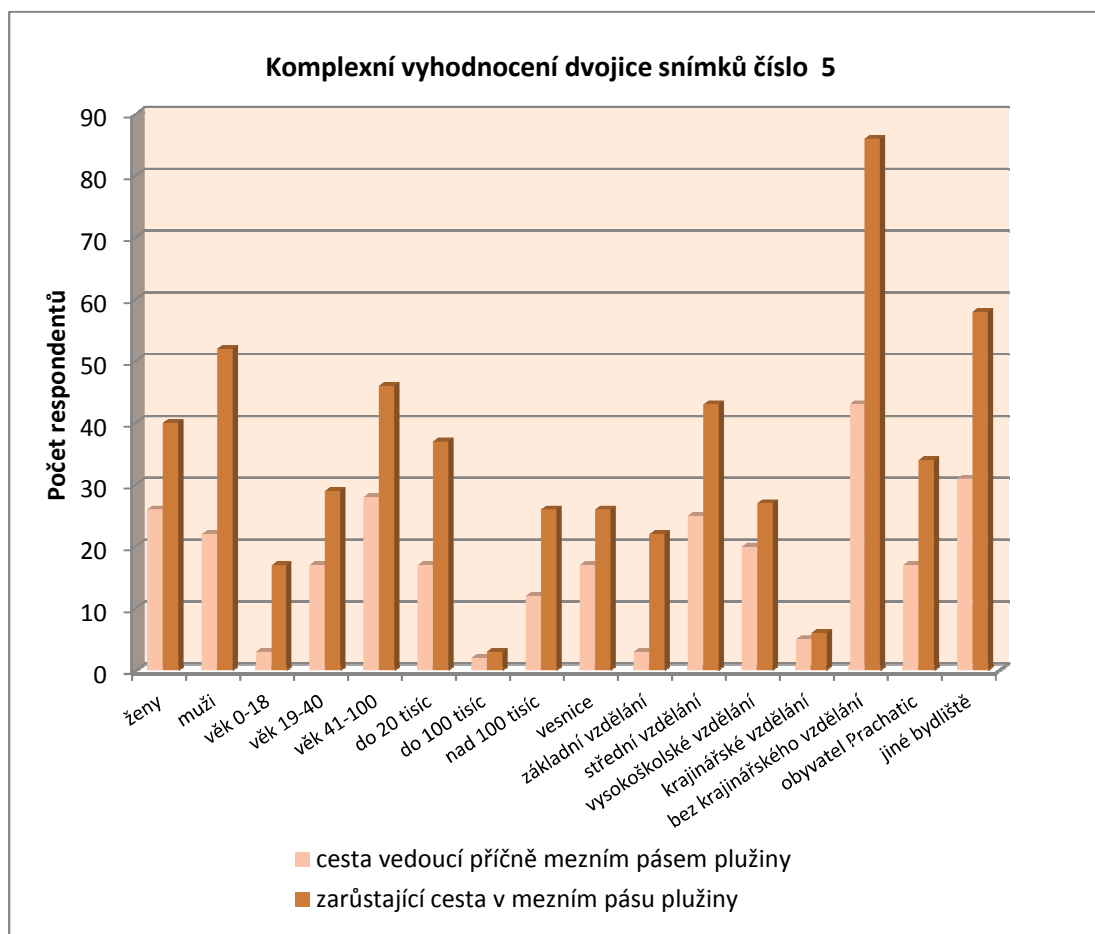
Dvojice snímků č. 5

Snímek A
Cesta vedoucí příčně mezním pásem plužiny. Vyježděná cesta spojující jednotlivé lány u obce Jelemek.

Snímek B
Zarůstající cesta v mezním pásu plužiny.

Obrázek 27: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 5

Celkový poměr hodnocení u páté dvojice byl A 34% : B 66%. U páté dvojice fotografií byl preferován více snímek varianta B (zarůstající cesta v mezním pásu plůžiny), který se líbil celkem 92 respondentům (66%). Snímek A (cesta vedoucí příčně mezním pásem plůžiny) byla preferována 48 respondenty (34%).

Většina respondentů preferovala starou pomalu zarůstající cestu vedoucí mezním pásem plůžiny.

6.4.6 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 6

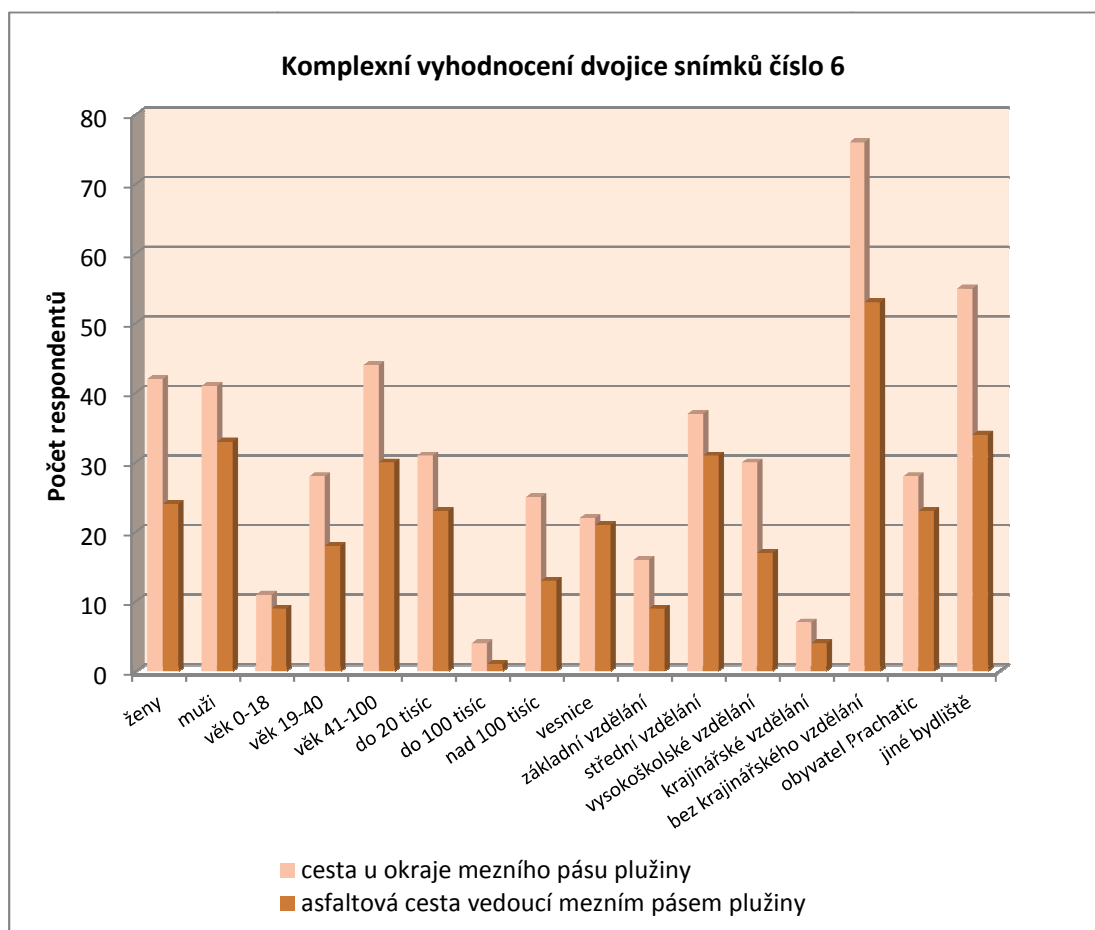
Dvojice snímků č. 6

Snímek A
Cesta u okraje mezního pásu plužiny.

Snímek B
Asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny.

Obrázek 28: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 6

Celkový poměr hodnocení u dvojice č. 6 vyšel A 59% : B 41%. V této dvojici fotografií byl více preferován snímek varianty A (cesta u okraje mezního pásu) - tento snímek si vybralo 83 respondentů (59%). Snímek varianty B (asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny) si vybralo 57 respondentů (41%).

Z hodnocení je patrné, že více lidí upřednostňovalo pohled na přirozeně vyježděnou cestu v lánu plužiny před zpevněnou vyasfaltovanou cestou. Hodnocení je velice podobné s hodnocením dvojice č. 7, kde je rovněž kladněji posuzována přirozená cesta v krajině před asfaltovou silnicí (viz kapitola 6.4.7).

6.4.7 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 7

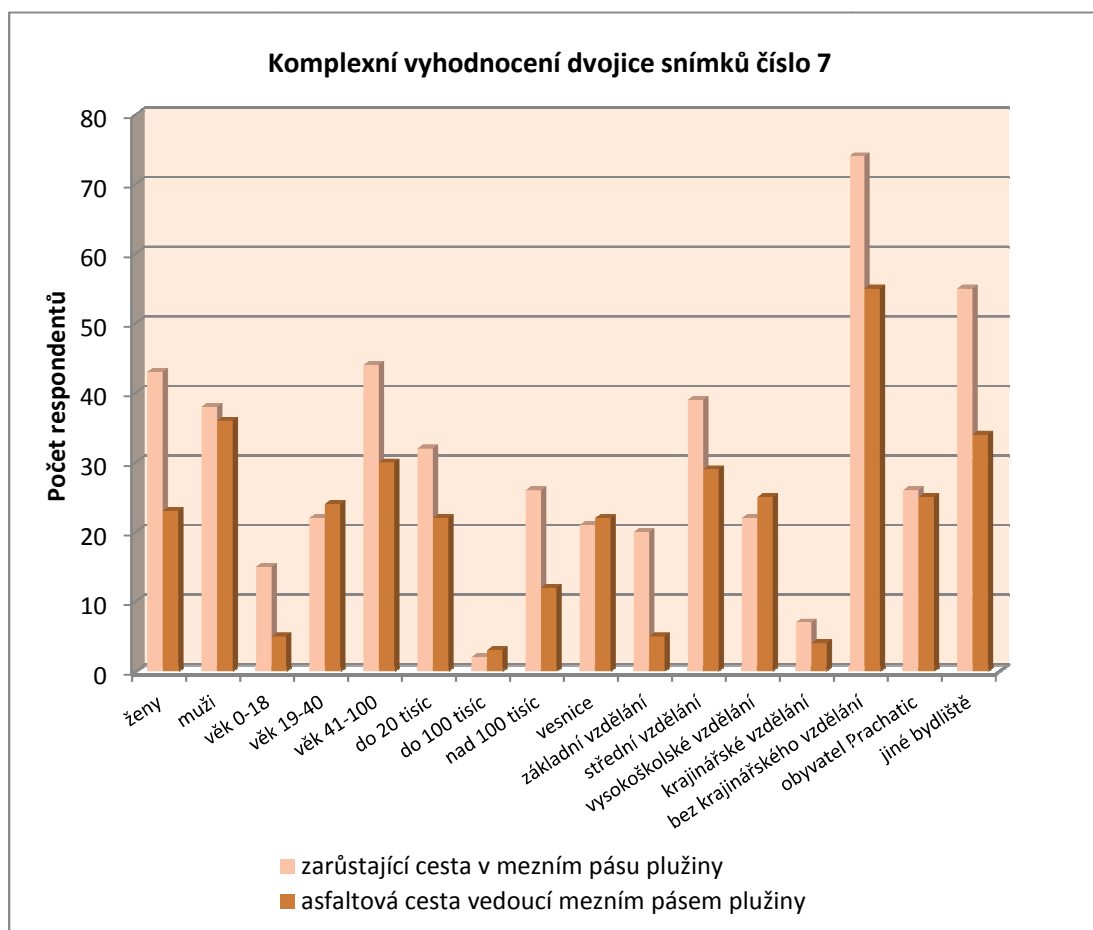
Dvojice snímků č. 7

Snímek A
Zarůstající cesta v mezním pásu plužiny.

Snímek B
Asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny.

Obrázek 29: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 7

Celkový poměr hodnocení u dvojice č. 7 vyšel A 58% : B 42%. U sedmé dvojice fotografií byl preferován více snímek varianta A (zarůstající cesta v mezním pásu plužiny) – 81 respondentů (58%). Preference snímku B (asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny byla preferována 59 respondenty (42%).

Jak již bylo výše zmíněno, více respondentů upřednostňuje v krajině pohled na starou zarůstající cestu před novou vyasfaltovanou silnicí (viz kapitola 6.4.6).

6.4.8 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 8

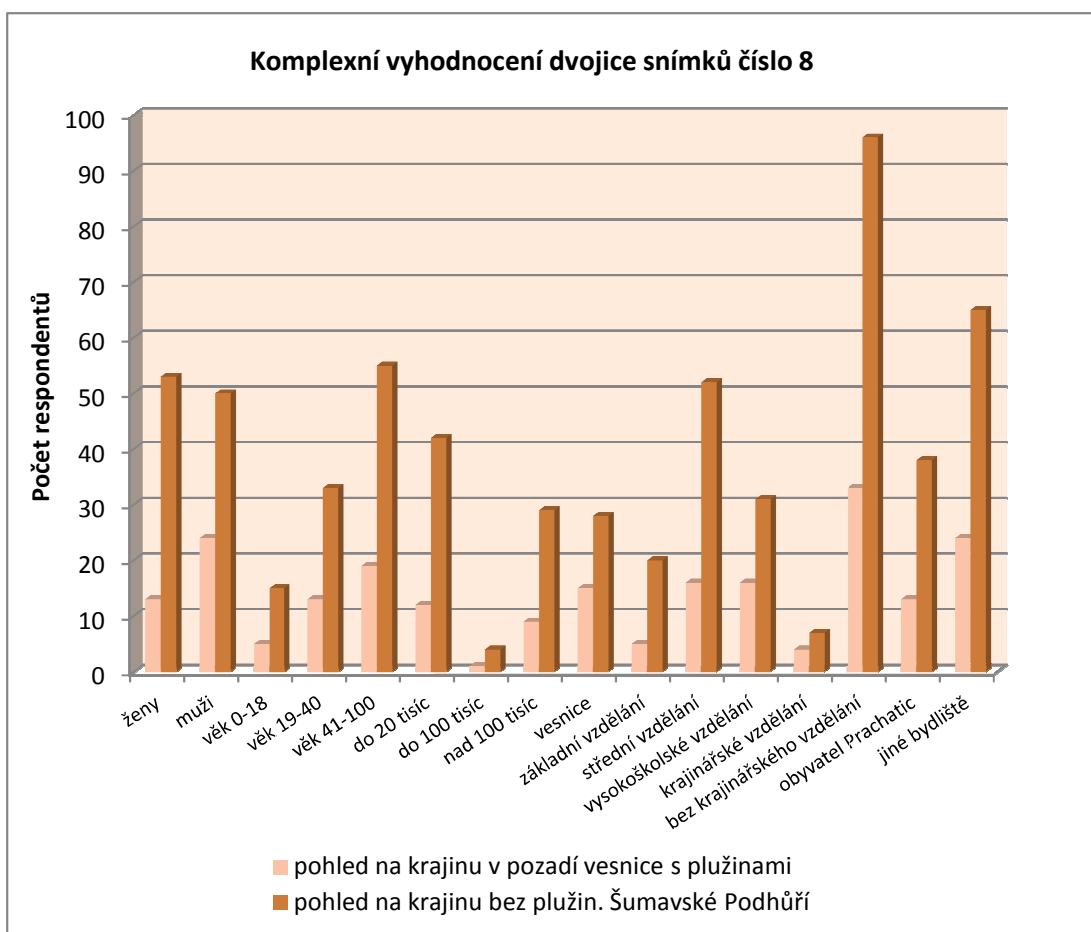
Dvojice snímků č. 8

Snímek A
Pohled na krajinu v pozadí vesnice s plužinami.
V pozadí obec Kralovice s plužinami.

Snímek B
Pohled na krajinu bez plužin. Šumavské Podhůří.

Obrázek 30: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 8

Celkový poměr hodnocení u dvojice č. 8 byl A 26% : B 74%. V tomto případě byl více preferován více snímek varianta B (pohled na krajinu bez plužin a osídlení)

- 103 respondentů (74%). Pro snímek A (pohled na krajinu v pozadí vesnice s plůžinami) se vyjádřilo pouze 37 respondentů (26%).

V tomto případě ve velké většině respondenti preferovali pohled na šumavskou krajinu bez lidského obydlí.

6.4.9 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 9

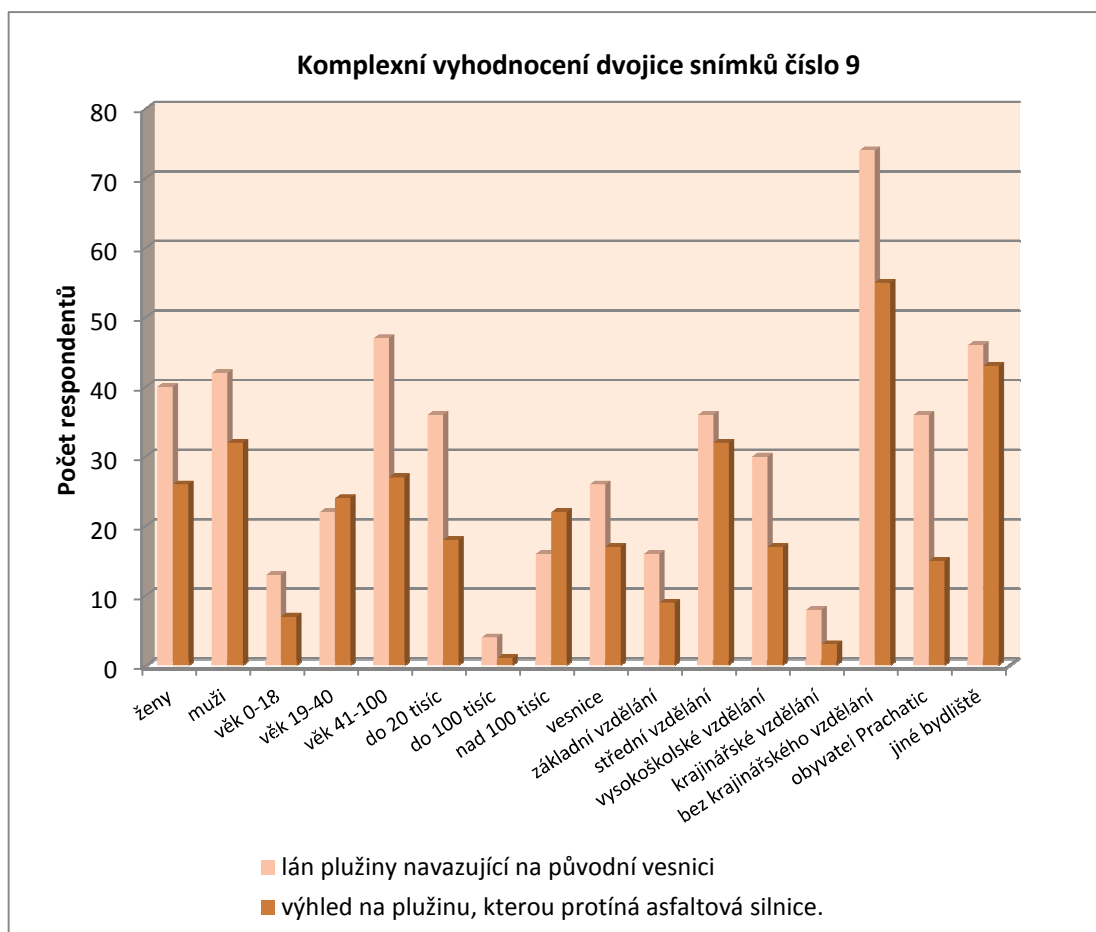
Dvojice snímků č. 9

Snímek A
Lán plužiny navazující na původní vesnici.

Snímek B
Výhled na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice.

Obrázek 31: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 9

Celkový poměr hodnocení dvojice č. 9 byl A 59% : B 41%. Více dotazovaných se vyjádřilo pro snímek varianta A (lán plůžiny navazující na původní vesnickou zástavbu) – 82 respondentů (59%). Preference snímku B (výhled na plůžinu, kterou protíná asfaltová silnice) byla menší - 58 respondentů (41%).

Z výsledků průzkumu vyplývá, že více lidí preferovalo u deváté dvojice fotografií pohled na lán plůžiny navazující na starou zástavbu před pohledem na plůžinu, kterou protínala asfaltová silnice.

6.4.10 Vyhodnocení dvojice fotografií č. 10

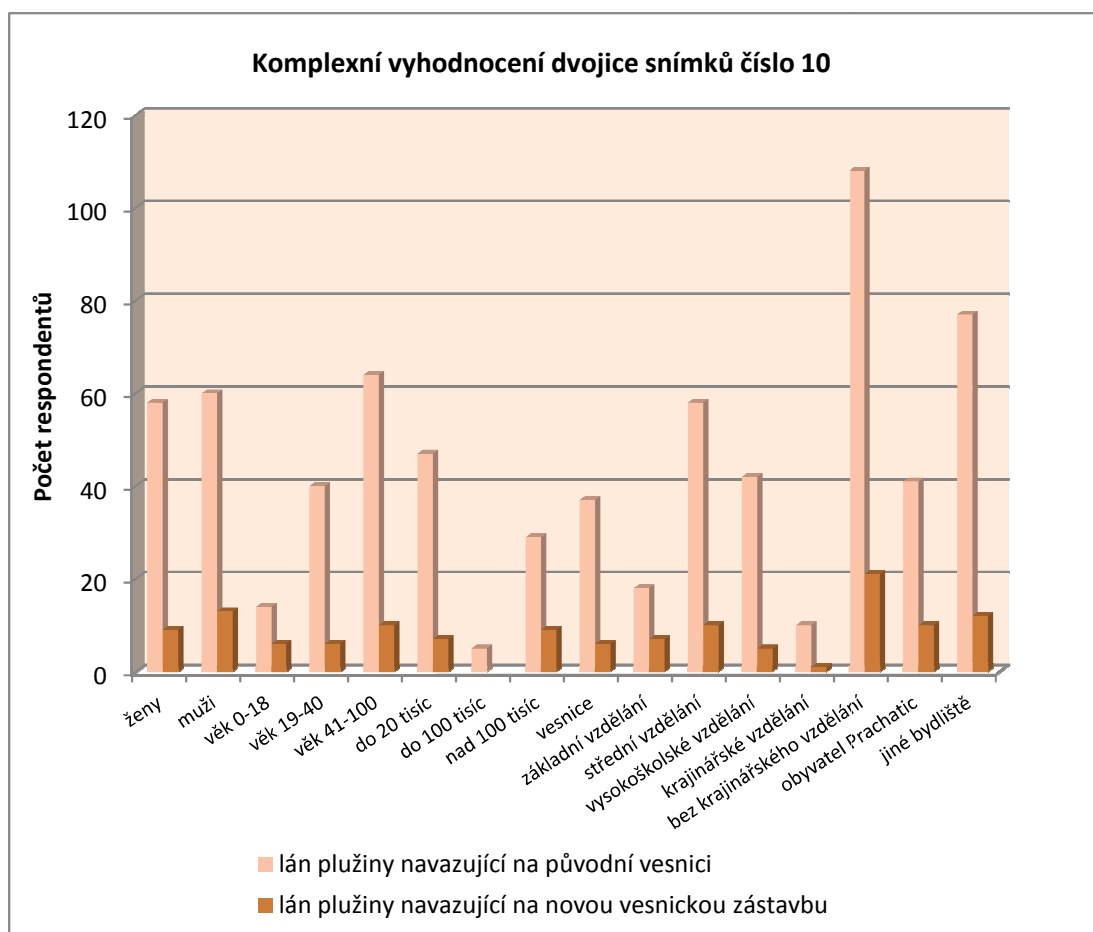
Dvojice snímků č. 10

Snímek A
Lán plužiny navazující na původní vesnici.

Snímek B
Lán plužiny navazující na novou vesnickou zástavbu.

Obrázek 32: Graf komplexního vyhodnocení dvojice snímků č. 10

Celkový poměr hodnocení dvojice č. 10 byl A 84% : B 16%. V této dvojici fotografií byl preferován značně více snímek varianta A (lán plužiny navazující na původní vesnici) – 118 respondentů (84%). Zatímco preference snímku B (lán plužiny navazující na novou vesnickou zástavbu) byla zaznamenána pouze u 22 respondentů (16%).

U této dvojice zvolili respondenti s převahou snímek A s plužinovým lánem navazujícím na starou zástavbu před snímkem varianta B lán navazující na novou zástavbu. Ti respondenti, kteří uvedli, že se jim líbí nový dům, své tvrzení odůvodnili tím, že nový dům je lépe zařízen (má všechny rozvody nové) a s jeho provozem je méně práce a nákladů. Při hodnocení snímku B se opět projevila praktičnost respondentů a jejich životní zkušenosti.

6.5 Statistická analýza dat

Při další analýze sebraných dat se zjišťovalo, zda pozorované hodnoty se signifikantně liší od očekávaných. Jako hranice signifikance byla zvolena hodnota $p = 0,05$ (hladina spolehlivosti $P = 95\%$.) Porovnání bylo provedeno pomocí Chí testu (Chí kvadrát, test dobré shody). Tento test slouží ke statistickému porovnání shody mezi pozorovaným a očekávaným. K výpočtům byla použita aplikace Milana Kábrta (viz obrázek č. 33).

Test chí-kvadrát nezávislosti v kontingenční tabulce

Máme k dispozici náhodný výběr rozsahu n rozdělený dle dvou statistických znaků (**znak1**, **znak2**), které nám tvoří tabulku, přičemž každý z obou znaků je rozdělen do r (**řádky**), resp. s (**sloupce**) skupin. Úkolem testu je rozhodnout, zdali jsou oba znaky na sobě závislé či nezávislé. Tedy zdali "typ" **znaku1** má vliv na **znak2**. Hodnoty $n_{i\bullet}$ a $n_{\bullet j}$ vyjadřují marginální četnosti (součty četností v řádcích a sloupcích):

	znak1 - 1.skupina	znak1 - 2.skupina	...	celkem
znak2 - 1.skupina	skutečné četnosti	skutečné četnosti	...	$n_{1\bullet}$
znak2 - 2.skupina	skutečné četnosti	skutečné četnosti	...	$n_{2\bullet}$
znak2 - 3.skupina	skutečné četnosti	skutečné četnosti	...	$n_{3\bullet}$
...	...	...	...	$n_{i\bullet}$
celkem	$n_{\bullet 1}$	$n_{\bullet 2}$	$n_{\bullet j}$	n

$$n_{i\bullet} = \sum_{j=1}^s n_{ij} \quad n_{\bullet j} = \sum_{i=1}^r n_{ij}$$

V předešlé tabulce máme zaznamenány skutečné (naměřené) relativní četnosti. Následující tabulka však ukazuje očekávané četnosti výskytu jednotlivých variant.

Hodnoty očekávaných četností spočítáme následovně:

$$n'_{ij} = \frac{n_{i\bullet} n_{\bullet j}}{n}$$

	znak1 - 1.skupina	znak1 - 2.skupina	...	celkem
znak2 - 1.skupina	očekávané četnosti	očekávané četnosti	...	$n_{1\bullet}$
znak2 - 2.skupina	očekávané četnosti	očekávané četnosti	...	$n_{2\bullet}$
znak2 - 3.skupina	očekávané četnosti	očekávané četnosti	...	$n_{3\bullet}$
...	...	...	...	$n_{i\bullet}$
celkem	$n_{\bullet 1}$	$n_{\bullet 2}$	$n_{\bullet j}$	n

Hypotézy:

Jako nulovou hypotézu H_0 stanovíme, že znaky 1 a 2 jsou nezávislé.

$$H_0 : n_{ij} = \frac{n_{i\bullet} n_{\bullet j}}{n} \text{ pro všechna } i \in \{1, 2, 3\}, j \in \{1, 2\}$$

Oproti tomu H_A říká, že zde existuje závislost.

Testové kritérium:

V této chvíli, když již máme sestaveny obě tabulky četností, jsme schopni vypočítat testové kritérium G mající rozdělení chí kvadrát s $df = (r-1)(s-1)$ stupni volnosti podle vzorce:

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

Kritická hodnota:

Kritickou hodnotu můžeme získat pomocí funkce **CHINV** v MS Excel.

$$\chi^2_{1-\alpha; (r-1)(s-1)}$$

Rohodnutí:

Jestliže **testové kritérium** < **kritická hodnota**, pak hypotézu H_0 o nezávislosti znaků nezamítáme a můžeme tedy onu nezávislost předpokládat.

Obrázek 33: Aplikace Milana Kábrta

6.6 Výsledky Chí testu

Přehled výsledků Chí testu (Chí kvadrát, test dobré hody) je uveden v tabulce č. 3. Z tabulky vyplývá, že hladiny signifikance dosáhly tři výsledky (tři

dvojice fotografií). Dvojice fotografií č. 5 (kategorie - vzdělání), dvojice fotografií č. 7 (kategorie - vzdělání) a dvojice fotografií č. 9 (kategorie – místo trvalého bydliště respondentů).

Testové kritérium - kategorie						
Číslo dvojice fotografií	Pohlaví	Věk	Bydliště	Vzdělání	Krajinářské vzdělání	Trvalé bydliště respondentů
1	0,225	3,986	6,665	1,967	0,202	0.969
2	2,116	1,319	6,297	5,625	0,067	1,617
3	0.642	0,617	1,01	1,628	1,072	0,273
4	2,406	0,745	3,206	0,107	0,241	1,753
5	1,445	3,867	0,913	7,124	0,663	0.033
6	0,978	0,202	2,764	1,302	0,094	0.641
7	2,72	4,386	3,865	7,392	0,166	1,559
8	2,906	0,122	2,328	2,229	0,603	0,037
9	0,212	3,275	6,714	1,729	0,989	4,776
10	0,506	3,609	3,174	3,816	0,397	0,922

Tabulka 3: Výsledky testu Chí

Kritická hodnota					
Pohlaví	Věk	Bydliště	Vzdělání	Krajinářské vzdělání	Trvalé bydliště respondentů
3,841	5,991	7,815	5,991	3,841	3,841

Tabulka 4: Kritické hodnoty pro jednotlivé kategorie

6.7 Signifikantní výsledky

6.7.1 Porovnání dle vzdělání respondentů - dvojice č. 5

Dvojice snímků č. 5

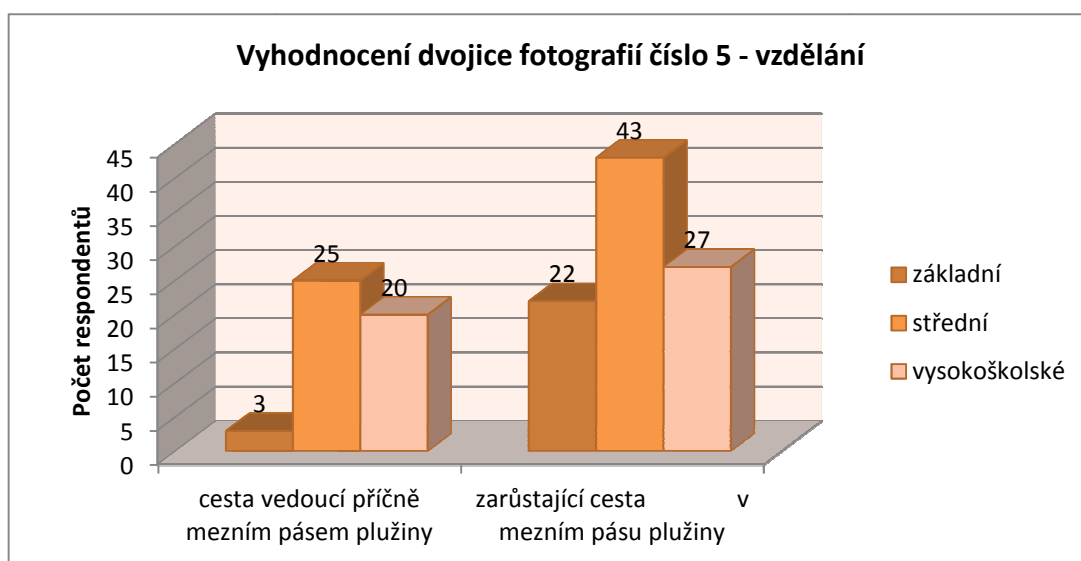
Snímek A
Cesta vedoucí příčně mezním pásem plužiny.

Snímek B
Zarůstající cesta v mezním pásu plužiny.

Označení snímku	Vzdělání		
	základní	střední	vysokoškolské
cesta vedoucí příčně mezním pásem plužiny	3	25	20
zarůstající cesta v mezním pásu plužiny	22	43	27

Tabulka 5: Vyhodnocení dvojice snímků č. 5 - vzdělání

Obrázek 34: Graf vyhodnocení dvojice snímků č. 5 - vzdělání

Z výše uvedeného je patrné, že většina oslovených respondentů preferovala starou zarůstající cestu v mezním pásu plužiny. 48 respondentů (34%) se vylovalo pro cestu vedoucí příčně mezním pásem plužiny a 92 respondentů (66%) upřednostnilo snímek se zarůstající cestou.

Z testu Chí vyplynulo, že dvojice obrázků č. 5 (kategorie - vzdělání) dosáhla hladiny signifikance. U této dvojice fotografií můžeme pozorovat, že stupeň vzdělání měl určitý vliv při hodnocení snímků. Varianta B (zarůstající cesta v mezním pásu) byla výrazně více preferována respondenty se základním a středoškolským vzděláním.

6.7.2 Porovnání dle vzdělání respondentů - dvojice č. 7

Dvojice snímků č. 7

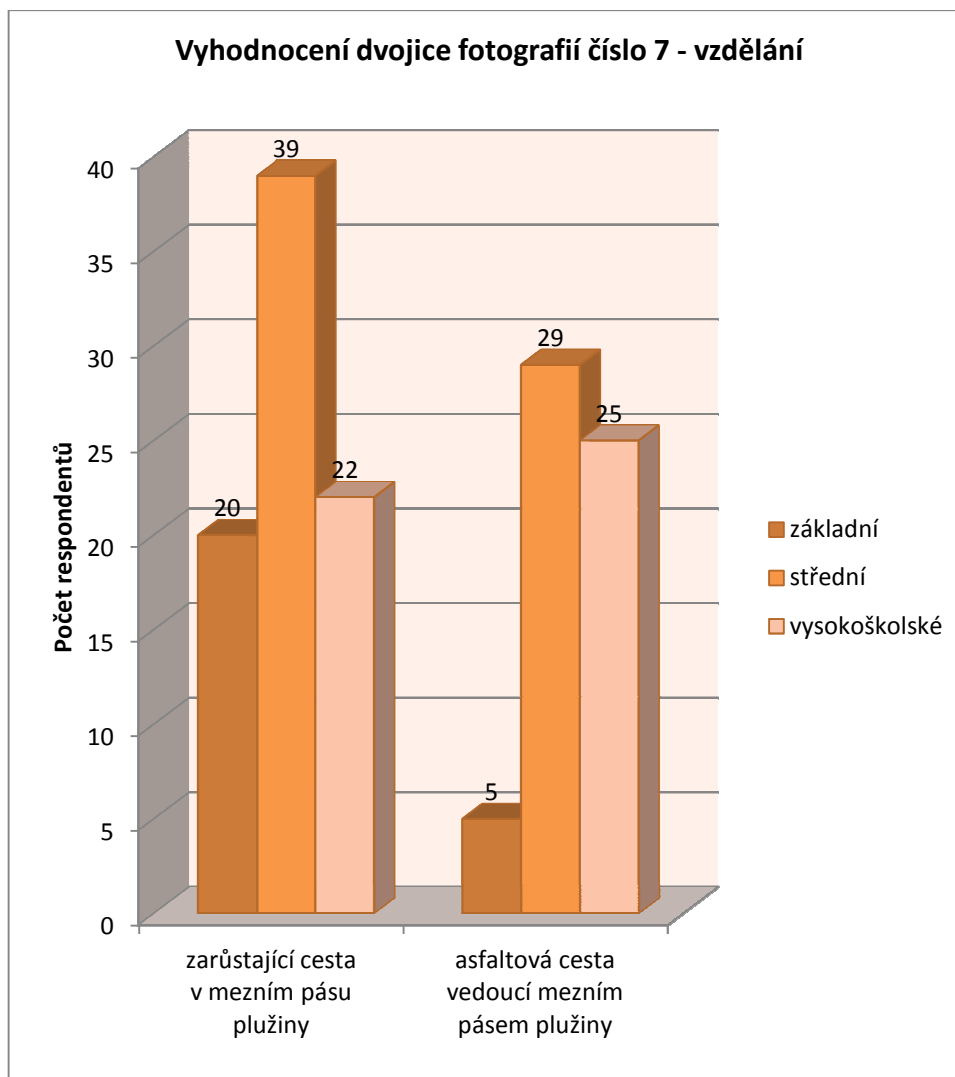
Snímek A
Zarůstající cesta v mezním pásu plužiny.

Snímek B
Asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny.

Označení snímku	Vzdělání		
	základní	střední	vysokoškolské
zarůstající cesta v mezním pásu plužiny	20	39	22
asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny	5	29	25

Tabulka 6: Vyhodnocení dvojice snímků č. 7 - vzdělání

Obrázek 35: Graf vyhodnocení snímků č. 7 - vzdělání

U dvojice fotografií č. 7 respondenti rovněž upřednostnili zarůstající cestu v plužinovém pásu. 81 respondentů (58%) preferovalo zarůstající cestu a 59 respondentů (42%) preferovalo asfaltovou cestu ohraničenou vegetací.

V tomto případě stejně jako u dvojice č. 5 lidé, kteří preferovali zarůstající cestu, měli středoškolské a základní vzdělání. Při rozhovoru někteří vysokoškolsky vzdělaní lidé uvedli, že se jim líbí asfaltová cesta, protože si představují, že tudy vede cyklotrasa a dobře by se zde jezdilo na kole. U zarůstající cesty spatřovali potenciální riziko založení černé skládky. U vysokoškolsky vzdělaných lidí se více objevoval prvek praktičnosti. Preferovali krajinu čistou a přehlednou.

6.7.3 Porovnání dle místa trvalého bydliště - dvojice fotografií č. 9

Dvojice snímků č. 9

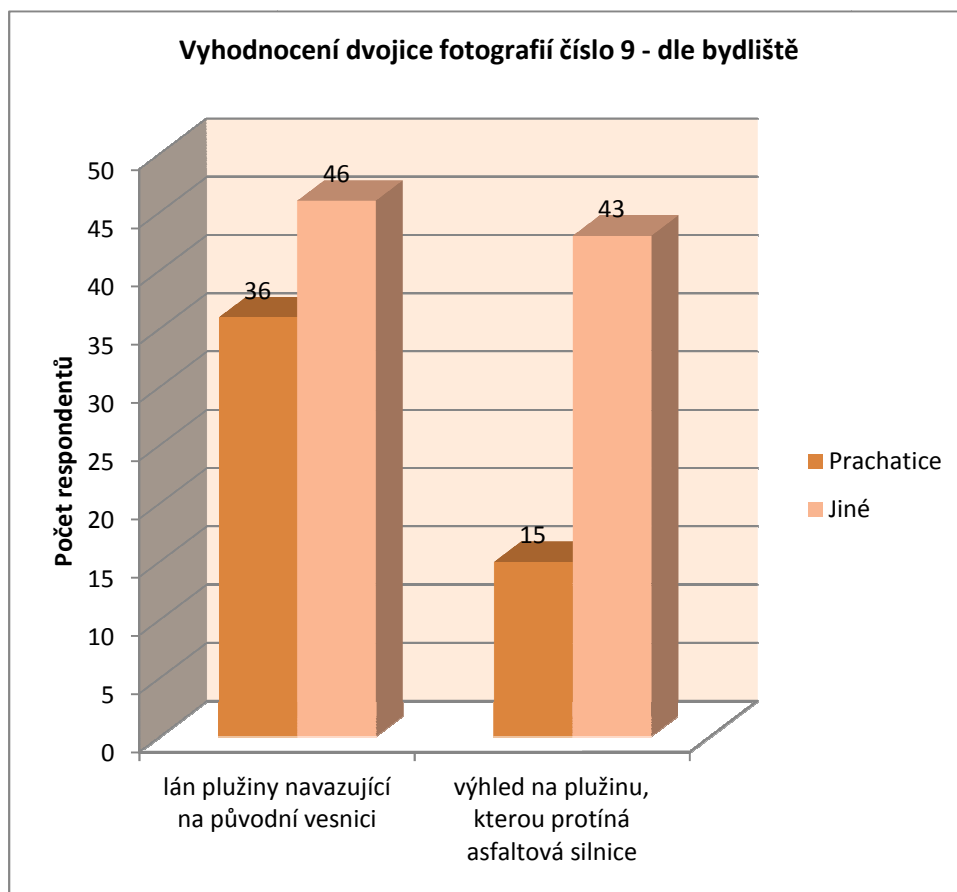
Snímek A
Lán plužiny navazující na původní vesnici.

Snímek B
Výhled na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice.

Označení snímku	Respondenti dle bydliště	
	Prachatice	Jiné
lán plužiny navazující na původní vesnici	36	46
výhled na plužinu, kterou protíná asfalt. silnici	15	43

Tabulka 7: Vyhodnocení dvojice snímků č. 9 – dle místa bydliště

Obrázek 36: Graf vyhodnocení dvojice snímků č. 9 – dle místa bydliště

U dvojice snímků č. 9 více respondentů preferovalo snímek s plužinou navazující na vesnici celkem 82 respondentů (59%) a 58 respondentů (41%) preferovalo snímek s výhledem na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice.

Z testu Chí vyplynulo, že dvojice obrázků č. 9 (kategorie – místo trvalého bydliště respondenta) dosáhla hladiny signifikance. Z výše uvedeného grafu a tabulky je zřejmé, že původní vesnici s plužinou upřednostňují více místní obyvatelé. Je zde patrný vztah ke svému rodišti. Na druhé straně ostatní respondenti, kteří preferovali druhý snímek s asfaltovou silnicí, svoji preferenci odůvodňovali tím, že se jim líbí výhled na krajinu na snímku.

7 DISKUSE

Na začátku této kapitoly je nutno uvést, že při rozhovoru všichni dotazovaní respondenti shodně uvedli, že krajina na fotografiích na ně působila přirozeně a harmonicky, nikdo nepocítoval nepříjemné (nelibé) pocity při pohledu na scenérie na předložených snímcích. Míchal (2000) uvádí, že člověk se cítí dobře v krajině naplněné pro něj srozumitelnými významy a hodnotami, a tak také byla krajina vnímána všemi respondenty.

Zároveň je důležité upozornit i na skutečnost že, přestože většina respondentů při hodnocení dvojic fotografií uvedla, že bylo těžké vybrat si z předložené dvojice fotografií jen jeden snímek, ze sociologického výzkumu nakonec vyplývá, že se vždy většina dotazovaných shodla na preferenci určitého krajinného prvku nebo krajinné scenérie. U žádné z dvojic fotografií nelze konstatovat, že by preference mezi snímky byly nerozhodné nebo těsné. Hodnocení bylo uniformní a na preferenci snímků se shodovaly většinou všechny skupiny (kategorie) respondentů.

7.1 Komplexní vyhodnocení bez socio-demografických faktorů

Míchal (2000) se zmiňuje, že podoba krajiny může evokovat určité kladné, neutrální či záporné významy a stává se tak pro pozorovatele znakem určitých hodnot (kladných, neutrálních či záporných). Čitelnost hodnot z vnější podoby krajiny je obecnou a trvale přítomnou složkou lidského vnímání. Kromě racionálních, většinou materiálních hodnot se všichni lidé řídí i vlastními vnitřními pocity, nehmotnými záležitostmi, které rovněž ovlivňují jejich vnímání a následně konečná rozhodnutí, proto je důležité mít neustále na paměti, že na hodnocení se podílí celá řada faktorů. Například Dvořák (1983) upozorňuje, že každé hodnocení je subjektivním, individuálně podmíněným procesem, jenž může vést v různých situacích a zejména při estetickém hodnocení různými lidmi (lidmi s odlišnými psychickými dispozicemi) k částečně odlišným výsledkům.

Při vnímání krajiny zaměřují lidé svoji pozornost na jednotlivé prvky, z nichž se krajina skládá. Například při hodnocení dvojice snímků č. 1 dali lidé zřetelně najevo, že na ně působí v krajině velmi rušivě a stále cizorodě sloupy el. vedení. O něco méně negativněji byly vnímány el. ohradníky používané na pastvinách u dvojice snímků č. 2. Ti, kteří uvedli, že jim ani sloupy ani ohradníky nevadí, své rozhodnutí odůvodňovali praktickou stránkou věci. Přívod el. energie do obce je nezbytný. Pastviny musí být ohrazeny el. ohradníky, aby dobytek neutekl. Pozitivní

stránku věci spatřovali v tom, že pozemky jsou obhospodařovány, nejsou ponechány ladem a nezarůstají. O nový funkčních prvcích v krajině, které mají technický charakter a současný člověk je potřebuje k životu se zmiňuje Vorel (2000). „K rekreačním objektům se chceme dostat automobilem, potřebujeme elektrickou energii, potřebujeme rozhlasový a televizní signál. Vesnice také potřebuje být komunikačně připojena. Mohli bychom říci, že to vše patří k životu, je to potřebné, a proto v krajině přirozené. Mnoho lidí to tak chápe. Je to však pohled zjednodušený a mylný“ (Vorel, 2000).

Hodnocení dvojic fotografií č. 3 a 4 je komplikované. U dvojice č. 3 dali respondenti zcela jasně přednost lánu s dozrávajícím obilím před lánem s pastvinou. U druhé dvojice č. 4, kde byl výběr mezi sečeným lánem a lánem s dozrávajícím obilím, jsou výsledky v hodnocení naprosto opačné. Respondenti při hodnocení těchto dvojic svá rozhodnutí odůvodňovali tím, že se jim v podstatě líbí všechny typy obhospodařování zemědělské půdy. Rozdíl mezi loukou a pastvinou zaznamenalo velmi málo lidí, a pokud tento rozdíl byl zaregistrován, postřehli jej pouze respondenti z nejstarší věkové kategorie, kteří pocházeli z vesnice. Mladší respondenti a lidé z města rozdíl vůbec nezaznamenali. Pole s dozrávajícím obilím se líbilo zvláště ženám. Ty také při rozhovoru potvrdily, že mají rády pohled na dozrávající klasy obilí.

Při hodnocení dvojic fotografií č. 5, 6 a 7, kde byly na snímcích zobrazeny různé typy cest, vždy měla největší preference přírodní nezpevněná cesta před asfaltovou silnicí. Nejvíce se líbila stará zarůstající cesta v mezním pásu, která na některé lidi, jak uváděli při rozhovoru, působila doslova melancholicky. Cesta byla vnímána jako prvek, který do této krajiny od nepaměti patří a je s ní neodmyslitelně spojen. Někteří respondenti navrhovali, aby byla vyčištěna a obnovena, protože v tomto stavu svádí k založení černé skládky. Tento názor by korespondoval se závěry Nassauer (2002), která uvádí, že lidé si krajinu upravenou spojují s pořádkem a naopak zarůstající krajinu si spojují s nepořádkem, lhostejností a nebezpečím.

Asfaltovou cestu preferovali respondenti, kteří si představovali, že tudy vede cyklotrasa. Což byla velmi častá odpověď. Je zajímavé, že cyklotrasu si představovali obzvláště respondenti ze skupiny vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří své volno tráví aktivním způsobem a věnují se hodně sportu. Zarostlou cestu v pluzině velmi kladně hodnotili středoškoláci a respondenti se základním vzděláním. V tomto případě se neprokázala teorie, že vysokoškolsky vzdělaní lidé

preferují krajinu přírodní a zarostlou, jak například uvádí ve své práci Sklenička a Molnárová (2010). Podle této teorie s rostoucím vzděláním roste náklonnost k divokosti v lesní krajině a klesá náklonnost k hospodářskému lesu (Sklenička, Molnárová, 2010). V našem případě se spíše potvrdilo, že více než na stupni vzdělání záleží na vystudovaném oboru nebo profesi, které se dotazovaný věnuje.

U dvojice fotografií č. 8 zvítězil pohled na krajinu bez plužin, kde byla vidět pouze zalesněná krajina bez jakékoliv vesnice. Krajinu s plužinami identifikovali pouze tři lidé. Jeden muž vysokoškolák s krajinářským vzděláním (věk cca 40 let) nepocházející z okolí Prachatic. Dále žena s mužem rovněž s trvalým bydlištěm mimo okres Prachatic (věk cca 70 let) středoškolsky vzdělaní, oba z vesnice. Poslední dotazovaní (žena s mužem z vesnice) uvedli, že si ze svého mládí pamatují podobnou krajinu ve svém okolí. Při pohovoru v obcích Frantoly a Kralovice nikdo z dotázaných místních obyvatel nedokázal odpovědět na otázku, co jsou plužiny. Dokonce ani majitelé pozemků, na kterých se plužiny nacházejí. Na druhé straně však všichni dotazovaní shodně uvedli, že chtějí pozemky zachovat ve stavu, ve kterém jsou a nechtějí nic měnit.

Dvojice fotografií č. 9 obsahovala snímek, kde lán plužiny navazuje na starou vesnici a snímek, kde příčně přes plužinový lán vede asfaltová silnice. I u této dvojice uváděli respondenti, že se jim líbí oba snímky, ale nakonec největší preference měl snímek lánu plužiny, který navazoval na starou zástavbu vesnice. Tento snímek nejvíce preferovali obyvatelé z okolí Prachatic.

Snímek s pohledem na lán plužiny navazující na starou vesnickou zástavbu měl větší preference i u dvojice fotografií č. 10, kde jej zvolilo 118 respondentů. Snímek s lánem plužiny, který navazuje na novou, v tomto případě do venkovského prostředí ne příliš vhodnou zástavbu, zvolilo pouze 22 respondentů. Většina respondentů uvedla, že nově postavený dům do venkovské krajiny nezapadá. Zbýlých 22 dotazovaných spíše vnímalo praktické přednosti nového domu (není vlhký, studený, vše je nové, není třeba žádných nákladných oprav a rekonstrukcí).

7.2 Vyhodnocení výsledků na základě socio-demografických faktorů (kategorií)

Mezi socio-demografické faktory (kategorie), kterým byla při výzkumu vizuálních preferencí věnována pozornost, patřily: pohlaví, věk, bydliště (velikost

města/vesnice), stupeň vzdělání, profesní specializace (v tomto případě krajinářské vzdělání), místo trvalého bydliště respondenta.

Během tohoto průzkumu byl zaznamenán vliv socio-demografických faktorů na hodnocení pouze u třech snímků a to s ohledem na vzdělání a místo trvalého bydliště.

Lidé, kteří bydlí a žijí přímo v zájmovém území, mají s tímto prostředím většinou velmi důvěrný vztah. Což dokazovalo hodnocení dvojice fotografií č. 9, kdy místní obyvatelé preferovali starou klasickou vesnickou zástavbu. Zároveň lze potvrdit, že vztah lidí k jejich rodnému místu, je jedním z největších motivačních faktorů pro zapojení do údržby, spoluprorby a ochrany životního prostředí jejich místa a krajiny.

Řada studií dokládá, že úroveň vzdělání má vliv na vizuální percepci krajiny jako například (Van den Berg et al. 1998). Ve většině studií se pouze porovnává úroveň akademického a neakademického vzdělání. V našem průzkumu se vliv vzdělání projevil u hodnocení dvojic fotografií č. 5 a č. 7. Teorie, že vysokoškolsky vzdělaní lidé preferují více krajinu přírodní a zarostlou (viz např. studie Sklenička, Molnárová, 2010) se nepotvrdila, protože zarostlou cestu volili více lidé se základním a středoškolským vzděláním. Zdá se, že více záleží na vystudovaném oboru nebo profesi, které se respondent věnuje, než na stupni dosaženého vzdělání.

7.3 Vyhodnocení estetického vnímání krajiny respondenty

Klápšřřová a Svobodová (2012) uvádí, že způsob vnímání, interpretace a hodnocení krajiny záleží na kultuře a času (historické epoše), ve kterém se určitá společnost nachází. V Evropě se v současné době uplatňují tři způsoby interpretace krajiny: Živobyřří, Divočina a Arkádie.

„Živobyřří“ je velmi dávná interpretace a nahlížení na krajinu jako na zdroj surovin a živobyřří. Lidé, jimž je tento způsob vlastní, mají velmi silný vztah ke krajině. Tento vztah se vyskytoval především u sedláků, kde se dědila půda z otce na syna po dlouhé generace. Ale můžeme jej vidět dnes i u zemědělsky hospodařících rodin (zemědělců), myslivců, rybářů, prostě lidí, kteří mají vztah s krajinou, na které jsou nějakým způsobem bytostně závislí a mají s ní životní zkušenost. Náš průzkum tuto teorii (interpretaci) naprosto potvrzuje. Místní obyvatelé a hlavně starší kategorie mají svoji krajinu skutečně rádi. Potvrdilo to i vyhodnocení dvojice fotografií č. 9, kdy místní obyvatelé preferovali starou

vesnickou zástavbu a původní uspořádání vesnice, která navazovala na plužinové lány. Většina dotázaných starousedlíků uvedla, že by ve svém okolí nic neměnila. Nutno připomenout, že obyvatel s trvalým bydlištěm bylo na vesnicích, kde byl prováděn výzkum, velice málo. Vesnice byly většinou vylidněné a převážná většina objektů sloužila k rekreaci.

„Divočina“ je interpretace krajiny, která je divoká, nespoutaná, člověkem nedotčená. Tuto krajinu milují především mladí lidé a zvláště ochránci přírody. Náš výzkum nic z toho nepotvrdil, ale ani nevyvrátil. Dotazovaní respondenti nehodnotili divokou a nedotčenou krajinu. Možné náznaky náklonnosti k nedotčené krajině lze zřejmě nalézt v hodnocení dvojice fotografií č. 8, kde byl nakonec nejvíce preferován snímek lesnaté krajiny Šumavského Podhůří.

„Arkádie“ je pohled na mírumilovnou poklidnou venkovskou krajinu. Tento pohled a názor zastávají zvláště obyvatelé měst, kteří se do této krajiny jezdí rekreovat, nebo se jedná o tzv. novousedlíky na venkově. I tato interpretace krajiny se v našem průzkumu potvrdila, protože jak už bylo výše uvedeno, vesnice, které byly zapojeny do průzkumu, slouží dnes nejvíce k rekreaci. Většina obyvatel, kteří byli osloveni, na vesnici vlastnili jenom nějaký objekt (dům po rodičích, případně prarodičích), ale už zde nehosподаřili. Přesto i tito oslovení respondenti měli rádi krajinu, kde se rekreovali a nechtěli na ní nic měnit. Z krajiny zemědělské produkce se stala krajina rekreační a odpočinková, kde estetika hraje větší roli, než si někdy člověk uvědomuje nebo je ochoten přiznat. Estetické vnímání krajiny je v současné době hlavní interakcí člověka s krajinou. Současná zemědělská krajina se ocitla na rozcestí. Zemědělství, které bylo hlavním tvůrcem naší kulturní krajiny, přestává v současné době hrát hlavní roli. Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že většina lidí už zemědělskému hospodaření vůbec nerozumí.

Jediný nezdařilý a nešetrný zásah do původní vesnické zástavby byl zaznamenán v obci Zdenice, kde na starou vesnickou zástavbu navazuje nová, která do tohoto venkovského prostředí nezapadá (viz dvojice fotografií č. 10, varianta B), což potvrdili i respondenti v dotaznících. Navíc novou zástavbou byla docela citelně narušena i struktura plužin navazujících na vesnici.

Estetická hodnota krajiny je v současné době velmi diskutované téma. Abstraktně znějící pojmy jako estetická hodnota nebo harmonické měřítko jsou pro většinu lidí však stále nesrozumitelné a příliš subjektivní (Sklenička, 2011). Kde ale hledat a najít v posuzování objektivní hledisko? Stibral (2012) píše, že spojitost estetické hodnoty s přírodovědnou (biodiverzitou, komplexností či zdravím) je hodna

zamyšlení a zabývala se jí již řada přírodovědců i ochranářů např. Konrad Lorenz nebo Aldo Leopold, kteří zde viděli přímou závislost.

Carlson a Lintott (2008) dodávají, že základem vztahu novověkého člověka k přírodě, či způsobu, jak se k přírodě a krajině vztahuje, jsou jednak věda, krásná umění, estetické vnímání a oceňování přírody. Většina lidí se již dnes neobrací k přírodě jako ke zdroji obživy, ani nehledá magicko – náboženský zážitek. Naše populace vyhledává libou krajinu spíše z rekreačních pohnutek. Estetický postoj je mimořádně častý způsob, jakým se k přírodě a krajině jako jednotlivci vztahujeme (Stibral, 2012). A proto i sílí v posledních letech zájem o začleňování hodnocení vizuální kvality krajiny do plánovacích procesů, protože roste úloha krajiny pro rekreační využívání a s ním spojeného kontaktu lidí s krajinou (Klápšťová, Svobodová, 2012).

Současná estetika přírody asi nepřinese jednoznačné normativní soudy o jednotlivých krajinách či přírodních objektech, zato nám může pomoci leccos si z našeho estetického zážitku v přírodě lépe uvědomit, formulovat a dále prohlubovat. Samotný estetický postoj ke krajině je pro novodobého člověka něco skutečně charakteristického. Estetické působení svého prostředí prožívá člověk silně emociálně. Vyhledává zdroje prožitků krásy a touží po dalších. V tom tkví estetická potřeba – potřeba krásy, potřeba prožitků krásy. Krása byla a bude jednou ze základních specificky lidských potřeb, a proto i vysoce ceněných hodnot životního prostředí (Dvořák, 1983).

8 ZÁVĚR

Diplomová práce se snažila nejprve v rešeršní části na základě dostupné literatury zmapovat postupný historický vývoj naší kulturní krajiny, zachytit a popsat důležité etapy, které měly vliv na její současný vzhled a strukturu. Zvláštní pozornost byla věnována zejména velké kolonizaci ve 13. a 14. století, vzniku sídel a způsobu zemědělského hospodaření. Tato doba nejvíce ovlivnila vznik a vzhled plužin, které byly hlavním objektem zájmu této práce. Zároveň se práce snažila poukázat, jak se postupně vyvíjel vztah člověka k přírodě a krajině, a jak se měnil estetický pohled na krajinu, který velmi úzce souvisel se vznikem první ochrany přírody.

Další částí diplomové práce byl sociologický průzkum, který se soustředil na oblast jižních Čech okres Prachatice, kde se vzácně dochovaly relikty původního zemědělského hospodaření zvané plužiny. V rámci sociologického průzkumu bylo provedeno dotazníkové šetření, při kterém se zjišťovaly preference v estetickém vnímání určitých vybraných prvků, které se nacházejí v této krajině.

Hodnocení bylo vcelku uniformní a preference snímků byla shodná ve všech skupinách (kategoriích) respondentů. Získaná data byla vyhodnocena popisnou statistickou metodou.

Výsledky průzkumu potvrdily, že většina respondentů vnímá některé antropogenní prvky v krajině negativně. Typickým příkladem takového prvku jsou sloupy el. vedení, méně rušivě působily na respondenty el. ohradníky, které lze snadno odstranit.

Na druhé straně všechny kategorie respondentů velmi kladně hodnotily zemědělské obhospodařování lánů plužin, ať už se jednalo o pastviny, louky nebo ornou půdu. Rozdíl mezi pastvinou a loukou identifikovalo velmi málo dotazovaných. Termín plužina znali jen tři respondenti, z nichž žádný neměl trvalé bydliště v okrese Prachatice.

Velmi pozitivně byly v krajině vnímány také všechny typy přírodních cest. Nejvíce preferencí získala stará zarůstající cesta v mezním pásu plužiny. Úroveň vzdělání sice měla vliv na hodnocení některých prvků v krajině, ale nepotvrdilo se, že by vysokoškolsky vzdělaní lidé upřednostňovali divokou zarůstající krajinu. Naopak v našem případě zarůstající cestu preferovali více respondenti

se základním a středoškolským vzděláním. Zdá se, že na hodnocení měl vliv spíše vystudovaný obor než dosažený stupeň vzdělání.

Dále bylo zjištěno, že místní obyvatelé většinou preferovali pohled na plužinový lán, který navazoval na starou vesnickou zástavbu. Z odpovědí byl velmi patrný citový vztah ke svému blízkému okolí. Většina respondentů se také shodla na negativním hodnocení nové zástavby navazující na plužinový lán. Novostavba dle názoru dotazovaných vůbec nezapadla do venkovského prostředí.

Z výzkumu vyplynulo, že lidé v této oblasti mají k půdě, krajině i místu, ve kterém žijí a o něž se starají, silný osobní vztah. Zřejmě i díky tomu můžeme v této krajině stále nalézt kdysi tradiční prvky, svým způsobem až nadčasové, dodnes k nám promlouvající. Příkladem těchto prvků jsou již výše zmiňované dochované relikty plužin, které musely čelit často převratným změnám ve společnosti a ve vývoji hospodaření. Přesto se v této krajině jakoby zázrakem dochovaly.

Naše společnost se neustále rozhoduje, jaké části krajiny bude chránit. Současná doba se snaží o určitou sebereflexi a o pohled zpět a snad i o nalezení a obnovení přirozeného řádu. Je proto poněkud nešťastné, že takové historické kulturní relikty jako jsou plužiny, nepodléhají v této oblasti žádné územní ochraně.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ANDRESKA, Jan. K dějinám Národní přírodní rezervace Žofínský prales. In: *Živa*, 5/2006, roč. 54 (42), s. 214 - 216. ISSN 0044-4812.

ANDRESKA, Jiří. *Šumavské solné stezky*. 1.vyd. Praha : Kentaur/Polygrafia, 1994. 96 s. ISBN 80-85285-55-X.

Archivní mapy UAZK, 2015: [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/map.phtml?dg=co_rastr_1000k,MCR500_op,P_COCM_u&me=-958775.556739,-1282635.97206,-400169.80851,-872110.327503&language=cz&config=cio&resetsession=ALL.

KÁBRT, Milan. Aplikovaná statistika : Test chí-kvadrát nezávislosti v kontingenční tabulce, 2015: [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.milankabrt.cz/testNezavislosti/>.

BERANOVÁ, Magdalena. *Zemědělství starých Slovanů*. 1. vyd. Praha : Academia, 1980. 395 s. ISBN nevedeno (509-21-857).

BERANOVÁ, Magdalena; KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha : Libri, 2010. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4.

BERANOVÁ, Magdalena; LUTOVSKÝ, Michal. *Slované v Čechách : Archeologie 6. – 12. století*. 1. vyd. Praha : Libri, 2009. 475 s. ISBN 978-80-7277-413-5.

BLECHA, Ivan et al. *Filosofický slovník*. 2., rozšíř. vyd. Olomouc : Naklad. Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

BOHÁČ, Zdeněk. Geneze sídla a plužiny jako pramen k dějinám osídlení. In: ČERNÝ, Ervín; BOHÁČ, Zdeněk [eds]: *Historická geografie : Sborník příspěvků k problematice sídel a zaniklých středověkých osad a plužin*. 1.vyd. Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1986. s. 7 – 52. ISBN nevedeno.

BURKE, Edmund. *O vkuse, vznešenom a krásnom : Filozofické skúmanie o pývode našich ideí vznešeného a krásného*. Přel. Mária Wiegelová-Molnárová. 1. vyd. Bratislava : Tatran, 1981. 170 s. ISBN nevedeno.

CARLSON, Allen; LINTOTT, Sheila. *Nature, Aesthetics, and Environmentalism : From Beauty to Duty*. New York : Columbia University Press, 2008. 458 s. ISBN 978-0-231-13887-1.

Cenia. Geoportál, 2015: [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>.

CÍLEK, Václav. *Krajiny vnitřní a vnější: Texty o paměti krajiny, smysluplném bobrovi, areálu jablkového štrúdlu a také o tom, proč lezeme na rozhlednu*. 2., dopl. vyd. Praha : Dokořán, 2010. 269 s. ISBN 80-7363-042-7.

CULEK, Martin et al. *Biogeografické členění České republiky*. 1. vyd. Praha : ENIGMA, 1996. 347 s. ISBN 80-85368-80-3.

ČERNÝ, Ervín. *Metodika průzkumu zaniklých středověkých osad a plužin na Dražanské vrchovině : Die Methodik der Geländeforschung der mittelalterlichen Orts- und Flurwüstungen des Drahaner Hochlands. Díl 1., 2.*, 1. vyd. Praha : Nitra : Brno : Československá společnost archeologická při Československé akademii věd, 1973. 119 (25) s. ISBN nevedeno.

ČERNÝ, Ervín. *Zaniklé středověké osady a jejich plužiny : Metodika historicko-geografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny*. 1. vyd. Praha : Academia, 1979. 167 s. ISBN nevedeno.

ČERNÝ, Ervín. *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin : Historicko-geografická studie v regionu Dražanské vrchoviny*. 1.vyd. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1992. 143 s. ISBN 80-85048-40-X.

ČESALOVÁ, Lenka. *Věda a příroda ve filosofii 20. století*. Bakalářská práce. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2010. 52 s.

ČESALOVÁ, Lenka. *Konflikt kultury s přírodou – formování ekologického vědomí*. Diplomová práce. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012. 87 s.

Český statistický úřad. *Charakteristika Jihočeského kraje*, 2015: [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/charakteristika_kraje.

Český statistický úřad. *Charakteristika okresu Prachatice*, 2015: [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.czso.cz/x/redakce.nsf/i/charakteristika_okresu_pt.

ČÍŽEK, František; FAJKUS, Břetislav. *Kapitoly z dějin biologie a chemie*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 278 s. ISBN nevedeno.

ČORNEJ, Petr. *Husitství : katastrofa, nebo východisko z pozdně středověké krize?* In: BÁRTA, Miroslav; KOVÁŘ, Martin et al. [eds]: *Kolaps a regenerace : cesty*

civilizací a kultur : Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností.
1. vyd. Praha : Academia, 2014. s. 319 – 344. ISBN 97-80-200-2036-9.

DAVIES, Norman. *Evropa : Dějiny jednoho kontinentu.* Přel. Kateřina Hronová, Ladislav Nagy, Šimon Pellar et al. 2., revid. vyd. Praha : PROSTOR a ACADEDEMIA, 2005. 1365 s. ISBN 80-7260-138-5.

DVOŘÁK, Bohuslav. *Základy estetiky architektury.* 1.vyd. Praha : Výzkumný ústav výstavby a architektury v knižnici ministerstva výstavby a techniky, 1983. 302 s. ISBN nevedeno.

FENCL, Pavel; KOUTNÁ, Jana; KUBŮ et al. *ZMIZELÉ ČECHY : PRACHATICE.*
1. vyd. Praha : Paseka, 2007. 64 s. ISBN 978-80-7185-843-0.

FRÖHLICH, Jiří; MICHÁLEK, Jan. *Archeologické nemovité památky v okrese Prachatice.* 1. vyd. Prachtice : Odbor kultury Okresního národního výboru Prachtice, 1987. 113 s. ISBN nevedeno.

GOJDA, Martin. *Archeologie krajiny : Vývoj archetypů kulturní krajiny.*
1. vyd. Praha : Academia, 2000. 238 s. ISBN 80-200-0780-6.

HENDRYCH, Jan. *Tvorba krajiny a zahrad III. : Historické zahrady, parky a krajina, jejich proměny, kulturně historické hodnoty, význam a ochrana.* 1. vyd. Vydavatelství ČVUT : Praha, 2000. 163 s. ISBN nevedeno.

CHUMCHALOVÁ, Magdalena. Anatomická ilustrace 4. : Barokní anatomická vyobrazení v 17. století. In: *Živa*, 5/2006, roč. 54 (42), s. 236 - 240. ISSN 0044-4812.

JANKO, Jan. *Vědy o životě v českých zemích 1750–1950.* 1. vyd. Praha : Archiv Akademie věd České republiky, 1997. 612 s. ISBN 80-902464-0-0.

KANT, Immanuel. *Kritika soudnosti.* Přel. Vladimír Špalek a Walter Hansel. 1. vyd. Praha : Odeon, 1975. 279 s. ISBN nevedeno.

KAPLAN, Rachel; KAPLAN Stephen. *The experience of nature : a psychological perspective.* New York : Cambridge University Press, 1989. 370 s. [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <https://archive.org/details/experienceofnatu00kapl>.

KLÁPŠŤOVÁ, Eva; SVOBODOVÁ, Kamila. Krajina. In: MAIER, Karel et al. [eds]: *Udržitelný rozvoj území*. 1. vyd. Praha : Grada, 2012, s. 112 - 142. ISBN 978-80-247-4198-7.

KLIMEK, Hynek. *NEZNÁMÉ ČECHY : ŠUMAVA, PRACHATICKO*. 1. vyd. Praha : Regia, 2010. 198 s. ISBN 978-80-86367-83-5.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář : Kapitoly z ekologické etiky*. 2., přeprac. vyd. Praha : SLON, 2006. 204 s. ISBN 80-85850-86-9.

KOLEJKA, Jaromír. *Nauka o krajině : Geografický pohled a východiska*. 1. vyd. Praha : Academia, 2013. 439 s. ISBN 978-80-200-2201-1.

KOMÁREK, Stanislav. *Příroda a kultura : Svět jevů a svět interpretací*. 1., rozšíř. vyd. Praha : Academia, 2008a. 307 s. ISBN 978-80-200-1582-2.

KOMÁREK, Stanislav. *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie : Malé dějiny biologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 2008b. 328 s. ISBN 978-80-200-1592-1.

KOVÁŘ, Pavel. *Ekosystémová a krajinná ekologie*. 2., přeprac. vyd. Praha : Karolinum, 2012. 166 s. ISBN 978-80-246-2944-2.

KUBOVÁ, Jitka. *Nástroje územního plánování a podklady pro hodnocení krajinného rázu v podmínkách hlavního města Prahy*. In: KRAMÁŘOVÁ, Zuzana [ed.]: *Člověk, stavba a územní plánování III*. 1. vyd. Praha : ČVUT, 2009. s. 119 - 130. ISBN 978-80-01-04293-9.

KUBŮ, František; ZAVŘEL, Petr. *Zlatá stezka : Historický a archeologický výzkum významné středověké obchodní cesty 1. úsek Prachatice – státní hranice*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2007. 190 s. ISBN 978-80-86260-62-4.

KUPKA, Jiří. *Ochrana kulturní krajiny formou ochrany krajinného rázu*. In: KRAMÁŘOVÁ, Zuzana [ed.]: *Člověk, stavba a územní plánování III*. 1. vyd. Praha : ČVUT, 2009. s. 109 – 118. ISBN 978-80-01-04293-9.

KUNA, Martin et al. *Nedestruktivní archeologie : Teorie, metody a cíle*. 1. vyd. Praha : Academia, 2004. 490 s. ISBN 80-200-1216-8.

LÁZNIČKA, Zdeněk. *Typy venkovského osídlení na Moravě*. 1. vyd. Brno : Odbor čes. společnosti zeměpisné, 1946. 57 s. ISBN neuvedeno.

LÁZNIČKA, Zdeněk. *Typy venkovského osídlení v Československu. : Glaciální morfologie našich hor v posledních letech.* 1. vyd. Brno : ČSAV, 1956. 145 s. ISBN neuvedeno.

LIBROVÁ, Hana. *Láska ke krajině?* 1. vyd. Brno : Tisk, 1988. 168 s. ISBN neuvedeno (47-009-88).

LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení : Kapitoly o dobrovolné skromnosti.* 1. vyd. Brno : Veronica, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8.

LÖW, Jiří; MÍCHAL, Igor. *Krajinný ráz.* 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy : Lesnická práce, s. r. o., 2003. 552 s. ISBN 80-86386-27-9.

LÖW, Jiří; NOVÁK, Jaroslav. Typologické členění krajiny České republiky. In: *Urbanismus a územní rozvoj : Odborný časopis o územním plánování*, Ústav územního rozvoje, Brno, 2008. ročník XI (No. 6), s. 19 -23. ISSN 1212-0855.

LOŽEK, Vojen. *Zrcadlo minulosti : Česká a slovenská krajiny v kvartéru.* 2. vyd. Praha : Dokořán, 2011. 198 s. ISBN 978-80-7363-340-0.

MEITZEN, August. 1822 – 1910. *Siedelung und agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slawen* 3. Berlin : W. Hertz, 1895. 666 s. [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <https://archive.org/details/siedelungundagr03meit>.

MÍCHAL, Igor. *Ekologická stabilita.* 1. vyd. Brno : Veronica, 1992. 244 s. ISBN 80-85368-22-6.

MÍCHAL, Igor. To Constitute Landscape Aesthetics : On Landscape Aesthetics Forming. In: *Životné Prostredie*, Ústav krajinej ekologie SAV Bratislava, Slovakia, 2000, roč. 34 (No. 5), s. 234 – 239. ISSN 0044-4863.

MIKO, Ladislav; HOŠEK, Michael. *Příroda a krajina České republiky : Zpráva o stavu 2009.* 1. vyd. Praha : AOPK ČR, 2009. 103 s. ISBN 978-80-87051-70-2.

MOLNÁROVÁ, Kristina. *HEDGEROW – DEFINED MEDIEVAL FIELD PATTERNS IN THE CZECH REPUBLIC AND THEIR CONSERVATION.* 1.vyd. Kostelec nad Černými lesy : Lesnická práce, s. r. o., 2008. 100 s. ISBN 978-80-87154-22-9.

NASSAUER, Joan. Culture and changing landscape structure. In: *Landscape Ecology* 1995, roč. 10, č. 4, s. 229 - 237 ISSN 0921-2973. DOI:

10.1007/BF00129257. [online]. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z:
<http://link.springer.com/10.1007/BF00129257>.

NĚMČENKO, Nikolaj. *Dějiny pozemkových úprav* 2. 1. vyd. Praha : ČVUT, 1970. 41 s. ISBN neuvedeno.

PITTNEROVÁ, Blanka. Podmínky dochování a principy ochrany středověkých plužin. In: VOREL, Ivan; KUPKA, Jiří [eds]: *Aktuální problémy ochrany krajinného rázu : Sborník příspěvků z odborného semináře Praha 2007*. 1. vyd. Praha : ČVUT, 2008. s. 68 – 72. ISBN 978-80-903206-9-7.

PROFOUS, Antonín; SVOBODA, Jan; ŠMILAUER, Vladimír. *Místní jména v Čechách : Jejich vznik, původní význam a změny (5 svazků)*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1947 – 1960. 1.díl. A-H. 1947. 726 s. -- 2.díl. CH-L. 1949. 705 s. -- 3.díl. M-Ř. 1951. 629 s. -- 4.díl. S-Ž. 1957. 864 s. -- 5.díl. Dodatky. 1960. 673 s. ISBN neuvedeno.

RADKAU, Joachim. *Die Ära der Ökologie : Eine Weltgeschichte*. München : Verlag C. H. Beck, 2011. 782 s. ISBN 978-3-406-61372-2.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny biologických teorií novověku I. díl : Od renesance na práh 19. století*. Přel. Zuzana Škorpíková et al. 1. vyd. Praha : Academia, 2006a. 482 s. ISBN 80-200-1363-6.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny biologických teorií novověku II.díl : Dějiny evolučních teorií v biologii 19. století*. Přel. Zuzana Škorpíková et al. 1. vyd. Praha : Academia, 2006b. 533 s. ISBN 80-200-1393-8-8.

RUSSELL, Bertrand. *The Problems of Philosophy*. Oxford ; New York : Oxford University Press, 1991. 101 p. ISBN 0-19-888018-9.

SÁDLO, Jiří; POKORNÝ, Petr; Hájek, Pavel et al. *KRAJINA A REVOLUCE : VÝZNAMNÉ PŘELOMY VE VÝVOJI KULTURNÍ KRAJINY ČESKÝCH ZEMÍ*. 2., opr. vyd. Praha : Malá Skála, 2005. 248 s. ISBN 80-86776-02-6.

SKLENIČKA, Petr. *Základy krajinného plánování*. 2. vyd. Praha : Naděžda Skelničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-1-9.

SKLENIČKA, Petr. *Pronajatá krajina*. 1. vyd. Praha : Centrum pro krajinu, 2011. 137 s. ISBN 978-80-87199-01-5.

SKLENICKA, Petr; Kristina MOLNAROVA. Visual Perception of Habitats Adopted for Post-Mining Landscape Rehabilitation. *Environmental Management* 2010, roč. 46, č. 3, s. 424 - 435 [cit. 2015-04-18]. ISSN 0364-152x. DOI: 10.1007/s00267-010-9513-3. [online]. [cit. 2015-04-18]. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s00267-010-9513-3>.

SKLENIČKA, Petr; Pittnerová, Blanka. Pozemkové úpravy v územích s dochovanou středověkou plužinou. In: VÁCHAL, Jan; NĚMEC, Jan; HLADÍK, Jiří [eds]: *Pozemkové úpravy*. 1.vyd. Praha : Consult, 2011. s. 22 – 23. ISBN 80-903482-8-9.

SMETÁNKA, Zdeněk. *Archeologické etudy : Osmnáct kapitol o poznávání středověku*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 216 s. ISBN 80-7106-506-4.

STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? : Estetické vnímání přírody v novověku*. 1. vyd. Praha : Dokořán, 2005. 202 s. ISBN 80-7363-008-7.

STIBRAL, Karel. Odkdy jsou příroda a krajina krásné? : K historii estetického vnímání přírody v Evropě I. In: *Živa*, roč. 66 (44), 2008a. s. 2 - 4. ISSN 0044-4812.

STIBRAL, Karel. Odkdy jsou příroda a krajina krásné? : K historii estetického vnímání přírody v Evropě II. In: *Živa*, 2008b, roč. 56 (44), s. 50-52. ISSN 0044-4812.

STIBRAL, Karel. Současná estetika a krajina. In: LEDEREROVÁ – KOLAJOVÁ, Kristina [ed.]: *Vnímání krajiny : Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. 1. vyd. Praha : Obec širšího společenství českých unitářů, 2012. s. 39 – 47. ISBN 978_80-904909-2-5.

SÝKORA, Jaroslav. Venkovský prostor 1. díl : Historický vývoj vesnice a krajiny. 1. vyd. Praha : ČVUT, 1998. 62 s. ISBN 80-01-01826-1.

ŠTĚPÁNEK, Miroslav. Plužina jako pramen dějin osídlení : Příspěvky k dějinám osídlení 1. In: ČERNÝ, Bohumil [ed.]: *Československý časopis historický*, roč. 15, Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1967. s. 725 – 746. ISBN neuvedeno.

ŠPŮR, Josef. *Úvod do systematické filosofie : Filosofie přírody*. 1. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 295 s. ISBN 80-7380-007-1.

THÜNEN, Johann, Heinrich von, 1783 - 1850. *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Jena : G. Fischer, 1910. 704 s. [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z:

<https://archive.org/details/derisoliertestaa00thuoft>.

VAN DEN BERG, Agnes E., Charles A. J. VLEK a J. Frederick COETERIER. Group differences in the aesthetic evaluation of nature development plans: A multilevel approach. *Journal of Environmental Psychology*. č. 18, 1998. s. 141 - 157. DOI:

10.1006/jevp.1998.0080. [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z:

<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0272494498900809>.

VAŘEKA, Pavel. *Archeologie středověkého domu I : Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Vydavatelství Vlasty Králové, 2004. 440 s. ISBN 80-903412-1-7.

VOREL, Ivan. Přírodní, kulturní, estetické hodnoty a struktura osídlení – konflikt nebo harmonie : Kulturní krajina z pohledu urbanisty. In: HÁJEK, Tomáš; JECH, Karel [eds]: *Téma pro 21. století kulturní krajina : aneb proč ji chránit*. 1. vyd. Praha : MŽP, 2000. s. 126 – 133. ISBN 80-7212-134-0.

VRÁNA, Karel et al. *Krajinné inženýrství*. 1. vyd. Praha : Český svaz stavebních inženýrů, 1998. 200 s. ISBN 80-902460-4-4.

ZHENG, Bin, Yaoqi ZHANG a Jiquan CHEN. Preference to home landscape: wildness or neatness?. *Landscape and Urban Planning*. 2011, roč. 99, č. 1, s. 1 - 8. ISSN 01692046. DOI: 10.1016/j.landurbplan.2010.08.006. [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0169204610001933>.

ŽÁK, Ladislav. *Obytná krajina*. 1. vyd. Praha : S.V.U. Mánes : Svoboda, 1947. 213 s., 136 s. obr. příl. ISBN nevedeno.

Zákony:

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění. [online]. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1987-20>.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění. [online]. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114>.

Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v platném znění. [online]. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-139>.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, v platném znění. [online]. [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-183>.

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1

číslo	snímek	ženy	muži	věk 0-18	věk 19-40	věk 41-100	do 20 tisíc	do 100 tisíc	nad 100 tisíc	vesnice	základní vzdělání	střední vzdělání	vysokoškolské vzdělání	krajinařské vzdělání	bez krajinařského o vzdělání	obyvatel Prachatic	jiné bydliště
1A	lán plužiny s mezními pásy	58	63	19	42	60	50	3	30	38	23	56	42	10	111	46	75
1B	lán plužiny s ohradníkem po levé straně a sloupem el. vedením uprostřed	8	11	1	4	14	4	2	8	5	2	12	5	1	18	5	14
2A	lán plužiny s mezními pásy bez ohradníku	49	48	14	29	54	38	2	31	26	18	41	38	8	89	32	65
2B	lán plužiny s el. ohradníkem po levé straně	16	27	6	17	20	16	3	7	17	7	27	9	3	40	19	24
3A	lán plužiny – orná půda – před sklizní	47	48	15	30	50	38	4	26	27	19	47	29	9	86	36	59
3B	lán plužiny – trvalý travní porost – pastvina	19	26	5	16	24	16	1	12	16	6	21	18	2	43	15	30
4A	lán plužiny – trvalý travní porost – louka	45	41	14	28	44	35	4	25	22	16	41	29	6	80	35	51
4B	lán plužiny – orná půda – před sklizní	21	33	6	18	30	19	1	13	21	9	27	18	5	49	16	38
5A	cesta vedoucí příčně mezním pásem plužiny	26	22	3	17	28	17	2	12	17	3	25	20	5	43	17	31
5B	zarůstající cesta v mezním pásu plužiny	40	52	17	29	46	37	3	26	26	22	43	27	6	86	34	58
6A	cesta u okraje mezního pásu plužiny	42	41	11	28	44	31	4	25	22	16	37	30	7	76	28	55
6B	asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny	24	33	9	18	30	23	1	13	21	9	31	17	4	53	23	34
7A	zarůstající cesta v mezním pásu plužiny	43	38	15	22	44	32	2	26	21	20	39	22	7	74	26	55
7B	asfaltová cesta vedoucí mezním pásem plužiny	23	36	5	24	30	22	3	12	22	5	29	25	4	55	25	34
8A	pohled na krajinu v pozadí vesnice s plužinami	13	24	5	13	19	12	1	9	15	5	16	16	4	33	13	24
8B	pohled na krajinu bez plužin. Šumavské Podhůří	53	50	15	33	55	42	4	29	28	20	52	31	7	96	38	65
9A	lán plužiny navazující na původní vesnici	40	42	13	22	47	36	4	16	26	16	36	30	8	74	36	46
9B	výhled na plužinu, kterou protíná asfaltová silnice.	26	32	7	24	27	18	1	22	17	9	32	17	3	55	15	43
10A	lán plužiny navazující na původní vesnici	58	60	14	40	64	47	5	29	37	18	58	42	10	108	41	77
10B	lán plužiny navazující na novou vesnickou zástavbu	9	13	6	6	10	7		9	6	7	10	5	1	21	10	12